

Door Zwitserland tot Interlaken

François HaverSchmidt

editie René van Slooten

bron

François HaverSchmidt, *Door Zwitserland tot Interlaken* (ed. René van Slooten). Ongepubliceerd, 1881

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/have010door01_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / René van Slooten

Voorwoord.

Het gezelschap dat in Augustus 1881 de hierna beschreven reis ondernam, bestond uit:

- 1) Mr. Willem van der Kaay, bijgenaamd Kaai. Lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal en kantonrechter te Leiden.
- 2) Mr. Jaques Philips, bijgenaamd Kiep. Rechter in de Arrondissementsrechtbank te Tiel.
- 3) Mr. Adrianus van Wessem, bijgenaamd Sand. Directeur van de Tielsche Brandassurantie te Tiel.
- 4) en de schrijver François HaverSchmidt, bijgenaamd Haas. Predikant bij de Ned. Herv. gemeente te Schiedam.

Immortelle LXXII

Wij zaten met ons vieren
In den tuin van de societeit
'Kijk, jongens!' riep Sand, 'wat passeert daar
Een eeuwig knappe meid'.

'Ja' zei Kaai, 'dat's een pracht van een meisje!
Zoo zijn er geen twaalf in 't land!'.
'Ik hoor,' zuchtte Haas, 'ze is in stilte
Geëngageerd met een luitenant'.

'Wat mankeert je, Paal?' riep Sand weer,
'Je wordt zoo bleek als de dood!
Neem wat dubbelgebeide!' -
'Neen, Dundas!'
Schreeuwde Haas, 'breng gauw een glas rood!'

Wel dronk ik, om Haas te plezieren,
Het rood uit, -ook smaakte 't wel goed,-
Maar op geen van mijn beide wangen
Herriep het den rozengloed.

Sinds ik weet, dat een luitnant in stilte
Mag bluffen op háár bezit,
Zien mijn vroeggeknakte wangen
Onherroepelijk marmewit.

Uit: 'Snikken en grimlachjes'

Academische Poëzie van Piet Paaltjens.

Vereniging 'Paulus' Leesvergadering op Donderdag, 26 Januari 1882, *des avonds ten half acht ure precies*

**Spreker: de WelEerw. Heer F. Haverschmidt. Onderwerp: Door
Zwitserland tot Interlaken.**

'Meminisse juvat'.

Namens het Bestuur

G. ODÉ
Secretaris

‘Krijgen wij nog niet eens wat van Uw reis te hooren?’, dus werd mij al meer dan eens in de laatste maanden gevraagd. Bedoeld werd natuurlijk, het bezoek dat ik in Augustus met een drietal vrienden, nog van den academietijd, aan Zwitserland heb mogen brengen, en de vragers herinnerden zich daarbij zeker, hoe ik, een paar winters geleden, hier het een en ander ten gehoor bracht van een vroeger uitstapje, door mij met de mijnen naar den Harz en Wilhelmshöhe gedaan.

Nu, ik had er óók wel eens over gedacht, maar ... maar de oude vrees be kroop mij weer, dat er voor U weinig aangenaams kon zijn in een reisverhaal, dat uit den aard slechts uiterst oppervlakkig zou mogen heeten, en waarin sprake zou zijn vooral van een natuur, die men gezien moet hebben, om er een voorstelling van te kunnen vormen.

Daarbij kwam nog, dat ik den aard der Vereeniging, waar in ik zou optreden, niet geheel uit het oog mocht verliezen. ‘Tot bevordering van zelfstandig godsdienstleven’: ziedaar ‘Paulus’ leuze. En, hoe ik het ook wendde, ik zag bitter weinig kans, onze voetreis door het Berner-Oberland, of onze kennismaking met den Montblanc en Genève, bevorderlijk te doen zijn aan uwe vrije opvatting en

beoefening van den godsdienst. Het Harzreisje was indertijd in dat opzicht misschien gelukkiger geweest, en ik had bij de beschrijving daarvan ook niet het gewone publiek van Paulus voor mij, zoodat... zoodat ik aarzelde, om van harte ja te zeggen op het tot mij gerichte aanzoek; en wie weet, of ik nóg niet aan het aarzelen zou zijn, als de loop der omstandigheden niet een onverwacht einde aan alle verder dralen gemaakt had.

We konden geen spreker krijgen voor de tweede vergadering in Januari. Voor de verdere maanden waren wij geholpen, maar met deze lezing zaten wij. Díe was gevraagd, déze had een uitnoodiging moeten afslaan, en ten einde raad, zei ik tot Uw voorzitter: welnu, dan zal ik er mij maar aan wagen, en den vrienden wat van onze Zwitsersche reis vertellen.

Eigenlijk had ik moeten zeggen: ik zal er de vrienden maar aan wagen, want voor mij was het een tamelijk lichte en daarbij genoegelijke taak. Van 'mijn reis' vertellen; wel, ik doe niets liever, en als ik eens aan den gang ben, dan kost het mij alleen maar moeite, om er niet meê uit te scheiden. Maar of het hóoren even onderhoudend

zijn zou, dat was, en is een andere vraag. Enfin (zegt de Franschman -en Kees, die graag Fransch spreekt, ofschoon hij het niet geleerd heeft, zegt 'affein') enfin of affein dan- de zaak ligt er nu eenmaal toe. Gij zult U vanavond moeten getroosten, om met mij door dalen en over bergen te stoomen, en (wat wèl zoo vermoeiend, maar toch (tenminste in de werkelijkheid) nog veel plezieriger is) te wandelen en te klauteren; gij zult heel wat tunnels door moeten (zonder misschien te weten, wat voor een ding zoo'n tunnel is), ik zal u zelfs op een gletscher brengen, en nog erger, onder in een gletscher (een tunnel in een gletscher), en mogelijk denkt ge dan daarbij wel: nu begrijp ik er heelemáál niets meer van! -Maar één ding kan u tenminste troosten: het zal u lang zooveel zweet, en lang zooveel geld ook, niet kosten, als het òns gekost heeft; en levensgevaar zult gij er ook niet bij lopen. Hoogstens wat hoofdpijn, of wat slaap! En daarmee gaan wij dan op reis!

We zijn in Keulen. Niet dat dit ook al in Zwitserland ligt. Maar om in het land van de Alpen te komen, dient men eerst wel, tenminste van hier uit, door een ander

land te reizen, en wel door Deutschland, bij voorkeur, als men den kortsten weg wil volgen, langs den Rijn. Wij hebben ons veroorloofd, dat spoor niet geheel te houden (zooals ge straks hooren zult), maar wij begonnen toch, met, als verstandige menschen, eerst Keulen aan te doen. Daar vereenigde zich het reis- gezelschap, den eersten dag, aan tafel in de Restauratie van het Centraal Station, en daar ook voorzagen we ons (tot nazicht van wie het weten wil) van een Rondreisbillet, juister, een boekje met spoorwegcoupons voor bijna geheel de reis, heen en terug, voor de 2-de Classe, [wat ons de man op niet meer dan even over de f 50,- te staan kwam.]

Een van mijn vrienden maakte met mij van het korte oponthoud gebruik, om ook nog eens een bezoek te brengen aan den vlak bijgelegen Dom, die nu eindelijk, nadat de eerste steen voor bijna zes en een halve eeuw gelegd werd, zijn voltooiing heeft mogen bereiken. Trouwens, gij weet, niet al dien tijd werd er aan gebouwd. Met de hervorming kwam er een stilstand in het werk, die nagenoeg driehonderd jaren aanhield, en, nadat het onvoltooide gebouw, in den Franschen tijd (1796), zelfs al eens dienst had moeten doen als hooischoor, vatten eerst na 1816 de Pruisische

koningen den reuzenarbeid weerop. Met recht een reuzenarbeid, als men bedenkt dat de beide torens tot de spits een hoogte hebben van 590 voet, terwijl de kerk zelf, bij een lengte van, eveneens, nagenoeg 500 voeten, een breedte van ruim 150 voet heeft, welke breedte voor het dwarsschip van het kruisvormige gebouw tot ruim 250 voeten klimt. Toch minder nog door de geweldige afmeting als door de regelmatigheid en de samenstemming zijner deelen wekt de Keulsche dom uwe bewondering. De statig omhoog rijzende pilaren, de spits in elkander uitlopende booggewelven, doen U denken aan een steenen woud, en als de zon door de prachtig geschilderde glasruiten valt, dan is het of de tooverglans ze omstraalt van een hogere wereld. O, Ik kan begrijpen, dat het een geloovig Catholiek goed moet doen, hier zijn gebeden op te zenden, terwijl hij zich in den geest omringd ziet van engelen en heiligen, koningen en priesters, wier beeltenissen hem reeds opwachten aan de ingangen van dezen wondervollen tempel. Maar toch, als hij dan ook opmerkt (en hoe kan hij anders?) die nieuwsgierigen die onophoudelijk af en aanloopen, die vreemdelingen met hun reisboeken en die gidsen, die zich aan hen opdringen, geheel onnodig, om hun alles uit te

leggen (natuurlijk nergens anders om, dan om een goede fooi te ontvangen), terwijl de kosten, of zoo iemand, ook al rondgaat met een schaal om te bedelen voor den dombouw, -dan, och, als onze Catholiek dan ook maar een weinig thuis was in het Evangelie, misschien dat het woord uit de Bergrede des Meesters hem in den zin zou komen: ‘gij, wanneer gij bidt, gaat in Uwe binnenkamer, en uwe deur gesloten hebbende, bidt Uwen vader die in het verborgen is’.

Maar de trein vertrekt, die ons naar Mainz zal brengen, en weldra zijn wij op weg langs den altoos bekoorlijken Rijnsoever, het vriendelijke Bonn met het bevallige Zevengebergte en het sterke Coblentz met zijn tot de tanden gewapende Ehrenbreitstein. Wij groeten in het voorbijvliegen allerlei schoone en welbekende plekjes, den ingang van het Lahndal, tegenover den Stolzenfels, de Lorelei, de Palts (dat aardige kasteeltje midden op een rots in de rivier, waar men wil dat de paltsgravinnen haar bevalling pleegden (Noot: er doorheen geschreven: plachten) af te wachten), den Muizentoren, waar de booze bisschop Hatto, die het volk verhongeren liet, door de muizen werd opgegeten, Assmanshausen aan den voet van het Niederwald, Rüdesheim en al die andere plaatsjes in de Reingouw, die u, hoop ik,

de geuren van de edelste wijnen in het geheugen roepen... maar inmiddels is het donker geworden, en we zien niets meer, als de trein ons tot de voormalige bonds-, thans pruisische vesting Mainz gebracht heeft, waar we weldra goede kamers gevonden hebben in het Holländischer Hof. Gelukkig dat ik vroeger Mainz wel eens bij klaarlichten dag doorwandelde, want nu zou ik er al heel gebrekkig kennis mee hebben gemaakt. Een late wandeling bracht ons slechts door een poort, waarin licht brandde, binnen, of juist voor de deur van, een gelegenheid, waar goed bier te krijgen was. Zum Goldenen Rebenstock (of in den gouden Wijnstok) heette de inrichting overigens, maar, zover ik zag, zaten er enkel bierliefhebbers, lieden uit het volk (doorgehaald: zooals men zegt), die ons graag een plaatsje naast zich op de banken gunden en waarvan een ons zelfs met de overigen een snuifje aanbood. Onder het niezen merkte ik den vetten kastelein op, die voor het open raam braaf meesnoof en bier dronk, zoodat het daar dus, om met een vriend van mij te spreken, ‘een gezellige boel’ was.

Daarop gingen we ter rust, en de eerste van de 27 gelukkige dagen, die Augustus ons zou opleveren, was om.

Den volgenden morgen scheen de zon vroolijk over stad, stroom

en land, terwijl de Hessische Ludwigsbahn ons naar Darmstadt, en de Main-Neckarspoorweg ons vandaar naar Heidelberg voerde, waar wij te kwart over tien aankwamen. Hier stapten wij uit, en na de lange, smalle stad, die eigenlijk maar uit ééne fraaie hoofdstraat bestaat, te zijn doorgewandeld, richtten onze schreden zich natuurlijk naar het boven haar, op een boschrijke hoogte gelegen, Oude Slot. Dikwijls had ik van dezen uitgestreken bouwval gehoord, menigmaal er afbeeldingen van gezien, maar, hoe gunstig mijn voorstelling er van daardoor ook geworden was, hoe gretig mijn verlangen om het ‘Alhambra der Duitschers’ te aanschouwen, mijn verwachting van den heerlijken aanleg en de prachtige ligging werd toch nog verre overtroffen.

En kijk, daar sta ik nu al, zooals ik gevreesd heb dat ik staan zou, terwijl ik u al de wonderen, die wij op onze reis ontmoetten, schilderen zou. Ik zie geen kans er een behoorlijke beschrijving van te geven. Het was schoon, het is verrukkelijk! dat is alles wat ik er van zeggen kan. Vooreerst, machtiger ruïne denk ik niet, dat er mogelijk is. Want het kostbare paleis der oude paltsgraven is sinds tweehonderd jaren verwoest.

De Franschen lieten het in de lucht springen, de bliksem verhinderde den wederopbouw en voltooide het werk der vernieling, en nu -door ledige venstergaten treurt de maan, door open daken vallen regen en zonnestralen, klimop en struikgewas heeft zich gehecht aan ingestorte torens en kunstig gebeeldhouwde gevels, en uit nissen en bogen staren u beelden aan met verminkte ledematen, of kunnen u niet meer aanstaren omdat hun hoofden begraven liggen onder het puin, waarop de wandelaar rondwaalt, misschien bij zichzelf het oude woord herhalend: 'de wereld gaat voorbij in hare begeerlijkheid'. Niettemin bleef het voormalig lustslot met zijn goedbewaarde proeven van verschillende bouwworden, zijn terrassen, zijn kelders (in één waarvan het beroemde Heidelberger vat ligt, dat 236.000 flesschen wijn kan bergen) en zijn torens (waaronder de 'gesprongen' Toren, die voor de helft aan één stuk in de thans droge gracht gevallen is) niet slechts nog altoos bezienswaardig, maar men vraagt zich af, of het in zijn verval en verlatenheid niet dubbel tot ons gevoel spreekt. En zeker overtreft niets het heerlijk uitzicht, dat het u biedt over het bekoorlijke Heidelberg, zooals dit zich daar aan uw voet tusschen

dichtbegroeide hoogten langs den Neckar uitstrekt. Maar ook van den overkant der rivier, waar de zoogenaamde Philosophenweg zich door wijngaarden, vruchtboomen en weiden heenslingert, is de blik op de stad en hare omgeving, en dus vooral weêr op het Oude Slot, verrassend schoon. Zoodat het u dus wel niet verwonderen zal, dat wij, na een bezoek ook nog aan de Molkencur (een iets hooger dan het slot en niet minder fraaigelegen herberg -wij hadden in het nieuwe Slothôtel niet ver vandaar gedineerd) recht voldaan onze reis per spoor naar Karlsruhe vervolgden, waar wij eerst laat aankwamen en in het een voudige Grüner Hof bij het Station een goed en goedkoop avondeten en nachtverblijf vonden.

Laat mij er om der volledigheid wil bijvoegen, dat ik, op aandrang van mijn reisgezelschap, in de voormalige kapel van het Heidelberger slot den predikstoel beklommen en tot de verzamelde vreemdelingen een toespraakje had gericht. Mijn tekst was de vergankelijkheid van al het ondermaansche en mijn vermaning, om het korte leven frisch, vroolijk en vroom op te vatten. In het geheel duurde de preek niet langer dan vijf minuten, en mijn vrienden verzekerden mij, dat dit een van haar grootste deugden geweest was.

De trein van kwart over zeven voerde ons op den schoonen morgen van den 3-den Augustus uit Karlsruhe, van welks waaiervormige hoofd- straten (allen uitlopend, gelijk bekend is, op het residentsslot van den groothertog van Baden) ik niemendal gezien heb, naar Offenburg, waar wij overgingen op den vermaarden Schwarzwaldbahn, die ons in vier uren naar Singen nabij de Zwitsersche grenzen brengen zou. Ik raad iedereen, die Zwitserland bezoeken wil, van deze reisgelegenheid gebruik te maken. Een weg, rijker aan afwisselend natuurschoon, kan hij niet uitkiezen. En dan hoop ik dat hij het evengoed treffen mag als wij, die bij toeval den achtersten wagen hadden genomen, zoodat wij door de openstaande achterdeur, of van het daar aangebrachte balkon, een onbelemmerd uitzicht naar beide zijden en op het pas afgelegde gedeelte van den weg hadden. Deze loopt door niet minder dan 26 tunnels, en over een aantal bruggen of viadukten, waarvan ik het cijfer niet kan weergeven. M.a.w. dus stoomden wij dwars door een menigte bergen en dalen, en door de sterke bochten die het spoor maakte, zagen wij de baan, die wij langs gekomen waren of nog moesten volgen,

telkens op eenigen afstand beneden of boven ons, en door diepten van ons gescheiden, zoodat men zich onmogelijk begrijpen kan hoe men daar geweest is of er zal moeten komen. Het schijnt u toe, dat gij daarginds een heel anderen spoorweg ziet, en niet minder aardig wordt het als gij door een rechten tunnel rijdt die straks door een tweede eveneens lijnrechte gevolgd wordt, zoodat gij, achteruit ziende, door beiden heen nog een stukje van het landschap bespeurt, en de menschen daar over het spoor ziet gaan. Voegt hierbij de valleien, met schuimende beekjes, de schilderachtige dorpjes, de prachtige dennebosschen tegen de hellingen, al de schoonheden van het Schwarzwald die wij voorbijsnelden, en gij zult mij verstaan als ik zeg dat wij oogen te kort kwamen en dat wij, hoezeer verlangend naar de nieuwe wonderen, die ons dadelijk reeds bij onze aankomst in Zwitserland wachtten, het haast nog jammer vonden, zoo spoedig aan het eind van dit deel onzer reis te zijn. Te Singen, gelijk ik reeds zeide, bereikten wij dat einde, aan den voet van den bij de 700 meter hoogen berg, waarop de bouwval der Wurtemberger vesting Hohentwiel verrijst, het romanlezend

publiek welbekend uit des dichters von Scheffels heerlijk boek 'Ekkehard'. En nu hield het niet lang meer aan of wij spoorden voorbij Schaffhausen, om ons in minder dan een half uur aan het Station Neuhausen te laten brengen, vlak tegenover den grootsten waterval van Europa, den wereldberoemden Rijnval. Eer wij zoover waren, ontsnapte ons reeds een kreet van verbazing (doorgestreept: bewondering) bij den aanblik van den ruim anderhalf honderd meter breeden stroom die, links van ons, onder een vervaarlijk gebruis den val tegemoet snelde, waarvan de doffe donder uit de verte ons reeds op het grootscher schouwspel voorbereidde. Maar hoe druk ik ons gevoel uit, toen wij straks, op het terras van het prachtige hôtél Schweizerhof (een waar paleis) het volle gezicht kregen op de naar omlaag stortende rivier, die zich in haar volle breedte van een hoogte van 24 meters afwerpt? Het sterkst evenwel is de indruk dien men ontvangt, als men zich in een bootje naar de rots laat roeien, die zich midden in den val is blijven verheffen, en men ziet, na dien hoogte te hebben beklommen, den geheelen vloed op zich afkomen, om links en rechts naast u in de diepte te tuimelen,

zoodat de rots, waarop men staat, er van trilt. Schijnbaar is deze onderneming gevaarlijk, doch de geoefende schippers weten u zoo behendig langs en door de kokende golvenmassa te sturen, dat gij niets bespeurt dan een niet onbehagelijke wiegeling en dan een stofregen, waartegen men u behoorlijk met ondoordringbare overjassen beschermt. Maar het geraas om u heen is zoo geweldig, dat er zich toch onwillekeurig iets angstigs mengt in het verheven genot dat gij smaakt. Aangrijpend is ook het bezoek aan een soort paviljoen of balkon aan de overzijde van de rivier, onder de rots, waarop het kleine kasteel Laufen ligt. Daar ziet men den val van beneden af, en men is er zóó dicht bij, dat men met een langen stok het water zou kunnen raken. Ja, nu en dan neemt een golfje, onder het naar omlaag springen, de vrijheid u eens ferm nat te maken. Hier vooral vergaat u bijna hooren en zien van 'de stem der vele wateren', maar het schoonst kwam ons toch het overzicht voor, dat we 't eerst, boven van de klip in het midden van den stroom, genoten hadden. Als een heerleger van ruiters stormen daar de golven, wit van toornig schuim, den afgrond tegemoet, en, waar zij zich in de diepte storten, vertoonen zich

tusschen het sneeuwwit verwonderlijk blauwe tinten, van een blauw, zooals het water in Zwitserland dikwijls laat zien, en waarop wij dan ook nog wel eens terug zullen komen, maar dat ik voor mij nooit tevoren had aanschouwd. Toen wij met ons bootje naar het Hôtel terugkeerden, hadden wij ook het voorrecht een regenboog te kunnen bewonderen, door de dalende zon in de waterwolk getooverd, die de rivier in haar val onophoudelijk doet opstijgen. Wij behoorden dus waarlijk niet onder hen, die, ik weet niet om welke reden, vroeger en later wel eens getuigd hebben, dat de Rijnval bij Schaffhausen hun niet meegevallen was. Wij waren één verrukking (doorgehaald: bewondering), en toen wij 's avonds op het meergemeld terras van ons hôtel ook nog uit de verte een eersten blik mochten werpen op de sneeuwtoppen der Alpen, die zich even boven den gezichtseinder lieten bespeuren, overtrokken met een zachtrooden gloed, toen konden wij zeggen, dat wij een van de schoonste en rijkste dagen genoten hadden, die een reiziger kunnen ten deel vallen.

Het hôtel Schweizerhof is rijk en gerieflijk ingericht, de bediening, door aardige meisjes, wier Zwitsersche uniform haar zeer goed staat, laat niets te wensen over, en dat ofschoon men dringend

verzocht wordt, aan niemand fooien te geven (waarvoor, dat spreekt, de rekening van den logementhouder alles dubbel goedmaakt), en het verwonderde ons dus niet, dat er den volgenden morgen minstens vier of vijf omnibussen nodig waren om al de tegelijk met ons vertrekkende gasten naar het station te Schaffhausen te vervoeren, waar de trein van half tien ons opnam om ons naar Zürich te brengen. Onderweg zagen wij met deernis, wat uitwerking in deze streken een hagelslag kan hebben. Minstens een half uur sporens lang bleek alles een paar weken geleden geheel verwoest. De boomen waren ontbladerd, de veldvruchten platgeslagen, de wijnstokken kaal als in den winter, tot het gras toe was doodgegeseld, kortom de gansche oogst, die zich zoo schoon had laten aanzien, was ten eenenmale vernietigd. Had dit invloed op mijne stemming, of kwam het dat de zon op dezen 4-den Augustus niet recht wilde doorkomen? Maar zeker is het, dat ik den geheelen dag het opgewekte, bewonderende gevoel niet kon machtig worden, dat mij gisteren en eergisteren zoo goed had gedaan.

Zürich, waar wij tegen den middag aankwamen, is een bloeiende, fraaigebouwde en schoongelegen stad. Een breede met platanen beplante en aan weerszijden met mooie

winkels en gevels versierde straat, die wij den volgenden ochtend in een levendige en bevallige groentemarkt herschape vonden, voert van het grootsch aangelegde Bahnhof naar het meer, dat zeker nòg lieflijker zou geweest zijn als de zon het gekleurd had, en waarop wij ook van de hooge Promenade een uitgestrekt gezicht kregen. Evenzeer genoten wij een blik op stad en meer van een voormalig Bastion (vestingwerk) in den Botanischen tuin, en toen wij ons met een spoortrein op den naburigen Uetliberg hadden laten brengen (460 meter boven de Züricher See, en 873 boven den Oceaan) toen hadden wij, in den vollen zin, een panorama aan onze voeten. Maar toch de Alpen in het verschiet wilden niet recht te voorschijn komen, en zoo hadden wij dien dag misschien nog het onverdeeldst genot, toen wij hem besloten met in de Tonhalle aan den oever van het meer, onder het genot van een glas Velsliner en een smakelijken beet, te midden van een talrijk en net publiek, te luisteren naar een Träumerei van Schumann en andere goed uitgevoerde muziekstukken. Ons logement, St. Gotthard, was eenvoudig maar aanbevelenswaardig, de dame des huizes vooral een recht hupsche en vriendelijke vrouw, en, wat ik hier niet gezocht had, maar het deed mij als Schiedammer

toch goed: ge kondt er een glaasje onvervalschte jenever krijgen, uit de distilleerderij 'de Grauwe Hengst' van D. Visser en Zoon.

Nu volgt er weer een bovenste dag. Tegen tien en per sneltrein naar Zug en vandaar per stoomboot over het Zuger meer in een uurtje naar Arth, aan den voet van de Rigi. Hier hadden wij weer gelegenheid ons te verwonderen over de helderheid en de kleur van het Zwitsersche water. Is het blauw of is het groen? Later, op het meer van Genève vooral, zullen wij het zonder eenige twijfel hemelsblauw vinden. Hier zijn wij het nog niet geheel met onszelf eens, maar zonderling doorschijnend is het in elk geval. Vergelijkt daar eens de vale tonen van onze wateren bij. O ja, het riviergezicht bij ons, en de zee op ons strand, kunnen óók schoon zijn van tint. Dat matzilver, dat grijze en groenachtige heeft ook zijn bekoorlijkheid. Maar toch -het is immers niet ondankbaar? -dit helder kleurige, dit warme, dit lachende spant de kroon, en althans voor ons, die het thans voor het eerst zien, is het betooverend.

We komen, zooals ik zeide, omstreeks twaalven aan den voet van het, door zijn spoor, de heele wereld over, vermaard

geworden, gebergte de Rigi, en nu vangt de avontuurlijke tocht aan die ons met stoom naar den 1800 meter (dat zijn achttien Utrechtse dommen, en pl.m. even zoovele Delftsche torens) boven de oppervlakte der zee gelegen hoogste top kan brengen. Een locomotief doet dienst als kruier en stuwt een of twee wagens voor zich uit, of houdt ze bij 't naar beneden glijden tegen. Om dus naar boven te komen, en terug, gebruikt zij als 't ware een ijzeren ladder, te weten een zwaar getande staaf die midden tusschen de rails ligt, en in wier openingen (doorgehaald: tanden) een tandrad grijpt, dat onder de locomotief zit, en dat, door den stoom rondgewenteld onophoudelijk zijn tanden tusschen de sporten der ladder slaat. Stevige remtoestellen houden bij 't stilstaan den trein vast, of verhinderen bij onvoorziene omstandigheden dat alles naar beneden rolt. Er is dus geen gevaar bij de reis, maar het heeft toch wel iets ijzigs, als men, met een helling van 18 tot 25 procent, dat is met een stijging of daling van gemiddeld een el op iedere vier en een halve el, omhoog of naar beneden gaat, en dat langs en over duizelingwekkende afgronden, waaronder er een die door een smalle ijzeren baan van 76 meters lengte overbrugd is. Overigens is de vaart niet zeer snel, de beweging dan ook zacht, en het uitzicht natuurlijk vol afwisseling en overal

wonderbaar schoon. Merkwaardig is vooral, op dat gedeelte van de baan, dat wij mee aflegden, het tooneel van een bergstorting, die in 1806 vier bergdorpen grootendeels bedolf en 457 menschen den dood deed vinden. Niemand vermoedde, toen wij de Rigi bestegen, hoe een dergelijke ramp weinige weken later de bewoners van een ander Zwitsersch dal zou treffen. Evenwel lieten wij met ontroering het oog gaan over de nog slechts schaars weer met dennen bewasschen woestenij van steenklompen, waaronder eenmaal zooveel welvaart en vreugde op het onverwacht begraven werden.

Niet de geheele reis naar boven maakten wij met den spoorwagen. Wij gaven er de voorkeur aan, reeds bij het station Klösterli uit te stappen, en na een gezond maal in het herbergje 'de Zon' (waar men ons o.a. een smakelijke portie zuurkool met spek opdischte) den tocht te voet te vervolgen. We hadden daartoe onze koffers reeds van Zürich vooruit gezonden naar ons hôtél te Lüzern, en dus alleen met een ransel of tasch op den rug vingen wij onzen eersten bergklim aan. Vooraf bezochten we eerst nog even het kleine kerkje (Maria in de Sneeuw) dat, blijkens de menigte daarin opgehangen schilderijtjes (doorgehaald: prentjes), ter herinnering aan afgelegde geloften, een zeer gezochte bedevaartsoord moet zijn, waar genezing is te vinden voor allerlei

ziekten en kwalen, en nu ging het opwaarts, langs niet al te steile paden, onder frisch en krachtig geboomte tot Staffel, (met potlood erboven: Kiep salueert) waar de berg aanvangt kaal te worden (en waar wij van een uitstekend punt, Rigi-Rothstock, een prachtig vergezicht over de Vierwalstättersee genoten), om vervolgens omhoog te klauteren tot de al van verre zichtbare hôtels op den Kulm of hoogsten top van den berg. Hier zagen wij, na ons wat verfrist en na het hart opgehaald te hebben aan het onbeschrijflijke tooneel in de diepte (men overziet er onderscheiden meren, tallooze dorpen en stadjes en evenzeer een onnoemelijk getal lagen en hoogen bergruggen), wij zagen dan de zon over dat alles ondergaan (ik moet trouwens bekennen, dat ik haar op onzen Vlaardinger dijk wel eens schilderachtiger tusschen de wolken aan de kim heb zien verdwijnen), en daar het nu, op deze aanzienlijke hoogte, tamelijk koud en ongezellig begon te worden, vonden wij een welkome toevlucht aan de table d'hôte in het keurig ingerichte maar dan ook peperdure hôtél. Niet al te laat gingen wij naar bed, want morgen zou het een vroegertje zijn. Men overnacht niet op de Rigi, om niet, zoo mogelijk, de zon ook te zien ópgaan, en

om kwart voor vieren werden wij dan ook behoorlijk door trompetgeschal op de trap van onze verdieping wakkergeblazen. Daarbuiten een steeds aangroeiende menigte van gasten, tegen de scherpe morgenlucht, niet zeer bevallig in mantels en doeken gewikkeld, en een kerel op een toethoren die hen op allerlei naar bazuingeschal onthaalt (natuurlijk voor een footje) terwijl andere luidjes al spoedig in de weer zijn om u, tegen niet te lagen prijs, een slalepel en vork of ander houtsnijwerk aan te smeren; aldus begroet men daarboven de gouden dagvorstin. Lang laat ze zich, zooals een vorstin betaamt, wachten, maar duikt ze eindelijk uit de verwijderde bergen op, dan is het rare er al wat af, want de dageraad heeft lang te voren alles al volkomen voor uw blik ontsluit. Nu, dat doet er niet toe! Gij hebt de zon op de Rigi zien opgaan, en met een fermem honger vielen wij op ons ontbijt aan. Daarna gespten wij den ransel weer om, en nu ging het naar beneden, nog eens over Staffel en vervolgens over Kaltbad (gelijk de naam aanduidt, een geneeskundige koudwaterinrichting) om ons daar een uurtje op (te) houden aan het Känzeli (een rotonde op een vooruitspringende rots, waar men de bekoorlijke Vierwaldstättersee weer aan zijn voeten heeft) en dan af te dalen naar het dorpje Wäggis, aan den

oever van dat meer gelegen: een verrukkelijke wandeling, maar in het middagzonnetje, aan dezen Zuidkant van den berg, wel wat heel warm, ons voerend nu en dan langs, en ónder door, verwonderlijke rotsgevaarten, en altoos meest met het gezicht op het heerlijke blauwe meer beneden ons. Ik verheug mij over de fraaie bloemen en de sierlijke nooit in 't wild geziene vlinders (doorgehaald: kapellen) (koningsmantel en koningspage) die ik ontmoet, maar we zijn toch blij als we, na een uur of vier lopen, te Wäggis aankomen, waar juist de boot naar Lüzern, die wij hadden hopen te halen, voor onze neus wegvaart, zoodat het plaatsje zijn naam (Weg is) aan ons verdient. Daarom echter niet getreurd. De kastelein in Concordia weet er raad op en verschaft ons het noodige eten en drinken, waarop ik beproef of ik ook nog een vischje verschalken kan, met een van de hengels die aan den oever voor de gasten gereed liggen. Visch is er zeker genoeg. Men ziet ze bij scharen, in het tot den bodem doorschijnende water, op het aas komen aanzwemmen. Maar de kleintjes hebben het niet op mijn deeg en blijven op een veiligen afstand, tot dat een meer bedaagde forel, met een gezicht of zij zeggen wil: ‘Stil maar, die vent

heeft tòch geen verstand van hengelen', tot aller verbazing het lekkere beetje van den hoek snapt.

Eindelijk komt er weer een stoomboot en nu varen wij naar Lüzern, waar wij het Hôtel du Lac opzoeken. Lüzern heeft nog wel fraaier hôtels, maar voor heeren zonder veel bagage is dit overvloedig voldoende. Wij hebben het er goed, en als 's avonds voor het wereldvermaarde Schweizer Hof, aan de kaai van dien naam, een serenade met vuurwerk aan de gasten ten beste wordt gegeven, zijn wij ook onder de honderden die er meteen van profiteeren. Vooraf hadden wij een rijtoertje gemaakt door de stad, die er lang zoo nieuwerwetsch niet, maar daarom dunkt mij schilderachtiger uitziet dan Zürich, en waar wij, behalve met een beroemd bierhuis, kennismaken met het Leeuwengedenkteeken en den Gletschertuin. Het eerste een treffend schoon beeld, naar een ontwerp van den Deenschen kunstenaar Thorwaldsen, in een rotswand uitgehouwen, en een reusachtigen leeuw voorstellend, die, met een lans doorboord en stervend, het wapen der Bourbons omklemd houdt. Het strekt tot gedachtenis aan de officieren en soldaten der Zwitsersche lijfwacht van Lodewijk XVI, die, ten getale van bijna 800, in Augustus 1792 te Parijs, bij de verdediging van de Tuileriën ('s konings paleis), tegen het opgestane Fransche volk, den heldendood stierven.

Terwijl de Gletschertuin ons den voormaligen rotsbodem van een sinds onheuglijke tijden verdwenen Gletscher liet zien waarin het afstroomend ijswater, met behulp van steenblokken die het al draaiend rondsleept, diepe bekkens heeft gegraven, welke bekkens de reuzenkogels waardoor zij werden uitgehold, nog bevatten. Ook treft men hier versteeningen aan van voorwereldlijke planten,... Maar ik mag niet voor alles uw aandacht vragen. Want als ik zoo voortga, zou de avond te kort blijken. Genoeg: wij hadden opnieuw een paar genotrijke dagen achter den rug, en dat wij dien Zaterdagavond lekker insliepen, dat kan ik u verzekeren.

Zeven Augustus: het was al weer, en ditmaal in dubbelen zin, een rechte Zondag. De Pilatus, die boven Lüzern zijn scherpen spitsen meer dan 2100 meters boven de zee uitsteekt, had zijn wolkenhoed op, wat een goed teeken is (want: 'Draagt hij een hoed, dan blijft het weder goed; heeft hij een kraag dan wordt het al een waag; en draagt hij een degen (dus hangen de wolken laag) dan krijgt men stellig regen'). We hadden dus mooi weer in 't uitzicht, en welgemoed verzonden wij onze koffers vooruit naar Meiringen, om met een licht pak en een licht hart den tocht naar en langs den St. Gotthardsweg, en vandaar over Furea en Grimsel

naar 't Bernerobderland te ondernemen. De boot bracht ons eerst nog van het lachende Lüzern (waar we vooraf een paar zonderlinge, overdekte en met oude geschiedkundige schilderingen versierde bruggen over de Reuss hadden kunnen bekijken) langs het bochtige, en, hoe verder wij kwamen, door steeds hooger bergen omringde Vierwaldstätter meer (of het meer van de vier woudkantons) naar het bevallig gelegen Brunnen. En nadat wij daar in een aardig schuitje of gondel een watertochtje hadden gemaakt, o.a. om een bezoek te brengen aan den Mythensteen (een klip, op eenigen afstand van den tegenovergestelden oever, die een opschrift draagt ter eere van Schiller, den dichter van het treurspel Wilhelm Tell) en aan het Rätli, een lieflijk plekje tusschen de rotsen, (waar eenmaal, in 1307, de grondleggers van Zwitserlands vrijheid elkander trouw zwoeren en tot den opstand tegen Oostenrijk besloten), namen wij onze eigenlijke voetreis aan,-immers wat wij tot hiertoe gedaan hadden, mocht maar kwalijk dien naam voeren.

Onze voetreis! Sneller begint mij het hart te kloppen, terwijl ik dat woord uitspreek en ik stel mij weer voor, wat, bijna zou ik zeggen zalig, zevental dagen van mijn leven daarin besloten liggen! Ongelukkig maar, dat ik u met

den besten wil geen deelgenooten kan maken, ook niet voor een geringe mate, van het geheel dat wij smaakten. trouwens evenmin van onze vermoeienissen, terwijl we soms uren achtereen naar boven hadden te klimmen, wel telkens uitrustend op een punt waar geen bergwind ons al te zeer verkoelen kon, en waar de natuur ons een stoel van begroeiden of ook wel kalen steen bood (of, en deze gelegenheden deden zich soms meer op dan noodig was, in herberg of logement) maar dan ook vaak, in 't eerste oogenblik, stijf van 't zitten en genoodzaakt om ons opnieuw te gewinnen aan den langzamen, gestadigen bergstap. Doch deze afmatting, die men trouwens wonderlijk spoedig, dank zij de zuivere lucht, weer te boven komt, is minder de schaduwzijde, dan wel de onmisbare voorwaarde van het genot dat men heeft. Men mag eens zuchten: nu kan ik niet meer, men komt toch verder, en bereikt men dan weer het een of ander, dat al die moeite loont, dan geniet men ook dubbel. Daarenboven, niet altoos was het stijgen. Dat wist Uilespiegel al, dat op klimmen dalen volgt. Hoewel dat gaat ook niet steeds even gemakkelijk. De steilte zou u wel eens holderdebolder naar beneden kunnen brengen, en dat is geen zaak, wanneer men een duizend voet of

wat onder zich heeft. Oppassen is dikwijls de baas, en ofschoon wij heele einden aflegden die veiliger waren dan de Rotterdammer dijk, nu en dan was het maar goed dat ik niet duizeliger ben uitgevallen. Genoeg! Wij moeten voorwaarts! En het eerste gedeelte van onzen tocht is dan ook zoo gemakkelijk als wij maar wenschen kunnen. De straatweg, zouden wij zeggen, van Brunnen naar Flüelen, of de zoogenaamde Alpenstrasse, lijkt wel een breede kolfbaan. Toch is hij waarlijk niet eentoonig, en al liepen wij er een uur of vier over, hij verveelde ons niet. Links van ons hadden wij steile rotsen, rechts, en gaandeweg meer in de diepte, het meer, dat aan de overzij door hooge bergen wordt begrensd; kortom een prachtige wandeling. Want de hitte van den dag was óók voorbij, en in plaats van de zon bescheen ons op het laatst de bijna volle, heldere maan. Betooverend was hiervan de uitwerking, vooral toen onze weg ons door een tunnel voerde, waarin aan de meerzijde groote openingen waren gehouwen, die ons vergunden het glinsterende watervlak en het schemerende gebergte, als een schilderij in een donkere lijst, te bewonderen.

Als wij te Flüelen aankomen, vinden wij een reeks bier- en koffiehuizen, waar met den zondagavond muziek gemaakt

wordt en die vol zijn van Italiaansche spoorweg werkers, donkere kerels, velen met onheilspellende gezichten, vooral nu ze wel wat veel schijnen gebruikt te hebben. Wij wagen ons een oogenblik in hun midden, maar het bevalt ons, mij althans, daar niet, en ik had half berouw dat wij ons intrek hadden genomen boven een van die woelige bierinrichtingen. Slechts in één enkel opzicht kwam dit misschien zoo kwaad niet uit. Een van ons bleek namelijk bij het naar bed gaan in de onmogelijkheid, zijn hooge laarzen uit te krijgen. Een trekker was nergens te vinden, en wij martelden den goeden vriend meer dan dat wij hem hulp aanbrachten. Daar schiet me een van die biermeiden, die zeker ook belast was met de taak om het schoeisel van de gasten te poetsen (ten minste ze kwam juist in het hachelijke oogenblik de trap op) daar schiet me zoo'n, haast zei ik pootige, Zwitsersche op den rampzalige los, grijpt hem bij zijn beenen en, terwijl wij hem met vier, zes handen schouders en nek omknellen (hoe de kerel er levend afkwam, begrijp ik niet!) vliegen, met één, twee rukken, de weerspannige laarzen den gang in!

Bij Flüelen begint de weg, die naar den St.Gotthardt heet, en wel om de eenvoudige reden, dat hij er heen en

overheen voert. Men is druk bezig een spoor in dezelfde richting aan te leggen (vandaar de aanwezigheid van al die Italianen), met dien verstande evenwel, dat dit spoor te Göschenen in een tunnel ónder den St. Gotthardt verdwijnt, natuurlijk om er aan den anderen kant weer uit te komen en zoo door te loopen naar Italië. Geen kleinigheid, zoo'n tunnel van 14.920 meter lengte, en dan ook de langste waarmee tot hiertoe een berg werd doorboord! Wij zagen haar Noordelijken ingang, waaraan trouwens niet meer te zien was dan aan ieder ander pikdonker gat. Maar men denkt daarbij toch met verbazing aan de knapheid van de menschen, om zoo'n langen gang te maken (de trein heeft een half uur werk om er door te spooren!), midden door een hemelhoogen berg: vooral als men nagaat, dat ze bij het boren precies op het beoogde punt moesten uitkomen, en dat de allerkleinste misrekening urenver uit den rechten koers zou leiden.

Terwijl wij den 8-sten Augustus den St. Gotthardtsweg bewandelden, zagen wij hoe er voor den nieuwen spoorweg nog verscheidenen andere tunnels in de maak waren, en soms waarschuwde ons een roode vlag om niet verder te gaan, voordat het dynamiet met een vervaarlijk gedonder weer

ergens een stuk rots uit den weg had geruimd. Overigens ondervonden wij geen hindernissen op ons pad, en behalve aan de gemakelijkheid van den weg dankten wij dit aan den voortreffelijken gids, dien wij te Amsteg in dienst namen en tot den volgenden Zondag, dus gedurende zeven dagen bij ons hielden. Eerst evenwel moet ik u zeggen dat wij Altdorf doorkwamen, waar de legende wil dat Tell zijn zoontje den appel van het hoofd schoot. Iedereen kent natuurlijk deze geschiedenis, waarvan de omtrek van het Vierwaldstätter meer allerlei gedenkteekenen bewaart, maar die toch niets anders schijnt te zijn, dan een volksvertelling, uit het hooge Noorden, vanwaar de voorvaderen der Zwitsers hierheen verhuisden, en dan misschien weer uit Azië, aller Noren en Germanen wieg en bakermat, afkomstig. Niettemin -te Altdorf wijst men u het plekje, waar Tell stond en wáár de knaap, met ongebonden oogen, het schot afwachtte. Op het eerste punt verrijst nu een wel wat onbehouwen groot standbeeld van den volksheld, terwijl de toren van het stadje van boven tot onder met tooneelen uit het leven van den onverschrokken boogschutter beschilderd is.

Doch, gelijk ik zeide, wij komen te Amsteg, en daar huurden wij voor zeven francs per dag (en evenzooveel voor iederen dag, dien hij terug zou moeten reizen) den zestigjarigen, maar

nog krassen, en in alle opzichten ons betrouwbaar gebleken, gids Josef Gnos, een man van wien het mij wezenlijk leed doet dat ik hem wel nimmer terug zal zien, en die op ons gepast heeft zooals dat te pas kwam, tegenover vier heeren van middelbaren leeftijd, wier gezondheid nog goed in orde was, maar met wie men natuurlijk geen jeugdige dwaasheden meer moest uithalen. Later hebben wij, zooals gij hooren zult, het wel eens anders en minder getroffen, en daarom te meer beveel ik met vrijmoedigheid iedereen van u, die dezen zomer in dien streek van Zwitserland komen mocht, onzen ouden vriend Josef Gnos aan. Met onze bagage op een soort draagberrie die hij met een paar riemen om de schouders aan zijn rug hechtte, stapte hij voor ons uit, en als hij wat merkwaardigs zag of vond werd het ons aangewezen. De namen van alle bergtoppen wist hij, hoe hoog en hoe veraf ze waren, vreemde bloemen plukte hij voor ons en bergkristallen vischte hij half uit beekjes, sprookjes en verminkte geschiedkundige herinneringen gaf hij ten beste, verhalen van grappen en van ongelukken (wie h er in de diepte is gestort, of d ar, door verhit, van het kille bergwater te drinken, zijn leven verloren had), of, als hij eens erg in zijn schik was, dan begon hij te zingen en te jodelen, met

dat zonderlinge geluid, dat het midden houdt tusschen orgelen en gillen, zooals de bergbewoners het van oudsher graag doen. Hij kon ons wel geen gemsen laten zien (en ook, helaas, geen bloeiende alpenrozen, want daarvoor was het te laat in den tijd), maar hij wees ons toch, waar hij ze wel eens gezien had. Kortom, wij hadden een volmaakte gids aan hem, waartegenover hij ook verzekerde dat wij vier volmaakte ‘Herren’ waren om mee op weg te zijn: niet te driftig en niet te lui, goed van eten en drinken en toch niet onmatig, nooit knorrig en geen van allen voor zich alleen veeleischend. En, al zeg ik het zelf, dat waren we dan ook: we konden het de heele reis best met elkander vinden, en, ondanks onze jaren en onze deftigheid, zongen we soms het hoogste lied, prettige wijsjes uit jonger dagen. We waren blij en gelukkig als zorgeloze kinderen, en waarom zouden we ook niet? We mochten elkaar sinds meer dan het vierde van een eeuw innig goed lijden, we wandelden gezond en frisch door een van de mooiste oorden van de wereld, en de lieve God liet zijn zon over ons schijnen, alsof Hij ons, tot belooning, zijn wondere schepping eens op haar àllerschoonst wilde laten zien!

Maar als ik zóó doorpraat, komen wij niet verder, en

wij hadden dien dag van Amsteg uit, volgens het reisboek, nog zes à zeven uur te marcheren, wat men altoos wel vrij wat ruimer nemen mag. Tegen den middag bereiken wij Wasen, altoos met het bruischende en donderende riviértje de Reuss links of rechts nevens ons, en met steile klippen aan weêrszijden. Postwagens met vijf, zes paarden, en allerlei koetsen met reizigers, haast niet zichtbaar van de witte stofwolken die om hen opstijgen, rollen ons tegemoet den berg af, of kruipen voor ons uit, om door de afsnijdingen, die de kronkelende weg ons, voetgangers, toelaat, weldra ver achter ons te blijven.

Te Wasen eten wij en rusten we terdege uit (met potlood erboven: Kaay vertelde de geschiedenis van Jaap Scheer), en dan gaat het langs Göschenen, (waar, gelijk ik zeide, de spoorweg in den St. Gotthardtunnel verdwijnt) naar Andermatt. Onderweg passeren wij de vermaarde Duivelsbrug, een onbeschrijflijk woest tooneel, zijn naam waard, ook al zal het wel een legende zijn dat zijn helsche Majesteit zelve haar gebouwd heeft. Hij werd er trouwens slecht voor betaald, want als loon had hij de ziel bedongen van den eerste die er overheen zou gaan. Maar de leuke omwonenden joegen er een hond over, en daar kon Satan zich toen tevreden mee stellen. Geen wonder dat hij het euvel opnam, en in zijn woede

(want de Duivel is kwalijknemend!) greep hij een rotsblok, waar hij onze heele zaal wel onder begraven kon, en wilde dat juist naar zijn pas voltooide brug slingeren toen een oud wijfje hem bij geval tegenkwam en hem met een hartelijk: God zegene je! groette. Daar kon de Booze niet tegen, en razend smijt hij den steen in de Reuss. Daar ligt hij nog, en Josef Gnos heeft hem ons eigenhandig gwezen. Nu, wie over de Duivelsbrug gaat, moet maar oppassen dat zijn hoed hem niet afvliegt, want het waait daar altoos door de enge bergkloof, en men kan er ook nat worden van het naar omhoog stuivende water, dat brult alsof het u met brug en al zou willen verslinden. Nog eens, het is daar huiveringwekkend schoon, maar van huivering zou het wel eens angst kunnen worden, en dat wordt het, als hier in 't voorjaar de lawinen naar beneden komen, de sneeuwvallen, waarvan de luchtdrukking, die zij veroorzaken, reeds voldoende is om iemand in den afgrond te slingeren, reden waarom hier dan ook stevige galerijen zijn aangebracht, waaronder de reiziger den dood ontvluchten kan. En verbeeldt u nu, dat in 1799 deze plaats het tooneel was van woedende gevechten tusschen Franschen en Oostenrijkers, waarbij menschen, paarden en kanonnen bij

hoopen in de diepte gingen! Waarlijk, dat moeten feestdagen zijn geweest voor den Duivel!

Maar wij zijn al over de brug en door een tunnel, en daar bevinden wij ons bijna plotseling te midden van een rustige bergvlakte, met vriendelijke weiden en vóór ons ligt het van hôtels en herbergen ruim voorziene dorpje Andermatt. Wij rusten er even uit, ook om een kortstondig onweder behoorlijk te laten overdrijven, en dan zetten wij den tocht voort over Hospenthal, waar wij den weg, die over de St. Gotthard gaat, links laten, en bereiken met den donker onder een zacht regenbuitje (dat na den heeten dag niet onwelkom is) het gehucht Realp. Hier vinden wij een onderkomen in het Hôtel des Alpes, klein maar goed, en waar wij den volgenden ochtend onze, thans wel noodzakelijk geworden, Alpenstokken inslaan. Wij kiezen ze zoo eenvoudig mogelijk, van ongeverfd essenhout en met een flinke ijzeren punt voorzien. Ze zijn van een manslengte, wat vooral bij het afdalen goed te pas komt, en de ware liefhebbers laten er de namen inbranden van de plaatsen, die zij bewandeld hebben, want daartoe is overal gelegenheid. Wij hebben ons daar echter maar niet mee opgehouden, en, hoe lief wij in de eerstkomende veertien dagen onze stokken ook hebben gekregen, we gaven ons de moeite niet, om ze

mee te dragen naar het vaderland, maar te Genève maakten wij er den huisknecht van ons hôtél gelukkig mee.

Dus gewapend dan, zag de vriendelijk stralende zon ons op Dinsdagmorgen, 9 Augustus, het armoedig Realp verlaten, om, sterk stijgende, op te klimmen naar de vijfhonderd meter hooger gelegen herberg 'Zum Tiefengletscher', waar wij twee uren later aankwamen. We hadden het trouwens zooveel doenlijk op ons gemak gedaan, omdat wij volgens Josef vandaag al den tijd hadden, en omdat er onderweegs heel wat te kijken viel, naar het dal achter of de bergtoppen en gletschers boven ons, ook naar bloemen en kristallen, waaronder bij de eerste waren, die ons verkwikten met haar lieflijke geuren (vooral een soort kruizemunt frischte ons nog al eens op). Maar overigens, véél groeide er niet op deze hoogten, die een groot deel van het jaar onder sneeuw bedolven liggen. Boomen althans zoekt gij tevergeefs, en dat wordt natuurlijk niet beter, als men zijn weg vervolgt tot den Furcapas, het hoogste punt dat wij op reis bereikten, en dat zich 2436 meters (denkt nog eens: ruim 24 Delftsche torens op elkaar) boven de zee verheft. En toch staat daar op die

kale hoogte een best logement, waar, wij ondervonden dat, men goed eet en goeden wijn bekomen kan, en des noods zou men er naar huis kunnen telegrafeeren dat men daar gezond en wel boven in de blauwe lucht zit. Ik verzond er een briefkaart aan vrouw en kinderen, ook omdat ik vooreerst geen kans zag het nog hooger te doen.

En na nog eens goed rondgekeken te hebben naar Finsteraarhorn en al die andere eerbiedwaardige Hörnen of Alpentoppen, die hun besneeuwde kruinen rondom ten hemel heffen, ging het langzaam dalend naar den Rhônegletscher en het hôtél 'im Gletsch', dat men zeker wel meer dan een uur, eer men het bereikt, voor zich ziet liggen.

Het gezicht op den Rhônegletscher is weer een van die gedeelten van onzen tocht, waarbij ik ten volle mijn onmacht gevoel om u onzen indrukken weer te geven. Hier kregen wij voor het eerst een denkbeeld wat eigenlijk een gletscher ís. Een zee van ijs, mijlen ver tusschen hooge bergen naar beneden dalend, en, zooals een zee behoort te zijn, met hooge golven, (maar hier alleen van ijs) en daartusschen kloven en diepten, onpeilbaar om zoo te zeggen, en alweer, evenals het zuiverste Zwitsersche water, azuurblauw. Hoe zulke gletschers ontstaan? Het is de sneeuw die in schier ongenaakbaar

hooggebergte door de heete zonnestralen dooit, maar meteen weer door de kou van de lucht tot ijs stolt, evenals wij dat in den winter bij ons in 't klein kunnen waarnemen aan den rand van met sneeuw bevrachte daken, waar zich ijspijpen vormen. Zoo nu vormen zich in de Alpen ijskorsten, torenhoog dik en uren soms breed, en die door haar eigen zwaarte onmerkbaar langzaam afglijden, de ruimte tusschen den eenen berg en den ander aanvullend, en altoos door weer van boven gevoed, totdat zij het dal bereiken, waar zij smoren en smelten tusschen heuvels van gruis en blokken, die zij in hun onweerstaanbare vaart van de kanten van de bergen hebben afgedrongen en mee naar beneden gevoerd. Niet altoos kan men, althans zonder gevaarlijke klimpartijen, een goed gezicht op zoo'n gletscher krijgen, maar de Rhône-gletscher (aldus genoemd, omdat aan zijn voet, als uit een blauwe ijsgrot (doorgehaald: tunnel), de beek ontspringt, die allengs aangroeit tot de machtige rivier de Rhône), deze Gletscher dan laat zich van boven van den weg, dien wij gingen, evenals beneden, van het hôtel uit, zonder eenige moeite waarnemen en desnoods bestijgen, welk laatste evenwel toch een glibberige liefhebberij is. En zooals hij zich daar dan, onder het afdalen, een geruimen tijd aan ons vertoonde, boezemde hij ons,

met zijn onafzienbare blinkend witte helling en zijn blauwe aderen van scheuren en kloven, een wel te begrijpen maar niet mee te deelen bewondering in.

In het fraaie Rhône-gletscherhôtél hebben wij ons wat hersteld van de vermoeienissen van den tocht, en toen ging het, vrij steil, langs een smal pad bij den 400 meter hoogen Maienwand op. Hier en daar kwam de Alpenstok goed te pas, ja, ik weet niet of ik het er zónder wel gebracht had. Eénmaal zelfs was het noodig, dat de gids, die voor mij uitging en de vriend die op mij volgde, mij met behulp van een hunner stokken een soort van leuning boden, tusschen mij en den afgrond. Maar wij kwamen er dan toch, zonder iets wat op een ongeluk leek, en het eenige wat mij speet was, dat de tallooze alpenroozenstruiken, die den Mayenwand bedekken, geen enkele bloem meer droegen. Bovengekomen vonden wij weldra geen spoor bijna meer van plantengroei. Slechts een mikroskopisch geelgroen mos kleefde er aan de steenen, en ja, dan vonden wij er ook op vochtige plaatsen een witte pluimachtige bloem, die ik bij ons wel eens aan poelen in de heide heb gemeend te zien groeien. Laat mij evenwel niet vergeten, dat er ook hier in deze woestijn oasen bleken te zijn, waar geiten en koeien graasden. De

eersten, gelijk overal in het gebergte, met bellen, de laatsten met grote welluidende klokken aan den hals. De dieren zijn in het minst niet schuw (zoo kwam er dicht bij den Rhône-gletscher een geitje over de rotsen naar mij toehuppelen, zeker om te zien of ik ook wat lekkers voor haar had, waarop ik haar bij gebrek aan beter een klontje suiker bood, dat zij gracieuselijk uit mijn hand opat). Boven op den Maienwand nu werden wij op onze beurt getraceerd, door een herder, die zat te melken, en ons eenigen glazen van zijn nog warmen voorraad afstond, waarover hij, denk ik, geen berouw heeft gehad. Maar na deze kleine ontmoeting begon het om ons heen al eenzamer en woester te worden. Wij naderden den Grimselpas, en hoe akelig het hier is, duidt reeds de naam aan van een meertje, dat wij voorbijkwamen, en dat de Doodenzee heet. Het grootste deel van het jaar is het toegevroren, en ook nu, in het warmst van Augustus, lag het er nog vol sneeuw, waarmee wij als goede gewezen Hollandsche jongens eens even op de gebruikelijke manier kennis maakten. De gids verzekerde ons, dat de Doodenzee in 1799 het graf was geworden van menig soldaat, waarvan soms nog het een of ander overblijfsel werd teruggevonden.

Want ook op deze afgelegen hoogte hadden Franschen en Oostenrijkers elkander de overwinning betwist, nadat de eersten door een Zwitserschen boer langs schier onbegaanbare voetpaden over het Nägelis Grätli geleid waren, een 2582 meter hoogen berg, die met nog andere, straks door het volle maanlicht beschenen en daaronder met eeuwige sneeuw bedekte toppen, ernstig op ons nederzag.

Gelijk gij bemerkt, de avond was gevallen, toen wij aan het Grimselhospiz kwamen, een herberg, oorspronkelijk een liefdadige stichting, tot toevluchtsoord bestemd voor de weinigen die hier vroeger langs kwamen en tegen het booze weder een schuilplaats behoefden; thans, nu een stroom van reizigers in den zomer denzelfden toer als wij maakt, gedurende 5 of 6 maanden van het jaar behoorlijk tot hun ontvangst ingericht, mits men zorg heeft gedragen (gelijk ook wij op raad van Josef hadden gedaan) vooraf de noodige bedden te bestellen. Want de plaatsruimte is niet zeer groot, en men moet tevreden zijn met een houten slaaphokje, waarin men zijn burenen duidelijk kan hooren praten -of snorken. Of zij óns ook hoorden, weet ik niet. Wel weet ik dat ik (in geval van nood, met een paar watten in mijn ooren) na een keurig avondeten en nog een kleine wandeling in den maneschijn (heel poëtisch, maar op gevaar af door een paar wachthonden verscheurd te worden) tot 7 uur 's morgens den slaap der rechtvaardigen sliep.

Toen namen wij onze Alpenstokken opnieuw ter hand en daalden in het Ober (of Boven) Haslidal af, al wederom onder begunstiging van het lieflijkste zonlicht. Nu, dat mocht er dan ook wel bijkomen, want anders zou het eerste gedeelte van dezen tocht weinig bekoorlijks hebben gehad: een woeste, onbewoonde streek (tot den Handeckfall, twee uren ver, ontmoetten we slechts een paar Senn- of herdershutten, waarbij we trouwens geen levende wezens bespeurden), en dan, het pad liet dikwijls óók nog al te wenschen over (met potlood erboven: v.d. Kaay citeert de Genestets ‘Reizen’). Maar nu, bij dit schoone weêr, was alles schoon, en de wilde natuur om ons heen, de zonderlinge rotsen (die duidelijk verrieden, dat wij ons hier in de bedding van een verdwenen Gletscher bevonden), de watervallen, links en rechts (met potlood erboven: De waterval v.d. Gelmerbach, met een regenboog), en in den afgrond aan onze voeten verdwijpend, dit alles had toch ook werkelijk een verheven schoonheid, die ons niet ongevoelig laten kon, al beviel het verdere van onzen weg ons beter.

De reeds genoemde val van het riviertje de Aar (met potlood erboven: Gezongen ‘Sire de Framboisy’), dat ons van het begin onzer wandeling als een steeds aangroeiende beek vergezeld had, de Handeckval, was de eerste groote verrassing, die ons op dezen dag wachtte. Vijf en zeventig meter stort zich hier het water in de diepte, om op de rotsen daarbeneden

te verpletteren tot een wolk, die gedeeltelijk opstijgt naar de brug, vanwaar men op het ontzaglijke schouwspel nederblijkt. Tegelijk valt links van den toeschouwer een zilverwitte beek in dezelfde kokende en bulderende kolk, en vermengt zich halverwege met het grauwe water van de naar omlaag tuimelende Aar. Dat dit een tooneel geeft, hetwelk men zich niet spoedig moede wordt te bewonderen, zult gij gevoelen, al vonden wij het minder noodig dat men er ons, natuurlijk tegen betaling, ook nog een ander kijkje, recht tegenover den val, op gunde. Na nog een stevige twee uren wandelens (die ons trouwens, in dit altoos bekoorlijke dal, vrij kort vielen) bereikten wij nu het dorp Guttannen, waar wij in het logement 'de Beer' ons middagmaal namen en daarop volgde weer een goed uur, meestal met de bruischende Aar naast ons, langs rotsen en over weiden met hoopen steenen, die in het voorjaar naar beneden komen vallen en dan, om zoomin mogelijk plaats in te nemen, op elkaar worden gestapeld; langs hutten en boerenwoningen, met steeds overvloediger vruchtboomen, naar Imhof, waar wij de koffie gebruikten. Graag had de kasteleines van het hôte! (Imhof) ons met een vriendelijk gezicht den nacht overgehouden, maar toen zij bemerkte, dat het ons ernst was om tot Meiringen door te gaan, betrok haar voorhoofd en

werd haar oog boos. Misschien hadden wij ook wel bij haar kunnen blijven, want den volgenden dag dienden we een heel eind op onzen weg terug te keeren, om een bezoek te brengen aan de finstere Aarschlucht of de duistere kloof waardoor, tusschen Imhof en Meiringen de Aar heenstroomt, maar wij hoopten te Meiringen onze koffers te vinden, en toen de juffrouw knorrig werd, was haar vonnis geveld. Wij namen de beenen weer op en weldra zagen wij van een heuvel (de Kirschet) het lieflijke Meiringen vóór ons liggen. Te acht uur 's avonds waren wij er, voor de deur van 'de Kroon', dat met den daartegenover gelegen 'Wilde man' aan denzelfden eigenaar behoort, en toen wij er onze vooruitgezonden bagage naar behooren aantreffen, en vooral toen meer dan een van ons een brief van huis met goede tijding had gekregen, toen ontbrak er alweer niets aan ons geluk. Zelfs waren wij tevreden gaan slapen, al had men ons ook niet op het balkon, of het platdak, van het hôtel geroepen, om er van verre de watervallen van de Reichenbach door Bengaalsch vuur te zien verlichten.

Den 11-den Augustus hielden wij rustdag in het welvarende dorp, dat ons thans herbergde, behalve dat wij, zooals ik zeide, naar de donkere Aarkloof wandelden en daar

beneden de rivier zich door de enge rotsbedding zagen en hoorden wringen.

Twee jaren tevoren was Meiringen grootendeels afgebrand, maar men had het, gelukkig geheel op de bevallige Zwitsersche manier, herbouwd. Wij werden niet moe, de aardige, grootendeels van hout vervaardigde en dikwijls zeer kunstig uitgesneden, gevels, velen met pittige opschriften en allen met sierlijke balkons waarheen men van buiten opklimt, in oogenschouw te nemen. Ook winkels, waarin allerlei houtsnijwerk te koop werd aangeboden, kregen een bezoek en zoo, en met brieven schrijven, vloog de dag om, die door een prachtigen zonsondergang, waardoor de bergen in den omtrek als goud gloeiden, besloten werd.

Nu volgde de schoonste misschien van al de dagen, die wij in Zwitserland mochten doorbrengen. Het was dan ook de trouwdag van een onzer, en 's avonds werd dat behoorlijk herdacht. Maar zeker heeft nooit het Berneroberland zich helderder en vroolijker aan iemand kunnen vertoonen, dan wij het op dezen 12-den Augustus zagen. Om vier uur waren wij uit de veêren, vóór zessen op stap, en niet voordat het donker was geworden (tusschen zevenen en achten) legden wij den Alpenstok voorgoed neer, in het hôtel 'de Beer' in Grindelwald. Wat wij op dien tocht al zoo zagen? Och, ik kan u wel namen noemen, maar zeg het u eens zóó, dat gij er ook wat bij

gevoelt! Weet gij, wat de watervallen van de Reichenbach zijn? Kunt gij u een voorstelling vormen van de Gschwandenmad, frissche, groene weiden met dennenhout omgeven, zóóforsch en statig als ik mij niet herinnerde ooit te hebben aanschouwd? Hoog boven de omliggende bergen verheft zich in de blauwe lucht de besneeuwde top van den Wetterhorn (3708 meters), een berg, dien men, na hem ééns gezien te hebben, althans zooals wij hem dien ganschen dag voor en nevens ons hadden, niet weer vergeet. Hier is het zoo verrukkelijk schoon, dat men spijt heeft nog verder te moeten, en het verwondert ons niet, dat er altoos schilders in dezen omtrek zijn, die het prachtig tafereel op hun paneel trachten te brengen. Ook wij troffen er een, die, terwijl hij druk aan het werk was, zelfs het voorrecht had, een goedkeurend oordeel aan Josef te ontlokken. Maar de kunstenaar scheen weinig om dien lof te geven en keek den armen kerel aan, alsof hij met Apelles den ongeroepen kunstrechtter wilde toesnauwen: ‘Schoenmaker, houd je bij je leest!’.

Wij stieten ook nog op andere kunstenaars, als daar waren: jodelaars, Alpenhoornblazers en kanonniers, om te zwijgen van zingende kinderen, of lieden die ons een levende gems, in een hokje

opgesloten, wilden laten kijken. Ik kan niet zeggen, dat deze kermisvertooningen de schoonheid van het geheel verhoogden, maar wat den Alpenhoorn betreft (stelt u een doorgaans houten bazuin voor, ter lengte zeker van een voet of zeven, acht, en dan nog soms met haar uitmonding rustend in een vierkante goot, die het geluid nog verder dragen moet), nu dit onooglijk instrument geeft wezenlijk geen onaangenaam geluid, en wanneer het goed bespeeld wordt, zoodat zijn tonen juist samensmelten met de echo's, die zij aan de bergen ontlokken, dan ontstaat daardoor een wonderlijke muziek, alsof een geestenheir in de verte trompettend door de dalen trekt. Ook de kanonschoten, die men voor een fooi laat genieten, zijn niet zoo geheel te versmaden, tenminste als men er van houdt om eens te tellen, hoe dikwijls ze wel door de rotsen in het verschiet worden teruggekaatst. Maar liever hoor ik toch nog het bruischen van den Reichenbach, of het geklater van de watervallen, die wij op onzen weg tegenkomen; of ik laat mijn ogen dwalen, dan over schilderachtige boom- en woningengroepen, dan op gletschers en sneeuwtoppen, en altoos weer tenslotte naar den majestueuzen Wetterhorn.

Om nog eens namen te noemen: wij rustten uit in het

allerliefst gelegen hôtél Rosenlauibad, gebruiken iets in het herbergje bij den kleinen Schwarzwaldgletscher (overal is hier gelegenheid aardige snuisterijen van hout of gemsenhoorn te koopen) en vinden eindelijk in den laten middag een goed maal in de onaanzienlijke maar met gasten overvulde woning van den kastelein op den grooten Scheidech, een bergrug, 1961 meters boven de zee. Prachtig zijn van hier de vergezichten, vooral in de bekoorlijke vallei van Grindelwald, waarin wij nu, omstreeks vijf uur 's avonds, afdalen. Na een uur, denk ik, te hebben geloopt, komen wij aan den voet van den Ober (of Boven) Grindelwaldgletscher. Daar kunnen wij, tegen entrée, een tunnel bewonderen, die men in het gletscherijs heeft uitgehouwen. Wij getroosten er ons het geklim voor over steenblokken en planken bruggetjes, en vinden dat het daarbinnen koud en nat, maar toch ook wel interessant is: Zoo midden in Augustus een gang van enkel ijs, dat blauwachtig schemert en waarin het vuur van brandende lucifers honderdvoudig wordt weerkaatst! Nu, na dit dan te hebben genoten, wacht ons nog een uurtje loopens, en zoo bereiken wij ten slotte het voorname dorp Grindelwald, waar wij gelukkig in de reeds genoemde Beer, een groot hôtél, met de eetzaal vol vreemdelingen,

onder dak komen.

Den volgenden 13-den Augustus was het voor mij een feest dag. Een van mijn huisgenooten verjaarde, en dat is 's avonds óók niet onbedacht gebleven. Het was weer prachtig om te wandelen, zonnig en toch niet te warm. Ook weet ik niet, nu ik mij goed bedenk, of wat wij dien dag zagen, al niet even belangwekkend was, als wat wij gisteren hadden genoten. Alleen verbeeld ik mij, dat wij meer hebben moeten klimmen. Tenminste in het begin kwam het er nog al op aan, tot wij de herberg te Alpiglen bereikten (600 meter hooger dan Grindelwald) en waar wij een, enkelen onzer bekende, heer en dame uit Holland aantroffen (met potlood erboven: fam. Bolhuis uit Utrecht). Dat deed ons nu toch weer eens goed, landgenooten te spreken; we hadden dat sedert den 4-den, in het Schweizerhof bij den Rijnval, waar ik o.a. mijn voorganger Ds. Steenberg ontmoette, niet gehad. Maar weldra moesten wij verder, langs schrale weiden, over steenachtige hoogten, hier en daar voorbij hutten, waarin koeheders den zomer doorbrengen en de bekende Zwitsersche kaas maken, overal natuurlijk de roode koeien met haar zachtluidente klokken, en dan spaarzaam groepen of alleenstaande boomen, Arven genaamd, een soort van

dennen, dat, naar mijn reisboek verhaalt, 1500 jaar oud kan worden en hooger groeit dan eenig andere boom. Ze zien er dan ook verbaasd verweerd uit, en menig storm is zeker door hun kromme en verwaide takken gevaren. Later in den tijd werpen zij een vrucht of zaad af, waarvan de smaak aan amandelen moet doen denken, en er zijn dan ook kinderen die die er mee komen aandraagen (zeker met oude van 't vorige jaar) om ze ons te koop te bieden. Want zelfs op deze kale bergruggen vertoont zich de zucht om wat te verdienen, of er van te halen, op velerlei wijzen, en dat is ook niet te verwonderen, als men nagaat hoeveel reizigers, te paard, op muilezels of te voet hier op zomersche dagen voorbijkomen. Telkens wordt gij onthaald op muziek (bij een Sennhütte heft bijv. een paar stokoude vrouwen bij onze nadering plotseling een schor duet aan), of men biedt u kristallen of bloemen, waaronder in de eerste plaats de Alpenbloem bij uitmuntendheid, het wollige Edelweiss (of Edelwit) 't welk trouwens slechts zóó hoog groeit, dat wij het zelf nergens in het wild gezien hebben. Kort na den middag zijn wij op de kleine of Wengernscheidegg (2069 meter hoog), en treffen er een zeer goed logement aan, waar wij een

smakelijk maal en vervolgens een kijkje nemen op het nieuwe tooneel, dat de Alpenwereld ons hier te zien geeft. En wel is het in den volsten zin des woords een verheven Schouwspel. Hier staan wij aangezicht tegenover aangezicht met die konigen van het Berner oberland, die, al worden zij ook door den, gisteren van verre ontdekten Finsteraarhorn overtroffen, de eerbiedwekkende hoogte van om en bij de 4000 meters bereiken. Naast ons de Eiger; dan de Mönch (of Monnik), en vervolgens de Jungfrau met den Silberhorn. Vooral de beide eersten, Eiger en Mönch, liggen, om zoo te zeggen, vlak bij ons. Want, het is dikwijls opgemerkt, hoewel zij nog uren van ons af zijn, deze bergen zijn zóó groot, en door de zuivere lucht ziet men ze zóó helder, dat men meenen zou, ze binnen een kwartier te kunnen bereiken, ja haast met een geweerkogel hun naaste rotswanden te kunnen treffen. Men aanschouwt deze gevaarten, als 't ware, ten voeten uit, van onderen begroeid met dennebosschen, hooger op al kaler, eindelijk slechts roodgrijze rotswanden, angstig steil, en daarboven niets dan sneeuw en ijs, verblindend wit, en scherp afgeteekend tegen den blauwen hemel. Ik zeg, men wordt er angstig van, als men bij die ontzaggelijke hoogten opziet. Toen ik met een mijner vrienden een eindweegs van het hôtel afgedwaald was, en ik door den oneffen bodem hem ook uit het oog had verloren, zoodat ik mij een poos alleen bevond met al die bergen om mij heen, hîer een afgrond en dáár een afgrond, peilloos diep, en dan die geweldige gevaarten uren ver zich boven mijn nietig hoofdje verheffend, ja, toen klopte mij het hart alsof ik in gevaar was, ik vertrouwde nauwelijks den bodem waarop ik stond, en ik was blij, toen ik weer uit deze vreeslijke eenzaamheid bij de anderen was teruggekeerd. Maar welk een gewaarwording moeten zij dan wel hebben, die het wagen, die verschrikkelijke Alpentoppen te beklimmen? Of liever, wat ben ik een stumperd, vergeleken bij die waaghalzen, heeren niet slechts, maar zelfs enkele dames, van wie men lezen kan, dat zij boven op de toppen van deze reuzen hebben gestaan! En niet slechts gelézen heb ik dit, maar ik heb er straks ook wat van kunnen zien. Namelijk als wij op den Wengeralp komen, dan laat men ons door een telescoop een blik werpen op de sneeuwvelden van den Eiger, en zoo waarlijk, daar ontdek ik drie of vier van die vermetele bergbestijgers,

die elkaar met behulp van touwen, langs een helling laten afglijden. Met het bloote oog was er niets van hen te ontdekken en het duurde niet lang of zij waren achter een der tusschenliggende hoogten aan onze waarneming onttrokken. Een niet minder belangwekkend schouwspel was ons even tevoren weggelegd. terwijl wij op weg waren naar het hôtél van de Jungfrau op den zoeven genoemden Wengeralp, zagen, maar vooral hoorden, wij een lawine die van den Eiger naar beneden kwam. Door den afstand scheen deze sneeuwval niet veel meer dan wat wij hier wel eens in den winter onder de oogen krijgen, als er met dooiweer van een hoog dak een behoorlijk vrachtje op de straat neêrploft. Maar dat de voorraad, die daar ginds naar omlaag kwam, nog al iets te beteekenen moet gehad hebben, konden wij opmaken uit den doffen donder die, bij herhaling weerkaatst, van de overzijde der diepten tot ons doordrong. Jammer, dat wij onmogelijk aan den drang der hôtélhoudster op den Wengeralp konden toegeven en daar den nacht overblijven. Maar wij wilden morgen in Interlaken zijn, waar onze koffers ons wachtten. En daar het weêr dien nacht veranderde en de lucht betrok, hadden wij er achterna toch ook geen berouw van. Men moet op deze bergen

een helderen hemel hebben om volop te kunnen genieten. Nu, voor 't oogenblik was alles nog naar wensch, en te half vier zeiden wij het plekje vaarwel, waar (dit had ik nog vergeten te zeggen) de beroemdste van de Berner Alpen, de Jungfrau, onmiddellijk (wel te verstaan op den noodigen afstand) vóór ons lag. Wij daalden nu van 1882 meters tot 1319, waar het vriendelijke Wengen ons nog een schoon rustpunt bood, en daarop ging het verbazend steil afwaarts, in onophoudelijke wendingen, van 1319 tot 807 meters boven de zee (in het geheel waren wij dus over de 1000 meters gedaald) naar het bloeiende dorp Lauterbrunnen, in het vermaarde dal van dien naam, dus geheten omdat 'louter bronnen' als watervallen links en rechts van de rotsen, die het insluiten, afdalen, om daar beneden de bedding der witte Lütchine te helpen aanvullen. Deze wandeling gunde ons ook nog een blik op het hoogste, den ganschen winter door bewoonde, dorp van Zwitserland, Murren, waar wij morgen hoopten te komen, om een vernieuwd gezicht op de Jungfrau en op den Silberhorn te hebben. Deze uitstap is evenwel door den inmiddels opgekomen nevel, of nedergedaalde wolken, niet doorgegaan. Doch wij waren dan ook, waarlijk, al voorspoedig genoeg geweest.

Dertien dagen op reis, en niets dan mooi weer! En dat terwijl de berichten uit andere landen, bij name uit Holland, niets anders luidden dan: regen, en nog eens regen! Hoe beklagde ik de mijnen, die te Velp in Gelderland, dag na dag onder dak of parapluie scholen! Maar -was het enkel zelfzucht, die mij deed vinden, dat het toch nog beter was dan andersom: zij daar enkel zonneshijn, en wij hier in Zwitserland 'louter bronnen', louter watervallen uit de wolken? -Genoeg! Wij hebben later toch óók eerlijk ons doornatte pak gehaald. En zoo krijgt dan (willen wij tenminste hopen) iedereen in deze wereld, vol lief en leed, van beiden zijn beurt.

Maar wij zijn in het Hôtel Staubbach, aldus geheeten naar de beek, die in de onmiddellijke nabijheid van het logement, bijna 300 meter hoog van een loodrecht rots komt afvallen, om, onder het naar omlaag tuimelen, zich op te lossen in een stofregen. Als het in den laatste tijd veel regen geweest is en de beek is daardoor gezwollen, en wanneer dan, vóór den middag, de zon op de neerstuivende waterkolom schijnt, moet dit een wonderbaar gezicht zijn. Wij troffen het nu in dit opzicht den volgenden

morgen, gelukkig deels en ongelukkig, juist niet. Evenwel bleef het toch de moeite waard, om er de kleine wandeling heen te doen, waarna wij ons gereed maakten om, daar er vandaag toch van geen bergtoeren meer sprake was, aan onzen braven gids zijn eervol ontslag te geven. Terwijl wij hem, in zijn boekje, een vleidend getuigenis schreven, dat hem later bij anderen tot aanbeveling kan strekken, bracht ik een kort bezoek aan het Protestantsche kerkje tegenover het hôtél. Het was Zondag en de landelijke gemeente vulde allengs het kleine onopgesmukte gebouw. Weinig echt op zijn Zwitsersch gekleede kerkgangsters of gangers trokken mijn aandacht. Er komen hier te veel vreemdelingen, en de oude zeden verdwijnen. Het gezang was tweestemmig en vrij wat beter dan bij ons, ofschoon men ook een van onze wijzen aanhief. Toen de predikant op den stoel kwam, volgde ik het voorbeeld van hen die ik wel eens, als ik opkwam, onder het orgel heb zien verdwijnen. Was ik alleen geweest, ik zou zeer zeker gebleven zijn, maar het rijtuig wachtte, Josef Gnos vergezelde ons nog tot het dorpje Gsteig, en daar nam hij, wezenlijk met een traan in het oog, zijn afscheid. Tot gedachtenis had hij ons elk een takje

Edelweiss geboden, en dat hoop ik dan ook als een herinnering aan den armen drommel, en, zoover wij hebben kunnen nagaan, braven kerel, te bewaren. Weldra was hij ons uit het gezicht, en onze koetsier reed ons onder een vervaarlijk zweepgeklap het uitgestrekte Interlaken (zooals mijn reisboek opgewonden zegt: ‘het Mekka en Medina’, alias: het groote verenigingspunt ‘aller zomer reizigers van Zwitserlands Alpen’) binnen.

Maar hier veroorloof ik mij, mijn reisverhaal voorlopig te staken. Het rekte zich uit tot veel grooter lengte dan ik had durven verwachten. Als het u maar niet te langdradig werd. Is dat niet het geval, dan stel ik mij voor, de andere helft, zoo mogelijk in de volgende maand, ten gehoor te brengen. Dan hoop ik u te voeren over den duizelingwekkenden Gemmipas naar den hoogste van Europas bergen, den Montblanc, om over Genève, Bern en Bazel met u huiswaarts te keeren.

Doch niemand is gedwongen dien tocht met mij mee te maken. Wie wil, kan nu als Josef Gnos doen, en tot mij zeggen: ‘Atjé!’. Dat daarbij ook in zijn oog een traan zal parelen van aandoening, verwacht ik niet. Mijn eenigste hoop is maar,

dat het met hem niet gaan zal als die juffrouw, die ik eens tot huilens toe meende geroerd te hebben, doch die er eerlijk voor uitkwam, dat zij zich niet goed had kunnen houden, en dat de oogen haar overliepen -van den 'vaak'.

Vereniging 'Paulus'

Leesvergadering op Donderdag, 23 Februari 1882, *des avonds ten half acht ure precies*

Spreeker: de WelEerw. Heer F. Haverschmidt. Van Interlaken, langs den Montblanc, naar huis.

Namens het Bestuur

G. ODÉ,

Secretaris.

Interlaken, dat wij op den middag van den 14-den Augustus binnenreden, om, na onze koffers aan het postkantoor in ontvangst te hebben genomen, ons hôtél op te zoeken, Interlaken heeft evenveel van een onverbasterd Zwitsersch stadje, als Scheveningen van een echt Hollandsch vissersdorp. Te weten, evengoed als men in de Haagsche badplaats heele buurten kan vinden, waar alles u aan de zee en haar banket herinnert, zoo zijn er ook in de dorpen, die te zamen den naam van Interlaken dragen, straten, die er nog uitzien als voor een halve eeuw, toen de vreemdelingen, en dus ook de hôtels, met al de aankleve van dien, hier nog dun gezaaid waren. Maar komt aan de Höheweg (een heerlijke laan van reusachtige noteboomen) en wendt uw aangezicht, bij voorkeur naar de Kürsaal en de daaraan grenzende paleizen, die hier hun

poorten en zalen geopend houden, voor de reizigers met ruime, èn volle, beurzen; of voeg u bij den rusteloozen stroom van wandelaars, die (velen in het sierlijke toilet dat bij zoo'n pantoffelparade past) langs de fraaie winkels drentelen, dan gaat het u al eveneens als in den omtrek van het Scheveninger badhuis met zijn Galeries, en gij zoudt haast kunnen gaan droomen, dat gij midden in een elegante en woelige wereldstad verplaatst zijt, ver van de onvervalschte, maar dan ook wel eens wat onbehouwen, natuur. Steek evenwel, vooral op een winderigen dag, te Scheveningen uw neus even tusschen de Badhôtels uit, in de richting van de zee, en meteen zijt ge weer ontnuchterd. En zoo ook, keer te Interlaken den rug toe aan al dat moois, dat de menschen daar gemaakt hebben, en zie eens even op naar de Jungfrau, die haar koninklijk hoofd tusschen en boven de dichterbij gelegen bergen vol majesteit omhoogbeurt, dan weet gij aanstonds weer met ontwijfelbare zekerheid, dat gij u in het hartje van het Berner oberland bevindt. Wáár in de wereld zoo'n heerlijke berg, als deze vorstin, met 'haar stralenden mantel', die in breede plooien haar van de schouders daalt, prachtig omboord met het zilverbrokaat der gletschers?

Doch wat òns aangaat, toen wij op dien Zondag zonder zonneshijn ons logement te Interlaken bereikt hadden, konden wij de aanwijzing van de Jungfrau volkomen missen. Hetgeen maar goed was ook, aangezien er van dit geheele berggevaarte op dit tijdstip niets hoegenaamd te bespeuren viel. Niet zonder reden heeft men het de Jungfrau genoemd, want een maagdelijke schuchterheid weerhoudt haar dikwijls, haar schoon gelaat der bewondering prijs te geven. Dan slaat zij zich een sluier van wolken om het voorhoofd, en dat weet zij zóó behendig te doen, dat wie niet beter wist, zou meenen, dat er daar in de buurt in het geheel geen Jungfrau te vinden was. Zoo nu ging het dien dag ook, en als den volgenden avond daar geen verandering in was gekomen, dan...

Maar ik mag, als geregeld verteller, mijzelf niet vooruitloopen, en ik kom dus terstond terug op wat ik u eerst zeggen wilde, dat wij namelijk, ik weet niet op wiens aanbeveling, in het meer afgelegen en dientengevolge oorspronkelijker gebleven gedeelte van Interlaken (in het stadje Unterseen), en wel in het logement Beausite, een onderkomen vonden. Daar was het, voor wie van landelijk en rustig houdt, heel goed, maar, om wat aan de

Interlakensche pracht en drukte te hebben, moesten wij eerst een wandeling maken als van hier naar het Hoofd. Nu, wij hebben het ons getroost, al werkte deze omstandigheid misschien wel mee, om, met behulp van de betrokken lucht, mij het verblijf in deze plaats niet zoo aangenaam te maken, als ik mij had voorgesteld. Ik twijfel niet, of men kan hier heerlijke uitstapjes maken. Maar wij dorsten niet recht van honk te gaan, omdat wij dan ons besteld diner dreigden te verzuimen, of ook omdat er regenbuien in aantocht schenen. Zoo kwam het dan tenslotte neer op lang tafelen (waarbij wij door een Tyrolsch paar onthaald werden op wezenlijk allerliefst citherspel) en op een paar concerten in den tuin van de Kürsaal, met nu en dan een kleinen kuier binnen den naasten omtrek. Een fraaie restauratie, Indermühle, aan den Höheweg, hielp ons ten slotte den dag omkrijgen, en hiermede had ik, om de volle waarheid te zeggen, voor het eerst op dezen tocht (en gelukkig ook voor het laatst) ondervonden, hoe men zich, te midden van een, misschien wat ál te grooten toevloed van gemakelikheden, in den vreemde evengoed als thuis, toch ook wel eens een poosje zou kunnen gaan vervelen.

Maar de volgende dag zou al dadelijk veel goedmaken. Wij

wisten nu weer wat wij wilden, en dat is een hoofdvereischte, om het prettig te hebben, en te houden (mogelijk ook wel op gewichtiger nog dan de Zwitsersche, op de groote levensreis). Wij hadden een doel, en dat was om een bezoek te brengen aan een der beide meren, het Thuner en het Briënzer (en wel ditmaal aan het laatste) waartusschen Interlaken is gelegen en waaraan het, even als Unterseen (beide beduidt: ‘tusschen de meren’), zijn naam te danken heeft. Naar Briënz dus, en dan natuurlijk ook naar de daar dichtbij gelegen Giessbach. Maar als ik zeg dat deze Bach of beek gelegen is, dan druk ik mij eigenlijk zeer onjuist uit. Want het is een rechte Giess of Stortbeek, en, als het waar is, wat ik gelezen heb, dan doet zij niet minder dan twaalf sprongen, om van de, hier 300 meters hooge, rotsen in het Briënzermeer terecht te komen. Nu, zeker is het, dat zij er een stuk of vijf maakt in het gezicht van het weidsche hôtél, dat voor eenige jaren op een omstreeks honderd meter hoogen rots in haar nabijheid gebouwd werd. Een halve eeuw, of wat korter, geleden woonde daar een eenvoudige schoolmeester, die een weg had gemaakt, waarlangs men van het meer den waterval kon

bereiken. Men kon dan óók, als men het geringe voor lief wilde nemen, bij hem overnachten, en misschien onthaalde meester zijn gasten daar ook wel eens op het gezang van de schoolkinderen. Maar thans is dat alles veranderd. Het Giessbachhôtel met zijn bijbehorende gebouwen heeft ruimte en keur van genietingen voor honderden gasten, en om u het naar boven stijgen zoo gemakkelijk mogelijk te maken, is er een alleraardigste spoorweg bedacht, die u zonder behulp van stoom, en natuurlijk ook buiten medewerking van eenig trekdier, langs een ijzeren viadukt met een helling van 28 procent naar omhoog brengt. Hoe dat dan toegaat? Wel, niets is eenvoudiger. Men heeft twee wagens, die met een stevige ketting aan elkaar verbonden zijn. Eén van de wagens is boven op den top, en de andere beneden aan den voet van de rots, en terwijl de bovenste naar beneden rolt, trekt hij door zijn zwaarte den ander naar omhoog. Halverwege verdeelt zich de spoorbaan in tweeën, en gaan de wagens elkaar voorbij. Gij ziet, het gaat dus zoo als vanzelf, en het een waar het maar op aankomt, is te zorgen, dat de ketting niet breekt, of dat, in dit geval, de remtoestellen behoorlijk in orde zijn. Vraagt nu iemand: maar hoe krijgen ze den bovensten wagen altoos zwaarder dan den onderste, zoo

zijn overwicht den trein in beweging brengt? dan moet hij weten, dat men den dubbelen bodem van den wagen bovenaan in een oogenblik vult met water uit de beek, hetwelk men er, beneden gekomen weer uit laat lopen. Zoo helpt de Giessbach u dus zelf naar het terras voor het hôtél, waar gij haar schoonheid op uw gemak kunt gadeslaan; en wilt gij het bruischende water nog wat van naderbij bewonderen, dan voeren u wandelpaden naar boven, langs den rotsigen oever, of bruggen dragen u over, ja een maal onder den waterval door. Dit is een wonderlijke gewaarwording. Over u heen dondert de naar omlaag tuimelende bergstroom; gij zoudt er u desverkiezende een stortbad door kunnen laten toedienen. Doch waarschijnlijk geeft gij er de voorkeur aan, de tallooze en telkens wisselende gedaanten van den schuimenden vloed met verbaasde blikken te volgen, of, van de onderscheiden rustpunten op uw steilklimmenden weg, de oogen te laten weiden over het blauwgroene meer onder in de diepte, aan welks overzijde zich het schilderachtig gelegen Briënz vertoont. Alle avonden worden in den zomer de verschillende watervallen van de Giessbach met Bengaalsch vuur van allerlei kleur verlicht. Dat moet een tooverachtige uitwerking doen, en het is dan ook altoos

vol vreemden, die dat willen zien, en die, als ze niet in het hôtel logeeren, na afloop van den pret nog met de boot naar Interlaken kunnen. Maar wij voelden weinig aandrang daartoe hier te blijven. Misschien vonden wij, dat de natuur al schoon genoeg was en geen Bengaalsche verlichting behoefde, evenmin als het ooit in mijn oog een verhooging van genot is geweest, wanneer men mij ergens gelegenheid bood, een lieflijk landschap door gekleurd glas te beschouwen. Genoeg, wij lieten ons, na een bezoek ook aan den Rauf, een begroeiden rotstop, waarop men 184 meter loodrecht boven het meer staat, met een schuitje overzetten, naar het reeds genoemde Brienz, alwaar wij in de 'Beer', bij de aanlegplaats, een smakelijk maal vonden. Het dorp zelf, echt Zwitsersch en bewoond grootendeels door houtsnijders, die wij hier, huis aan huis bijna, en sommigen met een bewonderenswaardige kunstvaardigheid, aan het werk vonden (de sierlijkste voorwerpen, van levensgrootte beren en gemsen af, tot naaldekstertjes, wijnkurken, visiteboekjes en dergelijke snuisterijen toe, recht geschikt om als welkom thuis mee te nemen, worden hier met de hand uit hout gesneden), Brienz zelf dan werd eens doorgewandeld, en

nadat wij getuigen waren geweest van de feestelijke ontvangst van eenige koeheders, die ergens op een worstelfeest met prijzen, in den vorm van levende schapen, bekroond waren, namen wij de terugreis aan met dezelfde stoomboot, die ons 's morgens van Bönigen naar de Giessbach gebracht had. De wind stak krachtig op, en de jongens, die vóór in de boot, meest met bloote hoofden, den frisschen luchtstroom uit de eerste hand opvingen (het scheen wel de bevolking van een school te zijn, en ze zongen, onder de leiding van den onderwijzer, alleraardigste liederen), die jongens moeten goed tegen een verkoudheidje gekund hebben. Trouwens, ik twijfel of men in Zwitserland wel zoo gauw aan het hoesten en niezen raakt als bij ons. Geen van ons viers heeft, ondanks de uitwerking die de hitte soms op ons had, terwijl we ons toch een volgend oogenblik de hooge berglucht om de ooren voelden waaien, ook maar in het minst van die lastige aandoening iets ondervonden. En zoo dan ook zonder schroom zetten wij ons, te Bönigen, boven op het dak van een spoorwaggon, waar twee onzer de bank deelden met een gezelligen Roomsche Catholieke pastoor, uit Rijnpruisen, die naar Interlaken kwam, om een kerkelijk feest te helpen vieren. Hij

zal wel niet gedacht hebben, dat de tourist naast hem in het grijze pak, met zijn breedgeranden hoed van dezelfde kleur, een ambtgenoot van hem was (altoos bij een andere afdeeling), en daarom trok ik het mij ook maar niet aan, toen hij het gesprek bracht op de in zijn oog verkeerde neiging der menschen om zich niet te kleeden naar hun land en hun stand. Hij betreurde het dat de volksdrachten de wereld uitgingen, dat boeren zich voordeden als burgers, en burgers als heeren, en hij vreesde dat dit samenhang met verval van de oude, goede zeden. Gaarne gaf ik hem toe, dat de wereld er in elk geval niet schilderachtiger door werd, en dat ik bijv. veel liever een ouderwetsch weesmeisje zag of een Friezin met het oorijzer, dan een dienstmeid of een werkman, die zoowat de Fransche, of liever de Parijsche, modes naäapt. En zoo ontmoetten deze twee, de catholieke herder-bedevaartganger en de moderne dominee, elkander dan in dit opzicht met gewenschte eenstemmigheid boven op een spoorwagen. Zij het een zinnebeelde van beter tijden, die wij, dank zij misschien ook het vergemakkelijkt verkeer van de menschen onderling, nog eenmaal te wachten hebben!

Te Interlaken teruggekomen, bleken wij drie aangename

verrassingen weggelegd. Aan de post waren brieven uit het vaderland, met goede berichten (hoewel het weêr daar nog altoos hopeloos slecht bleef); op straat kom ik een zwager van mij tegen, aan wiens vrouw en dochtertje ik daarop, in het hôtel Victoria, een bezoek ga brengen; en, terwijl ik mij gereed maak, op mijn kamer, naar huis te schrijven, kijk ik uit het raam, en zoo waar, daar is de Jungfrau zoo beleefd geweest, zich den sluier van het blinkend gelaat te lichten! Wel mensch, daar deed ze nu toch eens goed aan! Ze begreep zeker, dat wij anders geen goede indrukken van haar lieve Interlaken zouden meenemen, als wij morgenochtend weer verder reisden. Maar, geen kinderachtige praatjes! Tegenover zoo'n berg als de Jungfrau betaamt iemand eerbied. Die sneeuwvelden (maagdelijk wit), zoo onbegrijpelijk hoog en ver, en toch zoo dichtbij, zou men zeggen, zoo klaar en tot in bijzonderheden waarneembaar, en nu dat alles overtogen met een zachten glans van de ondergaande zon, alsof er een blos gleeed langs het rein gelaat der eeuwige Jonkvrouw; -wel, het was, om met Jozua uit te roepen: 'Zon, sta stil', opdat men het urenlang zou mogen bewonderen. Maar neen, ook als het daglicht reeds verdreven is, en terwijl

een doodelijk bleek de gletschers daarboven heeft overtogen, is het nog een schouwspel, waarnaar men in stille verrukking blijft staren. Ik weet niet, wat er dan in u omgaat. Het is de indruk, dien men gevoelt, van het onmetelijke. Hetzelfde wat de zee ons kan geven, de eindelooze, of de sterrenhemel, de onpeilbare, met zijn tallooze werelden. 'Heer der Heirscharen; Almachtige!' beeft er op onze lippen. 'Algoede, die ons, geringen, gunt iets van de grootheid Uwer werken te aanschouwen!'

Dit is zeker, dat ik met een recht dankbaar gevoel insliep. Wat had ik toch weer veel, veel mogen genieten!

Ik werd wakker, toen de zon haar eerste stralen achter de bergen omhoog zond, en met een sprong was ik weer aan ons, haast zou ik zeggen dakvenster. Want men had ons in het eerste oogenblik slechts op de bovenste verdieping kunnen bergen, en toen wij daar ééns goed en wel zaten, hadden wij van het aanbod, om lager te komen logeeren geen gebruik gemaakt. Ja, de Jungfrau was er nog, dat is te zeggen: ze was nog te zien. Wel kwamen de eerste wolken aandrijven, die haar top opnieuw wilden omnevelen, maar ze dreven voorbij, en niet voor een

uur of zeven was alles gaarginds weer een ondoordringbare grauwe massa. Nu, tegen dien tijd spoedden we ons al naar beneden, om ons met een stevig ontbijt te wapenen tegen den zwaren dag die ons wachtte. Want de alpenstokken zouden weer dienst moeten doen. Nu zou het zijn naar Kandersteg en morgen over de Gemmi. Wat dit laatste zeggen wilde, wisten we nog niet recht. Onze reisboeken deden ons bijna ijzen van de duizelingwekkende beschrijvingen: een smal pad, uitgehouwen in een loodrechte rots, zevenmaal zoo hoog als de Utrechtse dom! En ik, die, alvorens op reis te gaan, dien dom eerst eens beklommen had, en nog wel niet hooger dan tot den tweeden omgang (verder trouwens mocht men niet), en die toen al een gevoel had gekregen of ik met toren en al naar beneden zou komen! Ik kan u zeggen, dat ik tegen de onderneming opzag, en alleen de stellige verzekeringen dat men, als men niet zelf wilde, er onmogelijk een ongeluk bij kon krijgen, gaven mij den vereischten moed om het tóch maar te wagen. Daarbij, wij hadden nu ook al andere, aardige klauteren daalpartijen achter den rug, en ik was mijzelf danig meegevallen: een gevoel als op

dien dom had ik nergens gehad. Zoo dan, met verlangen zelfs dacht ik aan den tocht, die ons wachtte. Maar had ik toen eens geweten, wat tegenspoed ons daarbij treffen zou, hoe avontuurlijk... Maar, dat zullen we later wel hooren. Nu nemen wij vriendelijk afscheid van de aardige kellnerinnen, in haar Zwitsersche pakjes, die ons uitmuntend hebben bediend (één onzer had, geloof ik, haar harten een beetje gestolen, door de gemoedelijke gesprekken die hij, in onderscheiding van de andere plechtige gasten, aan tafel met haar had aangeknoopt, over het eten en over den wijn, en zoo al meer; maar het kan óók zijn, dat de gedachte aan de naderende foaien, bij het afscheid, haar voetjes vleugels schonk; -in ieder geval, de meisjes hadden goed op ons gepast, en wij beloofden haar dus bij 't heengaan, dat we gauw eens hoopten weerom te komen) en om half tien zitten wij op den trein naar Därligen die ons afzet aan den oever van het Thuner meer. De stoomboot wacht, weldra vol als een mudje, zoodat wij haast knie aan knie op het dek naar het mooie water en de lieflijke oevers zitten te kijken. Dan bereiken wij, zoo om en bij half twaalf, het dorp Spiez, waar wij in een restauratie

den inwendigen mensch nog eens te goed doen, en na een grooten jongen, van een jaar of twintig, te hebben gehoord, die onze bagage zal dragen (de koffers waren al per post op weg naar Chamonix), gaan wij er met den middag op af. Helaas, wij hadden Josef Gnos niet meer, onzen gids over Grimsel en Scheidegg. Wij misten zijn gestadigen bergstap, zijn aandacht op alles wat we tegenkwamen, zijn kennis van weg en omgeving. Hij, die ons nu naar Kandersteg moet brengen, is een goedige boerenlummel, die 'wel eens boven op den Niesen' is geweest, een flinken berg van 2366 meter, dien we een goed deel van de wandeling rechts van ons hebben. 'Hij weet dat daarboven een goed logement is', doch voor de rest maakt hij zulke geweldige beenen, dat wij maar werk hebben om hem bij te houden, en dan weer in de herbergen, waar we stilhouden veel langer uitrusten dan voor een tijdige aankomst te Kandersteg bevorderlijk is. Gelukkig, dat de telegraaf ons daar van de noodige bedden verzekerd had, want anders waren wij er niet eens, althans in het hôte! Gemmi, dat het beste moet wezen, onder dak gekomen.

Nu, wij loopen dan van Spiez naar Aeschi, langs tamelijk klimmende paden,

en van Aeschi, waar wij een heerlijken afscheidsblik over het Thuner meer werpen, afwaarts naar Mühlenen, waar wij het riviertje de Kander bereiken, dat wij verder tot Kandersteg volgen. Bij het dorpje Reichenbach, dat weinige weken later opnieuw door neerstortende rotsblokken schade zou lijden, voert een overdekte brug ons over den bruischenden stroom en zoo bereiken wij, na een marsch van 2 uur en drie kwartier Frutigen. Daar verschaft de kasteleinsvrouw ons een maal, dat ons, naar 't aanzien van de herberg, niet tegenvalt, en zoo gaan wij, helaas eerst te half vijf in den avond, weer op weg. Laat mij u even nog zeggen, dat wij bij Reichenbach een fraai gezicht hadden gehad op den Blümlisalp (3607 meter), een heerlijken sneeuwberg, maar waarvan de sage vertelt dat hij eens rijk was aan sierlijke weiden. Helaas, de herder die daar zijn koeien liet grazen, was een ellendeling, die, terwijl hij zelf zijn goed doorbracht, zijn oude moeder gebrek liet lijden; en de straf bleef niet uit. Een bergstorting herschiep alles in een woestenij, en nu staat daar die kale, witte hoogte als een stomme prediker van het oude, eeuwige: 'Wie zijn vader of moeder vloekt, diens lamp

zal worden uitgebluscht in zwarte duisternis'. Nog andere vervaarlijke bergen, o.a. de Witte vrouw (3661 m.) en de Wilde vrouw (3259 m.) -(deze twee eigenaardige namen heb ik toevallig onthouden) zien statig op u neer, als gij den weg naar Kandersteg vervolgt. Maar langzamerhand verdwenen ze uit onze oogen, want de wolken pakte zich samen en de eerste druppels vielen van een regen, die ons, aanvankelijk bij tusschenpoozen, en aan het slot van den dag voorgoed, en toen ook terdege, gezelschap hield. En hadden wij nu nog maar te Kandergrund, waar wij na een overigens aangename wandeling, langs een breeden effen en weinig stijgenden weg, te circa half zes aankwamen, weer niet zoo lang werk gehad met de koffie (in het Hôtel Altels) dan waren we ten minste nog wat tijdiger en wat minder doornat bij het doel van onzen tocht aangeland! Maar, zooals ik zeide, er moest dezen dag dan verbazend veel uitgerust, en ook bij òns mocht het heeten: de straf bleef niet uit. -Doch de vergiffenis evenmin!- Als wij omstreeks acht uur het hôtel Gemmi in Kandersteg bereiken (ik beken u eerlijk, dat ik mij van het laatste gedeelte van onzen marsch weinig of niets herinner, behalve dat het

regende of het goot; en ja, ik weet ook nog, dat wij een punt voorbijkwamen, waar men binnen weinig minuten langs een zijpad naar de bekende Blaue See kon geraken, een zeldzaam schilderachtig meertje, maar dat wij in deze stortbui maar aan zijn lot overlieten; terwijl ik mij ook nog te binnen kan brengen, dat wij langs steile rotsen en groote steenblokken gingen, die daar zeker eens van boven waren neergekomen, maar nu groeiden er dennen op, waarover men zich verwonderen moest hoe zij er zich wortel op of in hadden kunnen maken) nu dan, als wij, na allengs een paar honderd meter te zijn opgeklommen, eindelijk in vrij dichte duisternis, en druipend van den regen, in het Gemmihôtel zijn binnengestapt, dan ontfermen zich huisknecht en kellner over ons met een teederheid, waarvoor alle goede geesten hen jarenlang nog zegenen mogen. De ruimste kamers van het overigens geheel gevulde logement zijn, dank zij ons telegram, tot beschikking. Men heeft ze voor ons opengehouden, ten spijt der pogingen van eenige Engelschen, die ze ons wilden ontrooven en nu elders een onderkomen hadden dienen te zoeken. En in de eetzaal, wat dreef het

krachtig maal en de voortreffelijke wijn ons spoedig alle kou uit de half verstijfde leden! Geen zweem van nijd behoefde ons te bezielen jegens de families, die in het Salon daarnevens den toegang tot den brandenden haard ons versperd hielden. Want het was dien avond daar in het hooggelegen dal tusschen de met sneeuw bevrachte en dicht op ons heengedrongen Alpen tamelijk frisch, en wie het ongeluk had gehad, daarbuiten nog langer in den regen te moeten toeven, zou zich alles behalve lekker hebben gevoeld. Immers toen wij nog niet zoo heel lang in de rust kwamen, werd het een waar noodweer. Ondanks de vermoeienissen van den dag maakte het ons wakker, en het klappen van luiken, die open en dichtsloegen, en het rinkinken van ruiten, die verbrijzeld werden, gevoegd bij het doffe geloei van den storm, zou ons zeker den slaap geheel uit de oogen hebben gehouden, als deze vriendelijken vertrooster ditmaal niet sterker was gebleken dan de vijandelijke elementen en ons, te midden van al het geraas, tòch weer had laten indommelen.

Als wij laat van onder de dekens te voorschijn komen, is de wind wel wat gaan liggen, maar hij geselt de

vensters toch nog met een voldoende slagregen. Wij vernemen, dat het een echte Zwitsersche Föhn geweest is, die vannacht zoo'n leven gemaakt heeft, en nu hebben er, even als in de 2-de Kamer (waarvan wij trouwens een lid in ons midden hebben), langdurige beraadslagingen plaats, of het zaak is, hier te blijven en mooier weer af te wachten, dan wel het er maar op te wagen en te zien, of wij vandaag over den Gemmipas naar Leukerbad kunnen komen, en zoo voor den avond misschien zelfs nog naar een der Stations aan den spoorweg Genève-Brig. De kellners zijn van gevoelen, dat wij blijven moeten, de gidsen en dragers die, druipend, binnenkomen met de tijding dat het weer al aardig opknapt, meenen dat het zonde zijn zou, niet dadelijk met hen de reis te aanvaarden. Twee van ons hellen tot de kellners, twee tot de gidsen over, en ieder verklaart op zijn beurt dat hij zich gaarne bij de meerderheid voegt. Maar zoodra niet blijkt het dat dit ernst is en wil zich een van de beide aanhangers van de kellnerpartij bij de reislustigen voegen, of een van de voorstanders der Gidsenleer raakt aan het wankelen, en het

staat tenslotte weer twee tegen twee. Ondertusschen blijft het waaien en regenen, en ik maak van de gelegenheid gebruik om een brief te schrijven, een langen, de langste die ik op reis verzonden heb, en wel naar Schiedam, aan den beste van allen die daar woont, en dus, aan onzen vriend, Ds. Asma. -Zoo ziet gij, M.Vr., hoe ik u aan mijn hart draag. Geen sneeuwbergen en afgronden konden scheiding maken tusschen u en mij, en onder het oorverdovend geweld van een Föhn zorgde ik, dat men hier gerust zou zijn over mijn gezondheid.

Juist was ik met mijn schrijven gereed, toen er zulke verbazende geruststellende berichten van de buitenwacht inkwamen, over de gunstige vooruitzichten die de afnemende regen gaf, dat werkelijk een van de partij der blijvers tot de tegenstanders overliep, en zoo wilde het noodlot dan, dat er met algemeene stemmen besloten werd, in dit hondenweer naar den Gemmipas op te breken. De drager van gisteren kreeg zijn eervol ontslag, hoewel hij ons dringend verzocht hem verder mee te nemen, 'want hij was nog nooit over de Gemmi geweest,

en één keer moest toch de eerste wezen'. Wij vonden zijn aanbevelingsgrond echter te zwak en hadden liever iemand, die met de wezenlijke of vermeende gevaren van den tocht vertrouwd was, en nadat wij den jongen dus hadden aangeraden, zijn proef zoo spoedig mogelijk met anderen, die hem minder noodig hadden, en dan liefst bij mooi weer te ondernemen, kozen wij een stevig mannetje, van wien ons verzekerd werd, dat de voorgestelde reis dagelijks werk voor hem was; en toen ging het er op los.

Werkelijk was het weêr nu in zooverre bedaard, dat wij er geen grooten hinder van hadden, en moedig klommen wij achter onzen gids het kronkelend pad, voorbij Kandersteg, tegen den Gellihorn op. Anderhalf uur duurde dat geklauter; vijf en dertig wendingen maakte de overigens flink gebaande weg; en van rusten was geen sprake, behalve nu en dan in een spleet of hol door de natuur in de rotsen gevormd. Gij kunt u dus voorstellen, dat wij wel eens weemoedig aan de verlaten herberg terugdachten. Vooral, omdat wij den troost misten, die anders dezen tocht rijkelijk vergoedt, van verrukkelijke

vergezichten, over het achter ons liggende dal, of op de reuzenbergen boven en om ons heen. - Wolken van alle kanten, of, zoo zij zich soms openden, het landschap slechts te zien door een sluier van regen. Evenwel, toen wij eindelijk zoowat het steilste van de reis te boven waren, en het pad, na een poos door dennenwoud te hebben geloopt, ons meer op open hoogten voerde, waar de wind vrij spel had, toen kregen wij nog pas het érgste. Het werd een heele toer, met het regenscherm tegen den luchtstroom op te werken. Eén gaf het dan ook op en liet zich liever natgieten. Een ander had weldra geen keus meer, want een rukwind scheurde zijn parapluie onverhoeds aan flarden. Wij overigen bleven ons nog zoo wat beschutten, maar wij dachten toch ook: 'Dan is het beter thús, bij moeder de vrouw'. Immers ze zeggen wel, dat de Föhn een warme regenwind is, maar ofschoon wij ons genoeg warm hadden kunnen klínnen, we vonden dat het daar bij die scherpe rotshoeken (met een afgrond naast u, waarin gij verzocht wordt, niet hals over hoofd naar beneden te buitelen) nu wij vonden, dat het daar op die hoeken, waar het woei dat het een schande was,

al net een gevoel gaf, of ge bij ons op het strand van de zee in een Noordwesterstorm aan het wandelen gegaan zijt. En, kortom, het was daar zóó akelig, en het booze weer begon nu opnieuw zóó ongemakkelijk boos te worden, dat de drager ons in bedenking gaf, om een toevlucht te zoeken in een der Sennhütten (of herdershutten), die wij, na een marsch van een uur of drie, op de zoogenaamde Spitalmatt, een weide, ter hoogte van 1905 meters boven de zee, rechts van ons pad aantreffen. Daar het minstens nog een half uur zou aanhouden, eer wij de eenige fatsoenlijke woning, een herberg tevens, aan dezen weg konden bereiken, kwam het voorstel ons niet onaannemelijk voor, en dus, na door een modder en een moeras van herinneringen aan koeien te hebben gewaad, die mij de herfstwandelingen in mijn eerste gemeente voor den geest brachten, bogen wij onze hoofden onder de lage opening door van zoo'n onvervalschte, door dichters veelbezongen, Zwitsersche Sennhütte.

Daarbinnen Egyptische duisternis en een gemengd geluid van mannen, kinderen en biggen. Gelukkig dat de beide laatsten terstond bij onze aankomst werden afgesloten

in een aangrenzend vertrek, terwijl wij met gulheid verzocht werden, rondom het vuur plaats te nemen. Midden in de hut toch was een kuil, en, toen daar het noodige hout in geworpen was, vlamde het weldra helder op, wat ons recht aangenaam zou geweest zijn, als de rook maar een anderen en voorspoediger weg geweten had, dan door de naden van het uit dikke balken samengevoegde gebouwtje, en voor een deel dus ook in onze oogen en longen. Nu, maar dat zou zich nog wel geschikt hebben: wij droogden alvast een beetje, en toen er een reusachtige ketel over het vuur was gehangen, waaruit men ons in steenen pannetjes of bakjes dampende melk ging toedienen, toen begonnen wij het wezenlijk nog zoo kwaad niet te krijgen, en ik wou daar juist mijn hooge tevredenheid over te kennen geven, toen- Ja, M. Vr., nu gebeurde mij iets wat mij zeker niet overkomen zou zijn, als ik een ervaren *koeherder* was geweest, maar, ongelukkig, op dat oogenblik, had ik nog nooit voorheen op een melkblok gezeten, en ik wist dus niet, dat het gevaarlijk is, zich daarop om te draaien. Doch daarna wist ik het, want ik lag op mijn rug, en dat midden in het

roet, waarmee de vloer van iedere rechtgeaarde, dichterlijke en dus onbevloerde Sennhut een duim dik bedekt is. Hierbij kan ik u twee niet geheel onopmerkelijke bijzonderheden meedeelen. Vooreerst (wat trouwens niet meer dan een staaltje van mijn plicht was), dat ik niet slechts op het oogenblik zelf, maar ook achterna, toen de uitgestrektheid van de ramp eerst recht te overzien was (mijn reispak, mitsgaders mijn handen, bleek toen, hadden plotseling een kleur aangenomen, of ik mij van harte had laten gelukwensen door een Italiaanschen schoorsteenveger), nu dan, vooreerst, moet ge weten, dat ik mij niet uit mijn humeur liet brengen; ik durf zeggen, dat ik mijn lot met een blijmoedigheid onderging, die eerbied behoort af te persen. En dan ten anderen, ofschoon er natuurlijk iets erg grappigs in is, een natuurgenoot op die manier te zien, of te hooren, verongelukken, de brave herders, die mij weer op de been hielpen en vervolgens met een soort van smeerlappen, die ze daar zeker voor zulke voorkomende gevallen bij de hand hebben, zorgvuldig gingen afvegen, die edelmoedige menschevrienden dan lachten mij niet bijzonder uit. Wat zal ik er meer van zeggen? Dagenlang gaf ik meer of min zwart af,

en ik beklag de lieden, die ergens met mij in het gedrang zijn geraakt, ofschoon mijn vrienden mij trouwhartig aanspoorden, om dat middel juist tot mijn zuivering te baat te nemen. Maar daarmee liep het dan ook af, en indien de berggeesten, gelijk men beweert, van allen, die zich binnen hun gebied wagen, den een of anderen tegenspoed als zoenoffer vergen, dan mag ik dankbaar betuigen, dat zij het met mij nog al schappelijk hebben gemaakt.

Wij verbeeldden ons, dat het weêr handzamer werd, en in ieder geval wij konden daar in die rookkeet (met verlof van onze gastheeren gesproken) op den duur ook niet blijven, en zoo waadden wij dan nog eens naar onzen weg terug, dien wij nu verder zonder hindernissen, dan dat het bestendig bleef regenen, tot aan de straks reeds bedoelde herberg vervolgden. Het was een vreeselijk wild en verlaten oord, dat wij doortrokken. Eenmaal moeten er hier geweldige afschuivingen van bergen hebben plaats gegrepen. Schuins toch liepen de verschrikkelijke gevaarten, aan de overzijde van den afgrond, links nevens ons, af; (Daar verhieven zich, nu en dan dóór de regenwolken heen zichtbaar, de witte toppen van den Altels (3634 m.) en van den Rinderhorn (3466 m.))

en om ons heen niets dan kale steenblokken en platten, waartusschen ik evenwel hier en daar toch nog rozenstruiken ontdekte, en, ten minste dat verbeeldde ik mij, ook de eenigste nog bloeiende Alpenroos, die ik op onze reis ontmoet heb. Ik had het hart niet hem te plukken, ook omdat ik niet zeker was of ik het er, op die glibberige helling, goed zou afbrengen, en ik was voor het oogenblik een beetje mistrouwig geworden. Nu, wij bereiken dan, mogelijk tegen een uur of twee, het eenzame herbergje, aan den Schwarenbach, 2065 meter hoog gelegen, en dus een 900 meter hooger dan het vanmorgen verlaten Kandersteg. Geen schepsel waren wij op onzen tocht tegengekomen, en het verwonderde ons dus bijna, dat wij hier op dit verlaten plekje in de gelagkamer een paar aardige meisjes vonden, die zich volstrekt niet schenen te vervelen. In een ommezien hadden ze voor ons een baas of Ofenkachel heetgestookt, waarom wij ons, in afwachting van het spoedig opgedischte maal (en nadat wij ons, en ik vooral mij, zoo goed mogelijk hadden opgeknapt) te warmen en te drogen zetten. En toen wij nu zoo den uit- en inwendigen mensch weer in orde hadden gebracht, dachten wij er juist over, een uiltje te knappen, -maar daar vernemen wij paardegetrappel, de deur gaat open, en een jonge dame wipt naar

binnen, van het hoofd tot de voeten in een regenmantel gewikkeld en gevolgd door een heer, die later blijkt haar lieve papa te zijn, en wel een Fransche papa, uit Parijs, en een markies bovendien. Ze komen óók van Kandersteg en ze zijn van plan straks de Gemmipas af te dalen, wat ons, die, om de waarheid te zeggen, die onderneming al half hadden opgegeven, doet besluiten, om dan ook maar in vredesnaam hun voorbeeld te volgen (Met potlood erboven: De markies brengt een hemd van mij uit Kandersteg meê). Straks dagen er trouwens nog andere reizigers, dames en heeren, uit dezelfde richting op, ditmaal Engelschen, en eindelijk komen er nog drie Hollanders bij, een Oom met twee jonge heeren, die echter niet verder gaan, maar in het herbergje blijven vernachten. Hadden wij ons ook maar bij die keus gehouden, dan hadden wij, als zij, den volgenden dag de reis naar Leukerbad met beter weer en uitzicht afgelegd. Maar wij zagen er wel wat tegenop, den langen avond hier te slijten, de dapperheid der dames ontvonkte onzen overdreven ijver, en, al regende het nog, van storm was er nu toch ook geen sprake meer. En zoo zal het dan een uur of vier geweest zijn, toen de internationale karavaan, deels te paard, deels te voet, opbrak. Onzen drager hadden wij intusschen tegen een ander verwisseld,

die te Leukerbad thuis behoorde en dus tóch met ons terugging, en voort gaat het nu, nog een paar honderd meter langzaam omhoog, voorbij een grauw, levenloos meer, de Daubensee (zeven maanden van het jaar toegevroren), over den Gemmipas, aan den voet van den 2880 meter hoogen, rechts van mij steil oprijzenden, Daubenhorn, en in het gezicht van den 3266 meters zich verheffenden Wildstrubel, waarvan de Lammerengletscher naar de Daubensee afdaal en haar met zijn sneeuwwater vult. Op dit punt gekomen wacht ons, dicht bij den 700 meters diepen afgrond, waarin wij hebben af te klimmen, nog een korte halte in het naar den Wildstrubel genoemde logementje, en dan staan wij weldra op den rand van de kloof, die zoo dikwijls als een schrikgestalte voor onze verbeelding was opgerezen.

Moet ik zeggen ‘helaas’? Of was het mogelijk nog zoo kwaad niet, tegen het duizelig worden? maar toen ik naar omlaag keek, dreven er onder ons wolken, en slechts even zag ik, door een opening daarvan, het dorp Leukerbad, waar we heen moesten, óch zoo klein, zoo gríezelig klein! En om daar nu te komen, hadden wij een, anderhalf meter breed, pad te volgen, dat schuins

(zóó schuins, dat het verboden is, er te paard af te dalen) en nagenoeg op de manier van een wenteltrap naar beneden gaat. Hier en daar, op de gevaarlijke punten, zijn leuningën aangebracht, maar anders wandelt ge zóó maar naast de loodrechte diepte; en dat het zaak is, zooveel doenlijk van den rand áf te houden, dat is maar al te droevig bewezen, een twintig jaar geleden, toen een jonge dame, gravin A'Derlincourt, die op haar huwelijksreis was, waarschijnlijk duizelig geworden, van haar rijdier (het werd toen nog toegelaten, naar beneden te rijden) in den gapenden afgrond viel. Een marmeren kruis, met het onderschrift 'Sola Spes' (eenige hoop), in den rotswand aangebracht, wijst de plek aan, waar zij den dood vond. Behoef ik u te zeggen, dat zoo iets ernstig stemt, terwijl men afdaalt? De doorweekte weg, de kleine beekjes, hier en daar door den regen gevormd, de watervallen, door dezelfde oorzaak, over ons hoofd in de diepte schietend, spoorden meê tot omzichtigheid aan. Evenwel mag ik zeggen, dat ik niet bang was, al opende ik den optocht achter een los paard, dat ons goed van den drager had moeten overnemen, en dat zich blijkbaar niet op zijn gemak gevoelde.

We waren nu eenmaal in het schuitje, en gaandeweg kreeg ik zelfs den moed, om nu en dan eens een nieuwsgierige blik te werpen op de klippen tegenover ons, aan de andere zijde der kloof, of in die kloof zelve, wier bodem wij langzaam naderden, en dan ook na een goed uur dalens, denk ik, bereikten. Daar moest nog een, buiten zijn oevers getreden, beekje met eenig bezwaar overschreden (de dames bestegen daartoe hier de paarden weer), en nu duurde het niet lang meer, of wij waren tusschen de zonderlinge houten huizen en in de nauwe, golvende straatjes van Bad Leuk.

Gezegend wederom de bediening in het hôte! (Maison blanche) waar wij ons intrek nemen. Tot warme dikke pantoffels toe komt men aandragen voor onze natte voeten. Want op dezen noodlottigen tocht had zelfs ons uitmuntend schoeisel (en wie geen beste, dubbelgezoolde en krachtig gespijkerde schoenen aanheeft, behoeft wáárljik geen Zwitsersch voetreisje mee te maken) maar hier had zelfs mijn steeds proefhoudend bevonden schoeisel mij in den steek moeten laten. Nu, weldra hebben wij ons, zooveel mogelijk, van alle uitwendige herinneringen aan onzen tegenspoed ontdaan, en als wij (na een krachtig

souper) in de rookkamer, met een jongen Duitscher, dien we reeds vroeger op reis ontmoetten, en een paar Zwitsers, onder een grogje een sigartje rooken (met potlood erboven: familiesigaren); (zelfs ik ben op onze wandeling weer een beetje aan de tabak geraakt, en vooral een houten pijpje, dat ik uit Brunnen meenam, had herhaaldelijk kennis aangeknoopt met den gevulden zak, die steeds op de borst van een onzer tochtgenooten bungelde), als we dan zoo, in de rookkamer uitrustend, ons voorbereiden op den rustigen nacht, dan is reeds alle leed vergeten en wij vinden het zelfs wel goed, dat we óók eens ondervonden hebben, hoe zoo'n Alpentoer toch nog wat anders zijn kan dan een ongestoord pleziertochtje.

Leukerbad, waar we den volgenden dag tot een uur of drie blijven, moge op zich zelf niet meer zijn dan een onaanzienlijk dorp met onderscheiden groote hôtels, -zijn ligging is merkwaardig en vooral zijn baden zijn curieus om te zien. Zelfs in het langst der dagen verdwijnt de zon hier al tegen 5 uur in den avond, want van drie kanten wordt het dal ingesloten door steile rotsgevaarten, waaronder de wand van de Gemmi natuurlijk het meest onze aandacht trok. Nu is het ook een zonderling gezicht, als een reisgezelschap langzaam het pad beklimt, dat wij den vorigen dag

waren afgekomen, en men heeft allengs moeite, zelfs met zijn verrekijker, om er nog iets van te bespeuren, zóó klein worden de figuren, ja, ten laatste moet men het geheel opgeven. En toch, die schrikbarende hoogte is men gisteren óók afgedaald! Maar thans zou men haast wenschen den tocht nóg eens te mogen ondernemen, terwijl het weêr zooveel beter is geworden, en wij benijden de landgenooten, die wij den vorigen avond in de herberg van de Schwarenbach achterlieten, en die nu naar beneden komen met een triomfantelijk verhaal van het heerlijke uitzicht dat zij onderweg genoten hebben. Om ons eenige vergoeding te verschaffen, gaan wij, na een wandeling langs de lieflijke Kurpromenade, de baden bezoeken, die wij, deels zonder ons Hôtel te verlaten, deels op het kleine marktplein, kunnen vinden: overdekte bassins, ter hoogte van een meter gevuld met warm, zwavelhoudend water (gipsbaden), dat geneeskundige kracht heeft voor huidaandoeningen en tegen jicht. Men mag vrij binnenkomen en van een galerij of balkon de badgasten bekijken, zooals ze daar, in lange zwarte mantels gehuld en tot aan de schouders in den grauwen poel gedoken, elkander gezelschap houden en den tijd trachten te korten. Immers daar zijn er bij, die dagelijks vijf uur, en wel in twee keeren, dus van

twee tot drie uren achtereen, in het bad moeten blijven, en, om hen nu door die vervelende kuur heen te helpen, heeft men hen van drijvende tafeltjes voorzien, waarop zij een boek of een krant kunnen leggen, of zich de koffie, of wat ze anders wenschen te gebruiken, laten toedienen, of waarop zij heel gemoedelijk met elkaar een partijtje dammen of dominospelen. De meesten echter geven er de voorkeur aan, zich met babbelen of zingen bezig te houden, en daar het gezelschap zoowel uit dames als uit heeren bestaat, gaat het er dikwijls recht lustig toe. Het komt mij evenwel voor, dat men het dien eersten maal wel wat vreemd moet vinden, zoo met geheel onbekenden een tijdlang in 't warme water door te brengen, en als men let op den uitslag, dien het bad op de huid van de gasten te voorschijn roept, dan vind ik het, onder ons gezegd en gebleven, ook wel een beetje vies. Ik heb, meen ik, eens ergens gelezen, dat het in deze gemeenschappelijke baden verboden is, over theologie en over politiek te spreken. Nu, kwaad zou die bepaling zeker niet kunnen. Want vooreerst zie ik in beide onderwerpen, zooals de meesten haar behandelen, geen waarborg tegen de verveling, die men hiet tot elken prijs wren wil. En dan, -verbeeldt u eens: een half dozijn confessionneelen, en evenzooveel vurige

evangelischen, benevens nog een stuk of wat modérne jichtlijders, in zoo'n warm gipsbad bijeen, wat zou dát, als ze met elkaar slaags raakten, een onaangenamen uitslag geven!

Het was prachtig weer geworden toen wij Leukerbad vaarwel zeiden en een open rijtuig ons den kronkelenden en breeden weg langs voerde naar het circa 800 meter lager in het dal van de Rhône gelegen stadje en spoorwegstation Leuk, waar we tegen vijf uur aankwamen; een prettig tochtje, met heerlijke uitzichten in de vallei aan onze voeten en het Rhônedal in 't verschiet.

Leuk is een schilderachtig plaatsje, op hoogten tusschen wijnstokken gebouwd, en zijn oude muren en dikke torens herinneren aan de middeleeuwen. Weldra verlaten wij het met den trein, die ons naar Martigny moet brengen, waartoe wij zoo wat anderhalf uur noodig hebben, maar uren die ons verbazend kort vallen, want de fraaie vergezichten wisselen elkaar onophoudelijk af en de zon werpt in haar ondergaan de schoonste glanzen over de Rhône (die hier al een breedte, hoewel nog niet bevaarbare, stroom is geworden, vrij wat meer mans dan het beekje, dat wij negen dagen geleden aan den Rhône-gletscher hadden zien ontspringen), en dichterbij brengen kasteelen, bouwvallen of bedrijvige stadjes, tusschen de heuvelen, waarop geurige

muskaatwijnen wasschen, aan den voet van hooge bergen, ons in het voorbijsnellen hun groet. Te Siders (Fransch

Sierre) houdt men op Duitsch te spreken; Sion (de hoofdstad van het kanton Wallis) zou ons haast verleiden, den trein te verlaten, zoo romantisch verheffen zich op de rotsen hare ruïnes, Majoria, Valeria en Tourbillon, voormalige bisschoppelijke paleizen of Romeensch vestingwerk. Maar wij zouden, door hier te toeven, grootscher schouwspel, dat ons morgen wacht, dreigen te verliezen, en zoo ijlen wij dus voort, tot wij te kwart over zeven Martigny hebben bereikt, waar wij uitstappen en in den omnibus van het Hôtel de la Tour plaats nemen. Weer vinden wij hier een goeden ontvangst, en wat mij voorál goed doet, ik vind tegen verwachting aan de post brieven van huis. Alles is wél daarginds, ondanks den regen, en ik zou er in mijn vreugde haast toe hebben kunnen komen, een zekeren wijn dien wij hier dronken, en die Coquempey heet, lekker te vinden, ware 't niet dat hij mij al te levendig de drankjes voor den geest bracht, die mijn apotheker wel eens voor mij gekookt heeft. Gelukkig biedt de wijnkaart in het hôtel ons keuze, ook nog uit andere merken, en, ons daarvan overtuigend, (ik beantwoord ondertusschen de ontvangen brieven) hebben wij weldra een uur bereikt, dat ons verplicht te gaan slapen. Immers morgen zullen wij vroeg weêr bij de hand dienen te zijn en het is een stevige

wandeling die ons dan wacht; morgen, als wij onze schreden hopen te richten naar den grootvorst van alle Europa's bergen, naar Chamonix aan den voet van den Montblanc.

Kom nu, o muze, en zing mij een lied voor, een lied van dezen dag, den 19-den van Augustusmaand, den laatste waarop ik met mijn Alpenstok in de vuist de bergen bekomen heb. Mocht het de laatste van mijn leven niet geweest zijn. Maar in ieder geval, het zal er een blijven, die mij heugt, mijn leven lang. Een dag, waarop ik dieper nog dan tevoren getroffen ben door de onmetelijke schoonheid der Schepping. Een dag ook, die bijwijlen zwaar viel, ja niet haast om uit te houden, vanwege de zwaarte des klimmens. Een dag, waarop mij had kunnen overkomen, wat mij voorgoed zou hebben afgeschrikt en afgeleerd, om ooit weer Alpen te bestijgen. En een dag, waaraan zich, bij alle vreugde die hij ons schonk, een zeer treurige herinnering verbindt.

Te vijf uur waren wij op, en het was zulk verrukkelijk weêr, dat het zonde en schande van ons heeten mag, niet eerder dan half zeven à zeven de wandeling te hebben aanvaard. Maar er was dit en er was dat, en, zooals ik zeg, de klok van half zeven was lang koud, toen wij

eindelijk aan Martigny la ville (in onderscheiding van Martigny le bourg dat wij een half uurtje later doorkwamen) de rug toekeerden. Een drager of gids uit het stadje zou ons den weg wijzen. Zijn naam ben ik vergeten, maar verliezen doet hij daarbij niets, aangezien ik hem toch niet bij u zou kunnen aanbevelen. De man had vooreerst de slechte gewoonte, voor een Alpengids althans slecht, om veel te hard te loopen; en later, zooals gij hooren zult, kon hij niet behoorlijk meer op zijn beenen staan, wat voor iedereen, ook al gapen er geen afgronden aan zijn voeten, en al behoeft hij niemend vóór te gaan op het pad, een nog veel slechter eigenschap is. Nu, in den beginne schikte het zich nogal. De weg, dien wij volgden was dan ook uitgezocht mooi. Prachtige kastanjeboomen boden ons hun schaduw, en wilden wij ons hart ophalen aan de sappige pruimen, die hier groeien, dan waren er meisjes genoeg die ze ons verkopen wilden, en verkochten. Een Russische familie in een rijtuig klimt met ons den berg op en nu eens zijn zij, dan wij voor, want de rijweg maakt geweldige bochten, die wij op voetpaden afsnijden. Doch juist die afsnijdingen zijn het, die ons soms den adem in de borst doen stokken, en terwijl het zonnetje met ons stijgt, worden we over en

weer, de zon én wij, al warmer en warmer. Eén van ons vooral, dien ik dikwijls weerzie in mijn verbeelding, zooals hij met zijn hoofd een beweging maakt, als een poedel die uit het water komt en het overbodig nat van zich af schudt, nagenoeg met dezelfde uitwerking. (Een merkwaardig man, altoos, bij regen en in hitte, ons allen overtreffend in vochtigheid; op den tocht over de Gemmi om uit te wringen, en toch, niemend weet hoe, in een ommezien weer droog, en, schoon soms zwaar zuchtend, steeds welgemoed, en tenslotte nog de frische van ons allen! -Maar zo had ieder van ons op reis iets opmerkelijks. Tenminste ik bewonderde dien ander, die zelfs op de steilste punten nog stukken uit gedichten citeerde, alsof hij op de gladde planken van een tooneel stond; en evenzeer dien derde, die steeds sliep, zoodra hij zat, althans zoodra hij het noodige gebruikt had; maar slaperig was hij nooit, en als er iets te genieten viel, waarbij wakkerheid te pas kwam, dan wás hij ook weer op staanden voet klaar wakker). Nu, drie uur hebben wij er over geklauterd, (een kwartier rustens in een klein pavillon of tentje niet meegerekend) dus niets langer dan de reisboeken aangaven, en dat is wezenlijk verbazend vlug voor vier oudachtige heeren (maar ik zei al, onze gids holde alsof hij er wézen

moest), drie uren dan geklauterd, tot wij eindelijk op den Col de Forclaz kwamen. Vijftien honderd drie en twintig meter is men daar hoog; wij waren dus duizend meter ruim gestegen, en de spiegeleieren, die men ons in het grootste van de beide herbergjes, die wij hier vonden, opdischte, waren, dunkt mij, wél verdiend. Daardoor gesterkt, trokken wij er vannieuws op los, thans echter in het begin minder vermoeiend en weldra afdalend in de vallei van Triënt, waar wij over een brug moesten, die een paar dagen tevoren dooe den gezwollen bergstroom weggespoeld en zoo even pas hersteld was. Waarom ik van deze overigens onbeduidende bijzonderheid gewag maak? Niet slechts omdat zij een herinnering was aan den storm, die ons den tocht over de Gemmi bemoeilijkt had, maar ook omdat zij in verband stond met de ramp, waarvan het gerucht reeds te Martigny, maar nog onjuist, tot ons was doorgedrongen, het ongeluk den 17-den Augustus voorgevallen op den weg over de Tête Noire, die eveneens naar Chamonix voert en zich omstreeks dit punt rechts van ons pad scheidt. Wij toch gaan dalópwaarts in de richting van den Triëntgletscher, om dan den Col de Balme te bestijgen. Doch het is hier, dat de al te groote voortvarendheid van den gids ons, *mij* althans, bijna in gevaar had gebracht. Een bloempje

tusschen het frissche gras, waarmee de bodem van het dal bedekt is, en dat veel op een crocus geleeke, had mij, die den overigen vooring, bij onzen drager doen achterblijven, en toen ik nu weer opzag, was ik onzen leidsman kwijt. De weg begon te stijgen, en ik meende dat ik bij een van de bochten den gids wel weer ontdekken zou, maar toen ik misschien een kwartiertje geloopt had en het pad al meer en meer onbegaanbaar werd, zóó zelfs, dat ik mij tenslotte op een rotspunt bevond, dien ik slechts met behulp van mijn handen had kunnen beklimmen, toen begreep ik dat ik verdwaald was, en ik kan zeggen, dat die ontdekking mij volstrekt niet beviel. Mijn vrienden kwamen op eenigen afstand van elkaar achter mij aan, maar ik riep hun toe, mij niet verder te volgen, waarop zij zich dan ook omkeerden en een voor een uit mijn gezicht verdwenen. Vóór mij een helling, alleen voor geiten, en herders misschien, te begaan, naast mij een diepte, die ik zonder overdrijving een afgrond mag noemen en uitlopend in een der hoeken van het zoo even door ons verlaten dal, en achter mij het vermeende pad, vanwaar ik was opgeklommen maar waarheen het afdalen nog wat lastiger bleek te zijn.

Er schoot mij niets anders over dan mij zittende naar beneden te laten glijden, terwijl ik mij met mijn stok bewaarde voor een al te spoedige nederwaartsche beweging. Alles niemendal voor de Alpenklauteraar van beroep, maar voor mij erg genoeg om onuitsprekelijk dankbaar te zijn, toen ik weer een behoorlijken bodem onder mijn voeten voelde. En toen de gids, die eindelijk wel genoodzaakt was geweest om óók op zijn schreden terug te keeren en om ons op te zoeken, mij verzekerde, dat ik vrij wel op weg was geweest om geheel en al te verdwalen, en dan, ja wie weet wáár, of misschien *niet* meer, terecht te komen, toen, behoef ik wel niet te zeggen, dat mijn dankbaarheid er niet minder om werd, maar dat ook de man, die op ons had moeten passen, een dringende vermaning ontving, om ons wat minder aan ons lot over te laten. Nu, onder zijn leiding bestegen wij thans voorgoed den Col de Balme, in onophoudelijke bochten en verbazend steil, nagenoeg een uur lang. Gelukkig dat wij onderweg nog een soort van loodsje vonden, onder een rots aangebracht, en waar op een houten bank voor elk van ons een nauw plekje om uit te rusten en een koele dronk tot onze lafenis te krijgen was. Ik weet niet, of wij het anders wel volgehouden hadden. Hoewel, we hadden toch wel móeten doorgaan, want

op deze, allengs tamelijk kale, hoogten te blijven, was geen zaak. Nu dan, met ververschte krachten ging het er opnieuw 'van door', en zoo kwamen wij dan eindelijk, omstreeks tweee uur na den middag, op de twee en twintig honderd meter hooggelegen grens tusschen Zwitserland en Frankrijk, waar het kleine Hôtel de Suisse ons gelegenheid gaf, ons van een behoorlijk maal te voorzien. Ik weet niet of het een lekker maal was dat we kregen, maar de honger maakte het zeker lekker, en dan was er iets anders, dat mij méér belang nog inboezemde. Hier toch, van dit verheven punt, geniet men, behalve van een prachtigen terugblik op de Alpen van het Berneroberland, een uitzicht op den Montblanc dat onvergetelijk is. Wij vergaten er al onze vermoeienissen bij, en eenparig was ons getuigenis, dat van alles wat de Alpenwereld ons tot hiertoe had laten aanschouwen, dit we het grootste en schoonste was. Gaarne hadden wij hier dan ook langer vertoefd, maar er bleven nog minstens een uur of vier te bewandelen over, en wij mochten geen tijd meer verliezen.

Zoo ging het dan dalwaarts, ongelukkig echter thans onder de begeleiding van een gids, die zich in het Hôtel de Suisse zóó te goed had gedaan, dat hij nog geen tien stappen had afgelegd of hij tuimelde omver, welk kunststukje hij vervolgens nog ontelbare malen,

altoos met onze bagage op zijn rug, herhaalde. Al wéér geen plezierige gewaarwording, zoo'n dronken wegwijzer, dien ge maar werk hebt bij te houden, en van wien gij niet zeker zijt, of ge het volgende oogenblik niet nog met hem slaags zult raken. Nu, in dát opzicht liep alles nog al wel af, en het ergste wat ons overkwam was, dat, toen wij door Aux Tours (met potlood erboven: de weg uitgespoeld) naar Argentières waren gehold (mag ik wel zeggen), wij niet alleen niets onderweg hadden gezien (behalve natuurlijk onzen tuimelenden voorganger), maar wij ook onze bekomst hadden van alle verder wandelen, vooral in zulk prettig gezelschap.

Er is altijd een geluk bij een ongeluk. Dat bleek ook hier het geval te zijn. Waren wij een oogenblik later te Argentière aangekomen, dan zouden wij er geen enkel rijtuig meer getroffen hebben. Nu vonden althans nog twee onzer gelegenheid, om mee gebruik te maken van een wagen, waarin een paar Heidelberger studenten op het punt waren van af te rijden, en op welks bok zij ons gaarne een plaatsje gunden naast den koetsier. Ik was één van de beide bevoorrechten (de beide achterblijvenden wilden liever later volgen, en wij lieten het aan hen over, met den dronken gids af te rekenen, wat zij,

(moet ik het tot hun eere zeggen?) gedachtig mogelijk ook aan hun eigen oude pekelzonden, genadiger hebben gedaan, dan de man had mogen verwachten), en zoo rijden wij dan verder op ons gemak het dal afwaarts, door verscheiden gehuchten, in een goed uur, naar Chamonix. Onderweg hebben wij daarbij altijd door, en steeds duidelijker, den Montblanc vóór ons, en wel, zooals de ondergaande zon zijn tallooze spitsen en sneeuwvelden met een schier bovenaardsche glans bestraalt. Dit gezicht is zoo majestueus, dat het mij in den volsten zin overweldigt. Ik kan mij niet meer beheerschen. Wat is het? Dankbaarheid dat ik zóó iets zien mag? Of is het enkel de ontroering, die verheven schoonheid u inboezemt? Dit weet ik, dat wij, na allerlei betuigingen van bewondering en eerbied, ten slotte verstommen en dat ik, terwijl wij sprakeloos naar die wereld van ijs en graniet omhoog staren, de tranen bij mij voel opwellen..... Zulk een oogenblik is (zou ik haast zeggen) vele dagen levens waard!

Als wij Chamonix (eigenlijk de hoofdplaats van het dal van dien naam, ‘le grand Prieuré’), een lange straat, grootendeels van hôtels, hebben bereikt, is de avond gedaald. Wij zoeken ons logement (Hôtel Royal) op, waar wij voortreffelijke kamers gereed vinden, en waar men ons weldra onze koffers bezorgt. Maar men deelt er ons tegelijk de noodlottige tijding mede, van

het ongeluk, waarop ik reeds bij herhaling doelde, hoe namelijk een gezelschap Hollanders (de heer Broekman, notaris te Vianen, met zijn vrouw en schoonzuster (zijn dochter, dacht men toen nog)) twee dagen tevoren, op hun tocht van hier naar Vernayaz, over den Tête-Noire-pas, van den, onder hun rijtuig wegzinkenden, weg in den wilden bergstroom gestort en jammerlijk omgekomen waren. De ongelukkigen hadden in het Hôtel Royal gelogeerd, men wees ons de handteekening van den heer B. in het vreemdelingenboek, en, kortom, als wij straks in de eetzaal komen, waar wij een geheele tafel vol landgenooten aantreffen, dan loopt het gesprek over weinig anders dan over dit vreeslijk voorval, zoodat ik u wel niet zal behoeven te zeggen, dat ons genot tamelijk wel bedorven is en, ik voor mij althans, ondanks alle vermoeyenissen, dien nacht den slaap niet vatten kan.

Den volgenden morgen sta ik op met een gevoel, alsof er van wandelen vandaag niet veel zal kunnen inkomen. Mijn hoofd is zwaar, ik ben stijf van den marsch van gisteren, en mijn voet is min of meer verzwikt. Toch, als ik eerst een poos, uit het raam van mijn kamer, naar het gewoel der vreemdelingen vóór het hôtel heb zitten kijken, en mij vermaakt met de pogingen van eenige dames van

gevorderden leeftijd om op een muilezel te klimmen, ontwaakt straks de zucht, om het heerlijke weer toch niet geheel ongebruikt te laten en althans eenigzins nader kennis te maken met den hoogsten berg van ons werelddeel, die, om zoo te zeggen, vlák achter ons hôtél, zijn toppen waarvan de voornaamste van 4810 meter, in de lucht omhoog steekt. En zoo wandelen wij dan langzaam op, langs het Engelsche kerkje, door weiden, tusschen een groepje huizen en onder een poort door, tot wij een pad bereiken dat ons, door dennenwoud slingerend, opwaarts voert. Vier uren ongeveer houdt de wandeling aan, want wij haasten ons niet. Mijn voet verbiedt mij snel te loopen, hoewel hij gaandeweg beter wordt, maar het is ook tamelijk warm en er zijn vele gelegenheden om uit te rusten. Nu blijft de een hier en dan de ander daar hangen, ook om het lieflijk uitzicht te genieten in het Chamonixdal, en zoo ben ik eindelijk alleen met een grooten, mageren Engelschman, die mij de eer waardig keurt, mij aan te spreken, natuurlijk in zijn taal, de eenige die hij schijnt te verstaan. Althans, als ik hem in het Fransch antwoord, begrijpt hij mij blijkbaar net zoo min als ik hem, en dit geeft dus een onderhoudend gesprek, dat ons over en weer zoowat

even wijs laat. Allengs halen wij een paar dames in, die vermoedelijk dochters van mijn nieuwen kennis zijn, en met dezen treden wij een herbergje binnen, waar frisch bronwater is te krijgen, maar de Engelschman geeft de voorkeur aan bier, zijn dochters kiezen limonade en ik verbeeld mij, evenals gisteren, dat niets een dorstigen bergbestijger beter herstelt dan grog van absinth. Dus veel hoofden, veel zinnen, en als mijn vrienden óók allengs binnenkomen, blijkt het, dat er onder hen evenzeer verschil van smaak heerscht, wat niet belet, dat wij alle te zamen in verschillende talen eendrachtig en gezellig zitten te keuvelen. Daarop wordt de wandeling vervolgd, waarbij ik een paar jonge denneboompjes tot een gedachtenis in mijn zak steek, die ik, (evenals een klimoptak, door mij op de rots midden in den Schaffhauser Rijnval geplukt), levend naar huis hoop over te brengen en daar in 't leven te houden (wat mij dan ook, tot hier toe, zeer goed gelukt is), en eindelijk bereiken wij aldus het doel van onzen tocht, den 1921 meter hoogen top van een voorsprong van den Montblanc, den Montanvert, waar een uitmuntend en met gasten gevuld hôtél ons gelegenheid gunt, ons door een smakelijk déjeûner geheel

en al op te knappen. Trouwens, dit punt biedt ons nog een ánder genot, en dat wèl zoo zeldzaam mag heeten. Vóór het logement heeft men een onbelemmerd en wonderbaar grootsch gezicht op den Mer de Glace (IJszee), een der voornaamste, of juist de vereeniging van een drietal, gletschers die van den Montblanc afdalen. Uren ver ziet gij dien Zee met geweldige golven, maar van onbeweeglijk ijs, op u afkomen, en daar waar hij, aan den voet van de rots waarop gij u bevindt, als 't ware onder u langs rolt, is er toch ook wel een kwartier voor noodig om hem over te steken. Doch het is alsof deze afstand zoo groot niet is door de ontzaglijke hoogte van de bergtoppen, die zich aan gene zijde van den gletscher verheffen, granietspitsen van om en bij de 4000 meter, en dus een paar duizend meter nog hooger dan het toch reeds hooge punt, waar wij thans staan. Het gelijken wel reusachtige kerktorens, zoo scherp loopen ze uit, en zij dragen dan ook den naam van naalden. Hoe het ooit mogelijk geweest is, dat menschen daarboven op zijn gekomen, begrijp ik niet, en toch wordt dit ons, althans van enkelen, verzekerd. Wat den eigenlijken hoogsten top van den Montblanc (die alles te zamen een heel gebergte vormt) betreft (van den Montravert af is hij niet te zien), deze is betrekkelijk niet zoo heel moeielijk te beklimmen, maar men heeft er gewoonlijk, heen en terug, drie

dagen voor noodig, waarbij men dan telkens overnacht in de herberg der Grands Mulets (3050 meter hoog gelegen). Dikwijls hebben zelfs dames dien tocht mee gemaakt, waartoe elk persoon, volgens voorschrift, 2 gidsen en 1 drager heeft mee te nemen, en waarvoor den beiden eersten elk fr.100 en den laatste 50 fr. toekomt. Wat ons aangaat, wij hebben er natuurlijk niet over gedacht, ons aan deze onderneming te wagen, maar wel besloten twee van ons een bezoek te brengen aan den Mer de Glace. *Onder* een gletscher waren wij geweest; nu wilden wij wel eens weten, wat het zeggen wil er *op* te staan, en zoo daalde ik dan met een van mijn vrienden, geleid door een jongen, tusschen steenhoopen en rotsblokken door, tot den rand van de ijszee af. Daar vonden wij een man, die met een houweel trappen in het ijs hakte, en langs die glibberige gelegenheid bereikten wij den Gletscher, dien wij zoowat tot halverwegen de breedte bewandelden. Ik kan niet zeggen, dat het uitstapje mij meeviel. De afwezigheid van mijn scherpgepunten Alpenstok, mijn nog altoos niet geheel van zijn verzwikking bekomen voet, en het gemis van uitstekende spijkers onder mijn schoenen, maakten mij zóó hulpbehoevend, dat de jongen, die ons den weg wees, maar werk had om mij op de been te houden. Vooral als wij weer van een ijsheuvel afmoesten, en links en rechts van mij gaapten kloven,

in wier blauwe opening het neerstroomend ijswater een peilloos diep geruisch deed hooren, was ik alles behalve op mijn gemak. ‘t Is mooi, maar ik wou dat ik er met fatsoen van áf was’, dát was alles wat ik zei of dacht, en toen ik weer op de steenblokken aan den kant stond, waar oppassen toch óók nog de baas was, dacht of zei ik: ‘dat is ééns, maar nooit weer!’ -Ik weet er nu alles van, van die Gletschers, en als ik ze ooit weer onder mijn oogen krijg, bekijk ik ze eenvoudig op een eerbiedige afstand.

Van den Montavert naar Chamonix terug ging spoediger dan andersom, te meer daar ik door een, voor mij uithuppelenden, Engelschman (‘de klipgeit’ noemden we hem) getart werd om te toonen dat ik toch óók nog loopen kon. Als jongen had ik daar den naam van, en nu kwam de oude lust weer bij mij boven om eens te zien wie of het hardst kon. En ik heb het gewonnen, al had de ander niet eens een jas, en eigenlijk niets dan een flanellen hemd, aan. Ik zat hoog en breed in het poortje aan den weg onder in het dal, toen hij mij voorbij schoot, en dat ik daarbij een gevoel had als een Transvaalsche boer, die de Roodrokken boven van den Spitskop heeft gejaagd, laat zich begrijpen.

Na het souper in ons hôtél wandelen wij nog wat in Chamonix rond, en wordt er voor 50 francs een rijtuig gehuurd, dat ons morgen naar Genève zal brengen. Want de lust is ons vergaan

om, zooals eerst het plan was, over den Tête Noire naar Vernayaz te wandelen. Men heeft de lijken van twee der op dien weg verongelukten in ons Hôtel gebracht, en zoo iets ontstemt. Wij zullen dus, bezuiden het meer van Genève, door het Arvedal, naar Zwitserland terugkeeren. Met dit voornemen bezoeken we nog eens den tuin van een bierhuis, waar het ons den vorigen avond goed bevallen is, en zóó voorbereid voel ik mij weldra in staat, de schade van den vorigen nacht in te halen en vind ik op mijn bed een ongestoorden, verkwikkenden slaap.

Eén en twintig Augustus. Was ik thuis, dan had ik wel wat anders te doen, want het is weer Zondag. Nu breng ik nog een groet aan het lieflijke Chamonix, en dan duurt het niet lang meer en wij zitten in den wagen, die ons naar Genève zal voeren. Dát was een zit! Te half tien vertrokken wij en ter acht uur 's avonds hadden wij ons doel bereikt, en alles en alles denk ik, dat wij niet meer dan een paar uur hebben gerust. Ik was dan soms ook verlegen met mijn knieën, maar overigens! Welk een aangename tocht! Het weêr liet niets te wenschen over, en de vallei van de Arve is vol afwisseling. Eerst natuurlijk hadden wij nog een tijdlang den Montblanc links nevens en achter ons. Wij komen daarbij langs den Glacier des Borfons, en andere gletschers, die van den reuzenberg afdalen, en dan gaat het door bosch

en kloof, tot de breede postweg ons in de eigenlijke vallei afvoert. Te Sallanches krijgen wij nieuwe paarden. Er is daar een ouden steenen brug, vanwaar men nog een blik kan werpen op den allengs verdwijnenden Montblanc. Verder op rollen ons bij herhaling postwagens voorbij, die niet alleen van binnen volzitten, maar waar bovenop, onder vroolijk gekleurde tenten, ook zeker een kleine vijftig reizigers gezeten zijn. De dorpen, die wij doorrijden, zien er welvarend uit. De menschen komen *uit*, of gaan *naar*, de kerk, of zij zijn op weg naar het gemeentehuis, waar de stembus staat. Er moet een afgevaardigde voor de Kamer worden gekozen, en groote aanplakbiljetten verkondigen overal aan de stemgerechtigden de deugden en goede voornemens van de candidaten. Slechts zelden zien wij volk op het land aan het werk, maar in de meeste plaatsen vinden we boeren aan het kegelen. Bonneville, waar wij tegen 3 uur binnenrijden (voorbij het standbeeld van een der Sardinische koningen, onder wier gebied deze streek, een deel van Savoye, tot voor weinige jaren behoorde). Bonneville verdient haar naam aan ons (een *goede* stad) want wij eten er behoorlijk en drinken er een geurig glas Vieux Macon in het Hôtel de la Balance (dat overigens wel wat vet en vuil is en sterk bevolkt met wespen); maar vooral is aardig, er de Fransche soldaten met hun roode epauletten om de kazerne te zien slenteren, en de verdere

wandelaars en wandelaarsters, die daar met den Zondag omheen draaien. Nu nog een uur of drie, vier rijdens, waarbij we voor tijdkorting weer eens al onze oude en nieuwe liedjes voor den dag halen, en ons verrukt gevoelen over den prachtigen zonsondergang, die, vooral terwijl wij de brug passeeren over de Ménoge, een onvergetelijke schoonheid aan het ruime dal leent. Zoo bereiken wij opnieuw de Zwitsersche grenzen, en nu gaat het tusschen bijna onafgebroken rijen huizen en buitens door, tot wij aan alles de nadering van een aanzienlijke stad bespeuren en wij welhaast door de breede straten van Genève ratelen. De koetsier, een flinke kerel, dien we op den geheelen tocht geen sterken drank hebben zien gebruiken, zet ons af bij het Hôtel de la Poste, waar wij uitstekende kamers bekomen, de onze met een balkon uitzierend op de Rhône, die met onstuimige haast uit het meer stroomt. Na een souper, dat ons goeddoet, gaan wij nog eens de stad in. Wij vinden er op de Quai du Lac (Kaai aan het Meer) tal van helder verlichte koffiehuisen, waar Italiaansche zangers en muzikanten concert geven op de stoep. 't Spreekt vanzelf dat wij er eens even gaan luisteren en er het deugdelijke bier beproeven. Daarna zoeken wij de rust, en zoo behoort ook deze dag, gelijk de gansche gelukkige drie weken die hij besloot, tot een schoon en, helaas, onherroepelijk verleden.

Al weêr mooi weer, als wij wakker worden. Wij gaan nu Genève bezien. Dat is wel de moeite waard, al is het eigenlijk meer een nieuwerwetsche dan wel een eigenaardig Zwitsersche stad. Het schoonst is zeker wel haar ligging, aan het heerlijke meer, dat naar haar heet, of ook wel meer Léman genoemd wordt, en aan weerszijden van de rivier de Rhône, die, zooals ik zeide, met geweld uit het meer komt. Verscheidenen bruggen voeren over de rivier. Daarvan biedt die, welke het dichtst bij het meer is, bij helder weer een blik op de sneeuwtoppen van den Montblanc, welks naam zij draagt. De volgende brug geeft toegang tot een eilandje, met wilgen en populieren beplant, op welks midden men een standbeeld vindt van den beroemden Geneefschen burger en wijsgeer Jean Jaques Rousseau, omringd van rustbanken, waarop een zwerm kinderen met kindermisjes, misschien wel omdat Rousseau ook wijze lessen over de opvoeding heeft geschreven. Dat wij deze punten bezochten, ligt voor de hand, evenals dat wij in den Jardin du Lac (een open en fraaien tuin bij het meer) een gedenkteeken bewonderden, dat de vereeniging van Genève met Zwitserland, in 1814, vereeuwigt, en aldaar een kijkje namen van het basrelief, dat den Montblanc in 't klein voorstelt, en dat zeer geschikt is, een denkbeeld te geven van dat uitgestrekte gebergte. Belangrijker zal het wellicht voor u zijn, te vernemen, dat wij, na een bezoek aan de sierlijke

Russische kerk en aan het Raadhuis met zijn trap zonder treden, waarlangs men, desverkiezende, te paard de bovenverdiepingen kon bereiken, in de kathedraal of hoofdkerk den stoel zagen, waarop eenmaal Calvijn gezeten had, de groote Hervormer, die van 1536 tot 1564 zijn strenge en soms bloedige tucht aan Genève gevoelen deed. Tegenwoordig merkt men in de weelderige stad, oppervlakkig althans, niet veel meer van de stroeve vroomheid, die hier eenmaal heerschappij voerde, en het trof ons dat wij, na met moeite de voormalige woning van den vader der Gereformeerden te hebben uitgevorscht, die in handen der Roomsche geestelijkheid vonden. Als een tegenhanger van deze vergetelheid, waarin de van alle wereldsche ijdelheid afkeurige Calvijn, althans bij velen, schijnt geraakt, kan dan het weidsche, ja overladen monument dienen, dat een nietsbeduidende ex-hertog van Brunswijk zich aan den rechter Rhône-oever, op de Place des Alpes, heeft doen oprichten, waartoe hij, bij zijn dood in 1873, zijn vermogen, ten bedrage van 20 millioen francs aan Genève vermaakte. Het gedenkteeken dacht ons met al zijn verdiepingen en beelden *leelijk* van de mooiigheid, maar misschien ook had het invloed op ons oordeel, te weten, dat de man, wiens naam en adel op deze wijze moesten worden verheerlijkt, bij zijn leven een nieteling was geweest, zonder eenige verdienste dan die van schatrijk te zijn.

Ik houd u niet op bij de sierlijke winkels, vooral de ongelooflijk kostbare uitstallingen van juweelen en horloges (voor welk laatste artikel vooral Genève beroemd is), die wij, inzonderheid aan de kaaien bij het meer, konden bewonderen; evenmin als bij het

déjeuner dat wij namen in het Café du Nord, of hoe wij, na ons diner, den avond weer sleten onder dezelfde soort van muziek als den vorigen (met potlood erboven: Dr. Blom Coster). Wèl zoo merkwaardig is, wat wij den volgenden dag zagen, toen wij, te 9 uur 's morgens, met een groote, aangenaam ingerichte stoomboot Genève verlieten om de vaart langs het meer te doen. Dit is een tochtje, dat niemand die te Genève toeft, mag verzuimen, en het behoort dan ook mee tot de schoonste herinneringen van onze reis. Aan boord alles om het u gemakkelijk te maken, om u heen de wonderbaar blauwe watervlakte, spaarzaam gekliefd door scheepjes met vreemde driehoekige en helderleurige zeilen, en de oevers bezaaid met landhuizen, tuinen, dorpen en stadjes, of, hoe verder gij komt, en vooral aan de Zuidzijde, gekroond door hooge bergen. Wij leggen achtereenvolgens aan te Nyon, Thonon, Evian, Ouchy (het eerste en laatste aan den Noordelijken of Zwitserschen oever, de beide andere stadjes aan de Zuidelijke of Fransche kust). Te Ouchy verlaten ons de passagiers voor Lausanne, welks fraaie torens wij op eenige afstand bespeuren (o.a. nemen wij hier afscheid van een Amsterdamsche familie (met potlood: Brusse), die wij sedert onze komst te Chamonix bij herhaling ontmoetten), en nu blijft de boot geregeld bij de Noordkust, waar wij een bijna onafgebroken reeks

van schilderachtig gelegen plaatsjes voorbijkomen. Wij houden stil te Verve, Clarens en Montreux, namen waaraan zich een welverdiende roem verbindt van hartveroverende schoonheid en van een klimaat, dat ook in het midden van den winter den kranke borst een veilig toevluchtsoord biedt. Slechts in het hartje van den zomer klimt de warmte hier te hoog, gelijk wij ook eenigszins ondervinden, als wij voorbij Montreux te Veytaux aan wal zijn gegaan en vandaar de kleine wandeling naar het kasteel Chillon ondernemen. Toch hebben wij geen berouw van dat uitstapje; eensdeels omdat het doel de moeite loont, en dan, omdat er een eigenaardige bekoorlijkheid is in die tuinen, met gewassen in de open lucht, zooals wij ze hier te lande slechts, en op kleiner schaal, in Serres plegen te zien, en die rijkbeladen wijngaarden, waar onze weg door henen loopt, en waar het moeite kost u niet te overtuigen, of de heerlijke druiven al rijp zijn. Prachtig is ook het gezicht op het meer, al missen wij veel, door dat nevels den Vent du midi en de verdere sneeuwbergen in het verschieft grootendeels bedekken. In het oog vallend is voor mij de ontelbare menigte hagedissen, die op en langs de muren ter zijde van den weg zich in het zonnetje koesteren, of bij onze nadering bliksemsnel in spleten en voegen zich verstoppen. Maar treffender is zeker wat

ons het Slot Chillon laat zien, de oude residentie en Staatsgevangenis der graven van Savoye, wereldberoemd geworden door het gedicht dat haar onderaardsche kerker gewelf den Engelschen dichter Byron in de pen gaf. Eigenlijk moet ik het liever 'onderzeesch' noemen, want men hoort, als men in de sombere diepte is afgedaald, de golven tegen de muren breken; en daar, in dat levend graf, wijst men u een pilaar, waaraan eenmaal een Geneefsch vrijheidsheld uit de dagen der Hervorming, Bonnivard, zes jaren lang vastgeketend lag, ja, men toont u, hoe de steenen rondom den pijler zijn uitgesleten door de voetstappen van den ongelukkige, die al dien tijd zich slechts binnen deze enge grens bewegen kon. Natuurlijk zijn er hier nog andere sporen te vinden eener onmenschenlijke middeleeuwsche rechtspleging of rechtsverkrachting, en zoo voelt men zich weer dubbel gelukkig, als men straks daarbuiten in de schoone natuur is teruggekeerd, of wanneer men, gelijk wij in het pension Mounoud deden, onder een glas frisschen landwijn van de warme wandeling uitrust.

Op onze terugreis dineerden wij aan boord, uitstekend, en zoo werd het spoedig avond, een avond, die, toen wij te 8 uren Genève bereikten, natuurlijk reeds geheel *donker* was, maar ons daardoor ook een verrassenden blik gunde op de tallooze gaslantaarnen, die kaaien en bruggen der stad verlichten,

maar, van het meer af gezien, het voorkomen hebben van een feestelijke illuminatie. Nog worden door ons een paar koffiehuisen bezocht, waarna wij de rust zoeken, die ons evenwel niet ongestoord gegund wordt. 's Nachts toch barst er over de stad en haar omtrek een hagelslag los, zóó geweldig als ik voor mij nooit bijgewoond heb. Mijn eerste gedachte is aan de de tuinen en wijngaarden, die wij weinige uren geleden nog in volle heerlijkheid zagen: zouden die nu ook aan de verwoesting zijn prijs gegeven? Zeker is het, dat er in dien nacht heel wat verwachtingen vernietigd werden. Wij kunnen er ons onder anderen van overtuigen, als wij den volgenden morgen met den trein op weg zijn naar Bern. Aan de eerste Stations is alles platgeslagen en en kan men dan ook de dikke hagelkorrels, nog uren na de bui, bij handenvol opscheppen.

Op dezen overtocht, waarbij wij Lausanne en Freiburg passeeren, treffen wij weder Hollanders onder onze reisgenooten. Voor het overige levert de reis, zooals in den regel spoorwegritten, weinig merkwaardigs op. De gezichten rechts op het meer van Genève worden zeer geprezen, maar ze waren voor ons te vluchtig om er veel aan te hebben, en het eenige wat mij bij is gebleven is de blik op Freiburg met zijn wonderlijke bruggen, die, van ijzerdraad en over gapende afgronden gespannen, op een afstand niet veel meer gelijken dan

de kabel waarlangs de koorddanser zijn gevaarlijken tocht onderneemt. Te half twee zijn wij te Bern, den zetel van Zwitserlands bondsregering, en van al de steden, die wij zagen, het getrouwst het karakter weergevend van een echt *Zwitserse* stad. Wij zochten en vonden er een eenvoudig onderkomen in het bij het Station gelegen hôtél du Jura waar wij ons te goed deden aan een glas Chiantivecchio (een Italiaanschen wijn, dien ik hier vermeld, omdat ik hem waarschijnlijk wel nooit meer proeven zal) en daarop maakten wij een wandeling door Berns ouderwetsche straten. Er viel genoeg voor ons te zien. Allereerst de huizen zelf, waaraan dít bijzonder is, dat de bovenverdieping er, als een dak, op zware steenen bogen rustend, over de voetpaden, aan weerszijden van de straat, uitspringt (met potlood: Arcaden). Hierdoor zijn de winkels van de straat af nauwelijks zichtbaar, maar wanneer men langs de overdekte zijpaden (Lauben) gaat, leest men niet slechts de namen der winkeliers zeer duidelijk, voor zich uit, aan het gewelf bevestigd, maar men heeft ook telkens uitstallingen links en rechts nevens zich. Verder treft men bijna in elke straat of op ieder plein een monumentale pomp, waaronder die zeer de aandacht verdienen. Zoo bijv. eene

waarop men den Kindlifressen te zien krijgt, of den man die de, waarschijnlijk stoute, kinderen opeet. Hij heeft een heelen zak vol jongens en meisjes op den rug, en, terwijl enkelen hun best doen om te ontkomen, steekt hij juist zoo'n kleinen schreeuwlelijk met huid en haar in den mond. Op een andere pomp ziet gij een beer in volle wapenrusting. Maar beren ziet ge overal in Bern, dat ook een beer in zijn wapen voert, en, naar de legende luidt, gebouwd werd op de plaats waar zijn stichter Berthold van Lähringen (wiens standbeeld gij op het Münsterterras, of het terras bij de hoofdkerk vindt) in de 12-de eeuw op de jacht een beer doodde. En niet genoeg dat u overal *steenen* beren tegengrijnzen, maar bij de merkwaardige Nydeckbrug vindt gij zelfs een kuil met *levende* beren, die zóó echt zijn, dat een er van (dezen winter juist overleden) voor een jaar of wat zelfs een Engelschman verslond, die de zonderlingheid had van in den kuil te gaan vallen. Ieder vreemdeling moet te Bern ook den klokkentoren bekijken, waar een houten haan onder vleugelkleppen en gekraai den naderenden klokslag aankondigt, om dan gevolgd te worden door een omgang van beren, en een hansworst, die, met een hamer het aantal uren

bekend maakt. Het merkwaardigste van Bern hebben wij slechts gebrekkig mogen genieten; waarmee ik niet bedoel de curieuse voorstelling van het Jongste gericht boven den ingang der Hoofdkerk (gij ziet er o.a. ook een *paus* in de helsche vlammen), noch den reusachtigen wijnkelder onder het Korenhuis, waar men tusschen vaten inzit, die ten deele misschien het Heidelberger in grootte overtreffen, noch ook het gebouw waar de Bondsraad vergadert, -maar de heerlijke *uitzichten* op het Berner oberland. Bij gunstige luchtgesteldheid ziet men namelijk van verschillende punten (bijv. het Münsterterras, de kleine Schans, maar vooral van het Schänzli, een hoogte op tien minuten afstands benoorden de stad, met fraaien aanleg, evenals van de iets verder gelegen 'Enge') de voornaamste Alpentoppen van midden-Zwitserland, Wetterhorn, Schreckhorn, Finsteraarhorn, Eiger, Mönch, Jungfrau, Blümlisalp, kortom al de reuzen waarmee wij op onze voetreisjes kennis hadden gemaakt, en wij hadden er zeer op gehoopt, hun nog eens een dankbaren groet uit de verte te mogen brengen. Bovenal zou het een aardig besluit zijn geweest, als zij ons ten afscheid het heerlijke Alpenglühnen nog eens hadden laten zien (den wonderbaren glans waarin de sneeuwbergen

zich soms nog na zonsondergang kunnen vertoonen). Maar dit voorrecht was ons niet weggelegd. Wel schemerde er iets aan den gezichtseinder, en onderkenden wij een enkele bergtop, maar het rechte was het toch niet, en toen ik den volgenden morgen nog eens een laatste blik van de kleine Schans naar het Zuidoosten richtte, zag ik in het geheel niets. De Alpen hadden ons voorgoed vaarwel gezegd. Of wij ze immer weer zullen zien? Nu, in onze herinnering zullen zij een plaats blijven innemen, evenals trouwens ook het oude gemoedelijke Bern, dat wij van het Schänzli, op zijn rotsig schiereiland in de Aar, wonderlijk samengedrongen, en als 't ware huis op huis gestapeld, maar ook echt schilderachtig gelegen, konden overzien. Na nog hier en daar wat muziek te hebben beluisterd, eindigden wij dezen dag, om den volgenden morgen den tocht voort te zetten naar de laatste Zwitsersche stad, die wij wenschten te bezoeken, Bazel.

Van de reis derwaarts, per spoor, over Biel en Olten, staat mij niet veel meer voor, dan dat wij in het station van de laatstgenoemde plaats in 20 minuten tijds, tegelijk met een heele zaal vol doortrekkende reizigers, een volledig diner, bijna zou ik zeggen, *naar binnen sloegen*. *Dineren*, of zelfs *eten*, mocht het althans nauwelijks genoemd

worden, wat gij zult toestemmen, als gij bedenkt, dat wij in die weinige oogenblikken een bord soep, drie vleeschen met groente, kip met sla, pudding, vruchten, kortom een volledig dessert, met en benevens een half flesch wijn en het noodige brood den weg naar onze magen lieten gaan. Maar er was geen gelegenheid om er, tusschen aankomst en vertrek van den trein, langer over te doen, en ik bewonder de orde waarin alles ons werd toegediend, terwijl de prijs slechts fr. 2.50, dus nog geen fl. 1.25 beliep. Als tegenhanger tegen dit kortstondige diner diene, dat wij even daarna een tunnel doorreden, die 2700 meter lang is, wat volle 5 minuten aanhield, maar voor mijn *gevoel* duurde het wel 20, evenals ons diner mij slechts 5 minuten scheen geduurd te hebben.

Kwart over één zijn wij te Bazel, waar wij afstappen aan het hôtel Kraft, aan de overzij van den Rijn (in Klein Bazel) gelegen, met fraai uitzicht van onze kamers op de rivier en hare bruggen; een hôtel waar wij het zóó goed gehad hebben als nergens elders op reis. De zorg waarmee wij bediend, bijna zeide ik, de onderscheiding waarmee wij behandeld werden, deed ons haast ongerust worden over het bedrag der rekening die ons wachtte. Maar toen die ook nog meeviel, kwamen wij tot het besluit, dat de hôtelhouder ons met de meest volmaakte

tevredenheid Zwitserland heeft willen doen verlaten, wat den braven kerel dan ook *volkomen* gelukt is.

Bazel zelf heeft óók het hare er toe bijgedragen om ons tevreden te stemmen. Wij hebben er veel merkwaardigs gezien, zooals het antieke Raadhuis, het moderne en voortreffelijk ingerichte postkantoor, den Munster of Dom, met zijn kruisgangen en daarin aangebrachte grafsteenen, en met zijn rijke verzameling van oudheden, en het Museum. Van dit alles u een beschrijving te geven, ligt buiten ons bestek. Laat mij alleen zeggen, dat wij onder de oudheden in den Dom (of eigenlijk in zijn bijgebouwen, waartoe ook de zaal behoort, waarin het groote concilie of de kerkvergadering van 1431-1448 zitting hield), dat wij daaronder ook aantreffen de overblijfselen van den vermaarden Bazeler doodendans, ten onrechte aan den schilder Holbein, den jonge, toegeschreven, en voorts den zoogenaamden Lällenkönig. Wat den doodendans betreft, deze versierde eenmaal den kerkhofmuur van een voormalig Dominikanerklooster, en gaf negen en dertig paren te zien (waarvan de keizer en de paus het eerste vormden en die voorts alle standen van de maatschappij vertegenwoordigden), dansende rondom een knekelhuis, waarvoor twee geraamten op de fluit staan te spelen. De bedoeling van dit kunstwerk was, op humoristische wijze, te herinneren aan de groote les onzer sterfelijkheid, en de aanleiding

werd waarschijnlijk gegeven door een pestziekte, die tijdens het Concilie te Bazel woedde. De Lälkönig is eveneens een, hoewel minder ernstig, gedenkstuk van den humoristischen geest, waaraan het voorgelacht, ook in zijn openbaar leven, placht lucht te geven. Het stelt namelijk een reusachtig steenen mannenhoofd voor, dat vroeger aan een toren prijkte, die den toegang bestreek van een der bruggen, waardoor Groot- en Klein Bazel aan elkaar verbonden zijn. De kop zag naar de overzij, en bij iedere beweging van den slinger van het uurwerk in den toren rolde hij met zijn oogen en stak hij den langen tong tegen Klein Bazel uit. [Zoo toonden de groot Bazelaars hun minachting voor hun overburen, maar dezen wreekten zich, door van hun kant aan den ingang van de brug een beeld te plaatsen, dat een nog vrij wat bedenkelijker lichaamsdeel aan de Groot-Bazelaars toekeerde]. Laat mij u nog meedeelen, dat wij in het Museum, onder de voortreffelijke verzameling oude en nieuwe schilderijen, bewonderenswaardige stukken zagen van den straks reeds genoemden Hans Holbein, die van 1498 tot 1554 leefde, en daarbij meer dan één portret van onzen landgenoot, en Rotterdammer buurman, den grooten geleerde Desiderius Erasmus, die in 1536 te Bazel overleed. Maar ik hield u al veel te lang op en gij wenscht dat ik met de thuisreis aanneem. -Welnu, ik ben

dan nog slechts aan de volledigheid verplicht te zeggen, dat wij na ons keurig diner een toneelvoorstelling bijwoonden in een Zomertheater (in de open lucht natuurlijk) (met potlood: Von Stufe zu Stufe), en dat wij den dag besloten met een uitnemend glas bier in het (voormalig) gildehuis van de schoenmakers. Daarmee was, wat Zwitserland ons aan te bieden had, genoten. Den volgenden morgen te tien uren nam de sneltrein ons mee naar Keulen; wel te verstaan *twee* van ons, want de andere twee verlieten ons 's avonds zes uur te Mainz; -een afscheid, dat, na zooveel dagen van het prettigst samenzijn, gelukkig overhaast gaan moest, daar het ons anders *moeite* zou hebben gekost. Mijn reismakker, die mij (of dien ik) getrouw bleef, vond met mij 's avonds te tien uren (13 uur hadden wij dus in onze spoorwegcoupé gezeten!) het Hôtel du Nord te Keulen zóó vol gasten, dat wij blij moesten zijn, nog op de vierde verdieping ieder een kamertje te kunnen krijgen. Maar daarvoor hadden wij dan ook het voorrecht, in dezelfde zaal, waarin de erfprins van Baden soupeerde, een glaasje Rüdeshheimer te mogen ledigen, volgens afspraak op de gezondheid onzer achtergebleven vrienden. Militaire muziek waarschuwde ons aanstonds bij het opstaan den volgenden morgen dat wij niet meer in Zwitserland waren,

waar wij slechts eenmaal een kazerne (te Bern) en zelden een soldaat zagen. Te 9 uren namen wij de reis naar het vaderland aan, om te Kempen van elkander te scheiden. Nu nog een poosje alleen gereisd, en dan te half twee bereik ik Arnhem, waar vrouw en kinderen mij al op het perron staan te wachten. Of ze blij waren, mij, bruingebrand en wel, maar gezond en vrolijk weer te zien, en of ik van mijn kant niet minder in mijn schik was, dat de regen hen geen kwaad bleek gedaan te hebben (geluksvogel die ik was, bracht ik al weer prachtig weêr mee), daaraan zult ge wel niet twijfelen. En of ik hun veel te vertellen had? Maar dat hebt gij, misschien al *meer* dan genoeg, kunnen merken. Was me dát een langdradig verhaal! -Nu, ik had u *vooraf* gewaarschuwd. En ik verzeker u, dat ik mij toch nog zooveel mogelijk om uwentwil *bekort* heb. Als ik mijn zin had, vertelde ik u nog een half dozijn avondjes van de bergen en de meren, de gletschers en de watervallen.... Neen, als ik mijn zin had, en een fortunatusbeurs er bij (ge weet, zoo een die nooit *leeg* raakt) dan ging ik dezen zomer opnieuw naar de Alpen, en dan zou ik u de verveling van zoolang naar mij te hebben moeten luisteren trachten te vergoeden, door u, M. Vr., ja ‘het heele Paulus’ met *al* zijn leden en begunstigers, franco mee te nemen naar het heerlijke Zwitserland! Ik heb gezegd.

Bijlage I.

In deze bijlage staat het reisschema dat is te vinden achterin het manuscript, dat Haverschmidt gebruikte bij zijn voorlezingen bij de Vereeniging Paulus. Dit reisschema laat zien, dat hij de reis vrij gedetailleerd heeft voorbereid.

Een paar dagen speling voor slecht weêr.

1 Aug. Utrecht 9.45 (8.17) uur

Arnhem 10.50 (9.55)

Arnhem 10.55 ov. Emmerik

Keulen 2.35

te Keulen gekocht Rundreisebillet für Berner Oberl. und Westl.

Schweiz, 2-de Cl. 84 Mark. -Meyer.VII.30

Keulen 5

Mainz 9.02 -Holl. Hof -Engl. Hof?

2 Aug. Mainz (ov. Darmstadt) 7.55

Heidelberg 10.18 Alte Schloss. Molkencur.

Königsstuhl-Philosophenweg

Heidelberg 5.15 of 8.30

Carlsruhe 7.05 of 10.15 Grüner Hof am Bahnh.?

3 Aug. Carlsruhe 7.15

Singen 1.46

Singen 1.56

Neuhausen 2.46 Schweizerhof (duur). Alpenansicht. des noods 's av. nog v. Dachsen 7.19 naar Zürich 9.15

4 Aug. [logies besteld te Zürich (en koffer vooruit gezonden)

v. Schaffh. per boot naar Constanz 9.35-1.20
v. Constanz naar Romanshorn. direct? of over Friedrichstr.?? (en
v. Romanshorn naar Zürich 6.10-9.15
buiten ons (of v. Schaffh. per spoor naar Constanz 9.13-10.55
Rundreisbillet (v. Constanz per spoor naar Romanshorn 7.30-2.12
(v. Romanshorn naar Zürich 2.26-4.30
=>per spoor retour Constanz 9.13-10.55, terug 1-2.33 (Schaffh.)
Schaffh.-Zürich 2.38-4.30

als wij Constanz links laten liggen -dan 4 Aug.
's mo. v. Dachsen 9.42 naar Zürich 11.44
te Zürich -logeeren Baur au Lac -of Bellevue
bij tijdige aankomst Hetliberg (des avonds nog? 4.45 in 30 minuten
en terug te 7 uur)

5 Aug. naar Rapperswyl 8.10-10.29) òf 10.38-1) of Hetliberg.
terug naar Zürich 11.30-1.45) òf 2.10-4.25)
des noods 's av. naar Luzern 7.20-9.40.

6 Aug. (bagage vooruit naar Luzern en logies besteld)
te Zürich plaatsgenomen voor Rigi
v. Zürich per spoor naar Zug 6.32-7.54
v. Zug per boot naar Arth 8.5-9.15.
v. Arth per spoor naar Rigi-Kulm 9.30-11
teruggewandeld naar Weggis -3 uren ruim (steil?)
Weggis per boot naar Luzern 6.25-7.10 (8.55-9.40)
of per spoor naar Vilznau 2.46-4.05 -per boot naar
Luzern 4.25-5.30 (later ook nog)
Luzern (Schweizerhof -prachtig-duur) Schwan-Hôtel des Alpes.
klein!
anders: spoor v. Zürich naar Luzern [9.53-11.50] 6.32- 8.50
v. Luzern per boot naar Vilznau 10.5-11.10 11.30-12.35
Vilznau-Rigi.Kulm 11.15-12.35
terugwandelen naar Weggis. of per spoor terug.

7 Aug. 's mo. Luzern. Löwe. Gletschergarten. (bagage naar Flüelen)
11.30 per boot naar Brunnen 1.15
(8) (10)
te Brunnen: overvaren naar Rütli en Mythenstein Axenstein bezocht.
gewandeld langs de Axenstrasse naar Flüelen 3 uur
(of van Tillsplatte naar Flüelen ³/₄.
Flüelen: Urnenhof. 1-ste Rang.Kreuz.Gotthard)
plaats postwagen bestellen naar Amsteg.

8 Aug. bagage poste restante v. Flüelen naar Interlaken.
bestellen vooruit logies te Andermatt
per post naar Amsteg. 2 St?. te voet naar Andermatt 5 St. (hôtel
Oberalp)

- 9 Aug. v. Andermatt-Furcapas. 4 St.
 v. Furca naar Rhône-gletscher 2 St.
 (en naar Grimzelhospig. 2½ St. -doch beter logies im Hôtel
 Rhône-gletscher)
- 10 Aug. v. Rhône-gletscher over Maïenwand en Grimsel langs Nandeck naar
 Meyringen 9 St. (of tot Guttannen 7½ St.)
- 12 Aug. v. Meyringen (Guttannen) naar Grindelwald 7 St. (Reichenbachfälle.
 Gschwandenmatt. Rosenlauibad. Grosse Scheideck)
- 13 Aug. v. Grindelwald over den Kleinen Scheideck en den
 Wengeralp naar Lauterbrunnen 6½ à 7 St.
- 14 Aug. v. Lauterbrunnen (Staubbach) over Zweilütchinen naar
 Interlaken. 2½ St. Poststrasse.
 misschien eerst nog naar Mürren (heen en terug 6 St.)
 en Schwadifall (anders deze punten van Interlaken
 uit bezocht. (bagage terugontvangen).
- 15 Aug. v. Interlaken naar Brienz en Giessbach, en terug
 (kan ook op 13 gebeuren) en dan 14 Mürren (of 15).
- 16 Aug. Interlaken (Heimwehfluh-Ungsgrunnen). omtrek.
- 17 Aug. v. Interlaken naar Kandersteg (boot naar Faulensee)
 (van Faulensee-Kandersteg 5 à 6 St.)
- 18 Aug. v. Kandersteg über die Gemmi nach Bad Leuk 6 St.
 van Bad Leuk -2½ à 3 St. naar Station Leuk.
 van Station Leuk 5.38-Martigny 7.14
 [of 17 Aug. v. Station Leuk naar Visp: 9.37-10.15
 18 Aug. v. Visp-Zermatt. 8¾ St.
 19 Aug. v. Zermatt (Riffelhaus 4½. Gornergut 1½ St.)
 20 Aug. v. Zermatt-Visp-6 à 7 St. Visp-Martigny 5.03-7.14]
- 18 Aug. (21) Martigny over Col de Balme naar Chamonix 9 St.
- 19 Aug. (22) Chamonix-Montanvert 2½ mer de glace. Chapeau 1½.
- 20 Aug. (23) Chamonix-Vernayaz über Tête Noire (Salvan) 8½ St. te Vernayaz
 Pisse-Vache. Gorge de Trient.
 v. Vez. te 7 uur adieu naar Villeneuve 8.40, daar logeeren.
 (Jan Rupe te Morgins-près de Bex -of Monthey)
- 21 Aug. (24) v. Villeneuve (Nôt. Byron) na bezoek aan Chillon
 per boot langs den Noord. oever v. Lac Léman
 naar Genève 4½ à 5 uur.
- 22 Aug. (25) Genève.
- 23 Aug. (26) v. Genève 7.37 naar Lausanne 9.50
 uit Lausanne 1.22 langs Neuchatel te Biel 4.17
 van Biel 4.22 naar Bern 5.35

24 Aug. (27) Bern (des noods 's av. 4.45 naar Basel 8)

25 Aug. (28) Basel.

('s av. 2.45 naar Darmstadt 10.03)
of 2.45 naar Oos (Baden-Baden 6.55)

26 Aug. (29) v. Darmstadt -7.49. Cöln 1.10

Darmstadt 3.30. Arnh. 7.25.

Baden-Baden vertrek 1.25 naar Keulen. 10.

27 Aug. (30) v. Keulen 's mo. 8.35 over Emmerik naar

Arnhem 12.28.-

Bijlage 2.

De dagelijkse aantekeningen die HaverSchmidt tijdens de reis door Zwitserland maakte in het door hem in Keulen gekochte 'Meyers Reisebuch-Schweiz' (uitg. 1881).

1 Augustus.

Spoor naar Arnhem-Cöln f 18,-. Rondreisbiljet f 51,-.

Diner Cöln f 3,50. Met Kaay en Prof. van Bemmelen tot Keulen. Daar Sand en Kiep gevonden. Gedineerd Bahnhof. Fred. Philips met familie. Met Kaay Dom bewonderd. Langs den Rijn gespoord naar Mainz. van Tienhoven en vrouw. Holländ. Hof, goed, duur. Zum goldenen Rebenstock, bier gedronken en gesnoven.

2 Augustus.

Naar Heidelberg. Leers-(Donker). Alte Schloss. Schlosshôtel gedineerd. Molkercur. Prachtig uitzicht. Schaumwein. Alte Schloss. Predigt i.d. Capelle. Philosophenweg. Bier bei Mai. nach Carlsruhe. Grüner Hof. In den tuin gesoupeerd, eenv. goed en goedkoop.

3 Augustus.

Over Offenburg door het Schwarzwald. Achterste doorlopende wagen met balcon. Aardige familie uit Baden tot reisgezelschap. 26 tunnels tot Somerau. Prachtig! Te Singen der Hohentwiel (Ekkehard). Neuhausen. Schweizerhof. Van de rots prachtig uitzicht op den val. Känzelei Fischetr. (Regenboog). Lekker diner Yvorne. Op het terras, das Alpenglühen gezien. Brief geschreven in de Leeszaal. Best Hôtel-geen fooien, duur.

4 Augustus.

Per spoor naar Zürich 9.32 (omnibus naar Schaffhausen). Bij Adelfingen alles door hagelslag verwoest. Zürich. Hôtel St. Gotthard (Jenever van Visser)-goed-diner. Wandeling door de stad. Politechnicum met fraaien gevel. Hohe Promenade. Botanischer garten. Per spoor naar Uetliberg. Nevelig. Tonhalle concert. Souper (Veltliner). Träumerei von Schumann. Bahnhofstrasse. Sussella.

5 Augustus.

Markt in de Bahnhofstrasse bezien. Brief van Koos ontvangen. Een bouquetje van de vrouw van den hôtelhoudenr. Per spoor naar Zug en per boot naar Arth over de Zuger See. Schoon. Rigibahn naar Klösterli. (Koningsmantel-kapel). Prachtig gezicht op de puinhoopen van den Goldauer bergsturz. Heerlijke gezichten op de meren en dalen van den omtrek. Klösterli. Zur Sonne gegeten (zuurkool met spek -Beaujolais) best. Kerk met Votieftafels. Gewandeld naar Rigi. Kulm. Heerlijke vergezichten op Uri Rothstock, Sentis en de meren (Vierwaldst.). Zug enz. Na zonsondergang souper. (Kastelberger). Lees- en rookkamer. In maneschijn gewandeld.

6 Augustus.

3¾ uur geblaas op den trap. 4½ zonsopgang. Goed. Vooral de sneeuwbergen helder verlicht. Slapepel en vork gekocht. Briefkaart geschreven aan Frank. Gewandeld naar Staffel. Kaltbad (Känzeli) prachtig gezicht op het Vierwaldstättermeer en vandaar door den Felsenthor (Rotsblokken). Restauratie-Markgräfler. Langs een kapel (H.Kreuz) naar Weggis (waar de boot juist weg is). Page du roi. Gedineerd 'de la Concorde'. Gevischt. Per boot naar Luzern. Hôtel du Lac. Gereden door de stad. Naar das Löwendenkmal en gletschergarten. Bier bij Muth. Gesoupeerd. Muziek en vuurwerk voor het Schweizerhof. Bier bij Muth. Pilatus.

7 Augustus.

Koffers naar Meiringen per post (poste restante). Oude brug met dak en schilderijen. Per boot naar Brummen. Aardige boerinnendracht te Buchs en Berkenried notenboom. Brummen (Aigle 'd or). Goed. Met Kahn naar Mythenstein en Rütli (antieke Schenke antiquiteiten). Mythenstöcke. Geloopen van Brummen langs de Axenstrasse naar Flüelen (Sisikon-pension. Uri-rothstockwein). Tunnel. Maanlicht-Flüelen. Hôtel St.Gotthard-rare boel. Italianen in de Bierschenke. De meid trekt Kiep de laarzen uit. Kaay en ik helpen in negligé. Wagen besteld.

8 Augustus.

's N. 4 uur opgestaan. Postwagens komen aan met 5 paarden. Gereden over Altdorf (standbeeld van Tell) naar Amsteg (Weiss.Kreuz) Vin Italien. Gotthardbahn in aanbouw. Führer Joseph Gnos aangenomen tot Meiringen (fr.7 per dag en 1 dag retour). Gewandeld langs de Gotthardstrasse. Prachtig. De donderende Reuss. 12 uur. Was en gedineerd -springen van rotsen met dynamiet-Hôtel des Alpes (van der Kaay vertelt van Jaap Scheer). Göschenen. Gotthardtunnel. Kroeg. Fran[^]j,caise. Teufelsbrücke (kroegje). Door 't Urnerloch in het Ursenertal en Andermatt. (Hôtel des Alpes. wijn. brood & kaas). Den Oostenrijker ontmoet. Onweder. Hospenthal-Realp. (Hôtel des Alpes-goed-om 9 uur aangekomen). Regen.

9 Augustus.

Half zes op. 7 uur op weg met alpenstok naar Fuchseck (sterk stijgende afsnijdingen en mooie bloempjes). Zum Tiefen- gletscher te 9 uur. Glas wijn. Bergkristallen gevonden. 11 uur over de Furkapas. Furkahaas gedineerd. 1½ gewandeld naar Rhône-gletscher. Kudde koeien-geit-suiker-prachtige gletschergrot-blauw. Zachte regen. 3¼ in het hôtel du Glacier, koffie enz. Bourgogne du Valais. Half vijf op weg langs den steilen Maienwand. Alpenrozen uitgebloeid. Over den Grimsel. (Todtensee-vreeselijke eenzaamheid) even te voren een punt waar Kiep en de Führer mij met hun stok hielpen. Overigens heerlijke tocht en goddelijk koel weer. Bij de Todtensee sneeuw geraapt. Op den Grimsel kudde koeien en de herder biedt ons melk aan, warm uit de koe. Lekker. Witte bloemen geplukt. 7 uur in het Grimselhospiz, fijn gesoupeerd. Wandeling in 't volle maanlicht. Prachtige verlichting der sneeuwbergen. (Watten in de ooren).

10 Augustus.

8 uur van huis. Woeste Oberhaslithal. Gezang met fluit. Watervalletje met regenboog. 10 uur Handeckfall. Wirtshaus -wijn. Van 2 kanten den val bezien. Ontzaglijk. 1 uur te Guttannen. Zum Bären. Gids jodelt. Gedineerd. Van Guttannen naar Imhof. Kinderen met water. In Hôtel Hof koffie gedronken. De Wirthin boos omdat we niet blijven willen. Naar Meiringen. 's Av. 8 uur aan Hôtel zur Krone (Sauvage) Gesoupeerd. Besloten hier een dag rust te houden ook voor de wasch. Illuminatie van de Reichenbachsfalle.

11 Augustus.

Slecht geslapen. Brief geschreven aan Go na 't ontbijt. Altoos nog geen brief uit Velp. Wandeling naar de Finstere Aarschlucht. Te 1 uur diner, en daarna koffie met cognac voor het Hôtel Sauvage. (Aan tafel herleefd door een brief van Koos met portret en naschrift van Go dd. 5 Aug. uit Luzern nagezonden). Brief geschreven aan Koos en briefkaart aan moeder Osti. Met v.d. Kaay door het lieve Zwitsersche dorp gewandeld., en Schnitzereien gekocht, en Kiep en Sand gevonden in de Bierbrauerei Alpenglûhen.

Gesoupeerd in 't hôtel; de wasch ontvangen. Gepakt voor de verdere voetreis -en te bed.

12 Augustus.

4 uur opgestaan. 6 uur op stap naar de Reichbachfalle (twee huisjes tegen entrée) . Gezongen. Gems. Jodelaar. Alpenhoorn. Zur Sagen. Melk gedronken met cognac. Door de Gschandenmatt met gezicht op Dossenhorn en Wetterhorn. Zeldzaam helder. Een schilder die het landschap 'ausbeudet'. Rosenlauibad (wijn met brood) altoos met den Wetterhorn voor ons door Fichtenwald. In 't Wirtshaus zum Schwarzwald. Gletscher. Cognac met water. Gekocht leeswijzer en mosterdlepel. Kanonschot met echo's. Alphorn. Over kale hoogten tot de herberg op den grooten Scheidegg. Koffie. Table d'hôte. Om 5 uur van den Gr. Scheidegg naar den Obergrindelwaldgletscher, waar wij ons in een Wirtshaus verfrischen en een bezoek brengen aan en in den ijsgang onder de gletscher. Blauw ijs. Alphorn. Kanonschot. Daarna naar Grindelwald, waar wij 7¼ aankomen zum Bären en deelnemen aan de table d'hôte. v.d. Kaay's trouwdag gevierd met Champagne.

13 Augustus.

Go's verjaardag. Niet gewekt en daarom wat later op dan het plan was. Na 't ontbijt te 7 uur op stap. Eiger in het gezicht. Steile weg tot Alpiglen. Onderweg bronwater met cognac. Duet van twee oude wijven. Kindje met bloemen. Alpiglen. Hôtel des Alpes. Seltener water met wijn. De advocaat van Bolhuis met vrouw uit Utrecht ontmoet. Langs Sennhütte en Arven naar Hôtel Bellevue. Kleine Scheidegg-gezicht op Eiger, Mönch en Jungfrau. Na 't diner en een dutje in de rookkamer een bezoek met Kaay aan de Samojeeden op de Jungfrau. Na de koffie naar Wengeralp. 4 bergbeklimmers op den Eiger waargenomen. Te Wengen-Hôtel Mittaghorn. Landwijn met Seltenwater. Kant gekocht. Sterk dalend naar Lauterbrunnen (Hôtel Staubbach) 7 uur aangekomen. Gesoupeerd en een flesch Margaux gedronken op Margot HaverSchmidt.

14 Augustus.

Bewolkte lucht. Besloten om niet naar Mürren te gaan. Staubbach bekeken. De kerk gaat aan. Boerinnendrachten. Afgerekend met den Führer. frs.64. 7 frs. per dag (6 dagen) en 2 dagen retour= frs. 56+8frs fooi. Per wagen naar Interlaken. Te Gsteig neemt Josef Gnos afscheid van ons, na een schriftelijk getuigenis te hebben ontvangen.

Te Interlaken aan de poort onze koffers in ontvangst genomen. Kaay en Wessem brieven. Ik niet. Afgestapt te Unterseen in Hôtel Beausite. Afgelegen. Door de plaats gelummeld. Gegeten onder begeleiding van cither en strijkinstrumenten. Kiep en ik vallen in slaap. We sukkelen in een omnibus naar de Kursaal. Ze spelen van alles door mekaêr. Weer zoo wat rondgelopen. In een bierhuis van het Hôtel Dupont verdwaald. De jassen uit Beausite gehaald. Weer naar een concert in 't Kurhaus. Kiep

valt in slaap. Ik ook. We gaan naar de brauerei 'in der Mühle' en soupeeren daar. Toen weer naar 't Hôtel.

15 Augustus.

's morgens 6 uur op. 7 uur met de spoor naar Bönigen (boven op den wagen) en per boot naar Giessbach (déjeuner op den boot). Per Drahtseilbahn naar 't Hôtel Giessbach. Gewandeld tot boven bij den val-onder den val door en naar den Rauf vanwaar uitzicht op het Brienz en tot het Thuner meer. Daarna met een Kahn overgevaren naar Brienz. Door het dorp gewandeld en in Bären lekker forellen gegeten. Overwinnaars van een Zwingfest komen met schapen en medailles terug. Met de boot om 3¼ naar Interlaken. Aan 't Station te Giessbach, zingende Schifferinnen. Een troep zingende schooljongens aan boord. Sterke wind. Slaapje. Gesprek met een pastoor boven op den spoorwagen. Te Interlaken Nico Osti ontmoet, en visite gemaakt aan Marie en Margrietje in 't Hôtel Victoria. Lift. Souper in 't Hôtel. De Jungfrau zeldzaam prachtig verlicht. Pommard. Aardige Kellnerin. Brief aan Koos geschreven op onze kamer. 11 uur naar bed.

16 Augustus.

Vijf uur op. Uit het dakvenster gekeken. Die Jungfrau in volle majesteit te zien. Briefkaart aan Jan Rüpe. Te half tien naar Darlingen per spoor en vandaar per boot naar Spiez. Im Châlet Spiezerweg spiegeleier. Een 20 jarigen jongen gehuurd om ons gepäck te dragen en 12 uur op weg. Vooraf 4 Betten besteld zu Kandersteg. Hôtel Gemmi. Rupe geantwoord. In 2¾ uur stevig gemarcheerd naar Frutigen (Bellevue gegeten)[Niesen, fraaie berg. Altels. Sneekopf, regen] 4½ uur op weg. Te 5½ uur Hôtel Altels -koffie. Te 8 uur onder zwaren regen aangekomen in het hôtel Gemmi te Kandersteg. Ons verschoond. En lekker warm gegeten en gedronken. Engelschen in 't salon. 's Nachts hevige storm. (Föhn).

17 Augustus.

Brief aan Ds. Osma. Sand niest: algemene lol. Te tien uren op reis in den regen. Steil opwaarts. Onder rotsen uitgerust. Storm. Kiep's parapluie weg. Altoos erger. Op het laatst gevluht in eene Sennhütte. Vuur aangemaakt door den Senner, en melk te vuur gehangen. Ik tuimel van het melkblok in de asch en het roet. Nu weder verder naar Schwarenbach. Klein hôtel, waar wij eten en bij de kachel in slaap vallen (kletsnat). Om 3 uur komen een Fransche marquis met zijn dochter -te paard- en een Hollander met 2 jongelieden. We besluiten den tocht te vervolgen. Daarna komt nog een troepje Engelschen, de dames te paard. Nu weer op weg. Wind bedaard, maar altoos door regen. Gasthaus Hôtel Wildstrubel -koffie met Cognac. Nu af naar Bad Leuk, dat zich 700 meter onder ons door de wolken vertoont. Beken schuimen langs het pad -dat overigens geheel veilig is. Aardig gezicht van reizigers en muil dieren die ons volgen. Te 6¾ in Leukerbad. kletsnat, zooveel mogelijk verschoond.

Gesoupeerd en daarna met een paar Duitschers en een Zwitser in het Fumoir (Hôtel Maison Blanche).

18 Augustus.

Onzeker weer. Gewandeld langs de Promenade, na baden te hebben bezocht. Gezicht op de Gemmipas (photographieën gekocht en Chocolade Suchard). Kiep een nieuwe parapluie à frs.4. Kurken gekocht/gegeten. Met wagen naar Station Leuk. Prachtig gezicht in 't Rhônedal. Stadje Leuk met oude torens. 5.38 per spoor naar Martigny. onder anderen voorbij Sion met prachtige ruïnes op een rots. 's Av. te 7.14 te Martigny -omnibus naar Hôtel de la Tour -naar de post, brief gevonden vaan Koos, Go en Frank. Gelukkig! in een bierhuis gelezen. (Borstbeeld van de vrijheid van Courbet). In 't Hôtel gesoupeerd. (Coquimpey=apothekerswijn). Brief geschreven aan Koos in 't Rookkamertje of Bureau.

19 Augustus.

5 uur op. Prachtig weer. Ontbeten. 6¾ uur op weg met een gids. Steile afsnijdingen van den weg -pruimen- in een pavillon een cognacrogje. 10 uur te Col de Forclaz. Spiegelei en wijn (oeufs sur le plat). Steile vallei du Trient en dan verdwaal ik. Steil klimmen. Haast om te bezwijken. Toen in een heel primitief loodsje: absinth gebruikt -(tout le monde ivrogne). Kristallen. Dan nog 3 kwartier. Hôtel Suisse. Col de Balme. De Montblanc in al haar heerlijkheid. De Führer wordt dronken, rolt met de bagage onderste- boven en zet het dan op een loopen. Wij hem achterna. Ik geef den kerel een standje. Hij weer op een draf. Wij weer hard achter hem aan tot Aux Tours, en vandaar tot Argentière. Daar gaan Kaay (die wat kou gevat heeft) en ik met 2 Heidelberger studenten in een rijtuig verder, terwijl Kiep en Sand met den Führer afhandelen en te voet den reis vervolgen. Het rijtuig brengt ons langs den Montblanc naar Chamonix. Prachtige zonsondergang die de gletschers en sneeuwkoppen in gloed zet. Het schoonste van de gansche reis. Afgestapt Hôtel Royal. Bagage gevonden. Aan tafel enkel Hollanders, die mij kennen. Vreeselijk bericht van den dood van notaris Broekman uit Vianen met familie den 17-den op den weg over Tête Noire door een bergstroom verzwolgen. Ik slaap dien nacht niet.

20 Augustus.

Laat opgestaan en ontbeten. Gewandeld naar Montanvert. Belangrijk gesprek met een Engelschman onderweg. 'A very cold day, Sir!' -Oui Monsieur, néanmoins il faut terriblement chaud. -Le Caillet. Absinth. Engelschman bier. Cakes gestrooid. Hôtel au Montanvert. Dejeuner. Wandeling van Kaay en mij op de Mer de Glace. Teruggewandeld, om het hardst met de 'Klipgeit' die niets aan heeft, dan een hoed in de hand. Souper in 't hôtel. Informaties naar rijtuig-bierhuis-naar bed.

21 Augustus.

Half zeven op. 9½ uur met wagen door het Arvethal. Chocolade onderweg gegeten. Aardige dorpen. Kegelen. Bonneville 3 uur. Hôtel de la Balance. Vet. Wespen. Vieux Macon. Fransche soldaten. Prachtige zonsondergang. Te 8 uur te Genève. Hôtel de la Poste. mooie kamer met uitzicht en balcon naar de Rhône. Souper. Gewandeld op de Quai du Lac. Muziek en zang voor de cafés. Langs de snelstroomende Rhône naar 't Hôtel. Op 't balcon naar gloed van brand gezien.

22 Augustus.

Na 't dejeuner gewandeld door de stad. Monument national. Relief du Montblanc. Russische kerk. Cathédrale St. Pierre. Calvijns huis. Place neuve met Théâtre. Gedéjeuneerd café du Nord (au second). Ile Rousseau. Monument v. Brunswijk. Cadeaux gekocht. Diner in 't Hôtel. Café's bezocht-bier-muziek. Dr. Blom Coster.

23 Augustus.

6 uur op. Brief van Koos. teruggeschreven. Op de boot (9 uur) naar Chillon. aangelegd te Nijon, Thonon. Evian. Ouchy (Lausanne). Afscheid van de familie Brusse. Vevey, Clarens, Montreux, Chillon. Hier afgestapt en het kasteel gezien. (Hagedissen). Pension Monnon. Glas brandewijn. Heerlijk oord. Terug met de boot. Gedineerd. Baders te Clarens. 's Avonds 8 uur te Genève. Aardig gezicht op verlichte bruggen en kaaien der stad. Koffiehuis met muziek (trilbaas). Café du Théâtre. 10 uur te bed. 's Nachts hevig onweer met hagelslag.

24 Augustus.

5½ uur op. ontbeten. Per spoor over Lausanne en Fribourg. (Fraaie bruggen over de Saone). Hollanders in den trein. Half 2 te Bern. Hôtel du Jura (3 op een kamer, Sand alleen met het lot). Chianti Vecchio. Gewandeld en gereden door Bern. Grappige stad. Lauben. Kindlifresser. Glockenturm. Bärenpomp. Laatste oordeel in het portaal van de Munster. Enge Schänzli. Beerenkuil. Wijnkelder onder het Kornhuis. Casino, muziek. 10 uur naar bed.

25 Augustus.

5¾ uur op. Nog even naar het terras. Geen alpen te zien. 7½ naar Biel. Van Biel naar Olten (over Solothurn). Te Olten in 20 minuten goed gedineerd. Alles klaar, soep, 3 vleesch, kip met sla, pudding, deesert, ½ fl. wijn à fr. 2,50. tunnel van 5 minuten (2700 meter lang). Te 1.15 te Basel. Hôtel Kraft. Wandeling door de stad. Veer. Rathhaus. Münster met collectie oudheden. Lällenkönig. Museum. Speerwerpemde jongens. Fijn diner Sand. Schenkt Champagne om zijn zwager Dijkmeesters kop.

bruiloft. Sommertheater. Von Stufe zu Stufe. Bierhuis. Schumachers zunft. 11½ uur naar bed.

26 Augustus.

7 uur op. 10 van Basel naar Mainz. Onderweg brood en wijn. Circa 6 uur te Mainz. Kaay en ik besluiten door te gaan naar Keulen, nadat wij van Kiep en Sand afscheid genomen hebben met een glas bier en afgesproken om elkaar 's avonds tusschen half elf en elf uur met een dito wijn te gedenken. (Dr. Waubert de Puisseau ontmoet Minister Six). 's Av. 10 uur te Keulen. Hôtel du Nord. Kroonprins v. Baden met gevolg. Kwart voor elf lekkere Rudesheimer. 11¾ naar bed. 4-de verdieping.

27 Augustus.

Kwart voor 7 uur op. Soldaten met muziek voorbij. 9.08 naar Arnhem. Bram Nuhout in de restauratie van het Bahnhof ontmoet. Kaay verlaat mij te Kempen. Te Arnhem Vrouw en kinderen aan 't Station. Allen blij dat we elkaar behouden mogen weerzien. Naar Velp. Daar tot 1 September gebleven. (Gewandeld naar Rosendaal. Beekhuizen. Steenen tafel en Arnhem).

1 September naar Utrecht. Bij moeder Osti gegeten. 's avonds naar Schiedam.